

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»**

ПАСКАЛЬ О.В.

СИСТЕМА КУЛЬТУРНО- ДОЗВІЛЛЄВОЇ РОБОТИ

Навчальний посібник

Одеса

2022

УДК: 304/316.4+379.8

*Рекомендовано до друку вченою радою Університету Ушинського
(протокол № 8 від 24.02.2022 р.)*

Рецензенти:

Біла О.О. – докт. пед. наук, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Ласунова С.В – канд. пед. наук, доцент кафедри практичної та клінічної психології Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.

Колбіна Л.А. – канд. пед. наук, доцент кафедри педагогічних технологій початкової освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Паскаль О.В.

Система культурно-дозвілєвої роботи : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Одеса : Університет Ушинського, 2022. 146 с.

В навчальному посібнику розкриваються основні положення культурно-дозвілєвої сфери в аспекті використання її можливостей у практиці соціальної роботи. Особливу увагу звернено на навчання студентів – соціальних працівників організації та плануванню дозвілєвої діяльності дітей і підлітків.

Для студентів освітнього вищої освіти «бакалавр», спеціальності 231 Соціальна робота, викладачів, соціальних педагогів і соціальних працівників.

УДК: 304/316.4+379.8

© Університет Ушинського, 2022

© О.В. Паскаль

ЗМІСТ

ВСТУП

КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВА РОБОТА У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	5
---	----------

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....

1.1. Дозвілля в житті людини. Соціальна сутність дозвілля.....	16
1.2. Функції, принципи та форми дозвілля.....	21
1.3. Психолого-педагогічні засади культурно-дозвіллевої діяльності.....	23
1.4. Стан наукових досліджень дозвіллевої сфери.....	28
1.5. Дозвіллеві програми.....	31
1.6. Управління та підготовка кадрів дозвіллевої сфери.....	34

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ІНСТИТУТИ ДОЗВІЛЛЕВОЇ СФЕРИ.....

2.1. Дозвіллева діяльність в клубах і дозвіллевих центрах.....	38
2.2. Робота парку як дозвіллевого центру.....	42
2.3. Дозвілля в туристичних комплексах та готелях.....	43
2.4. Дозвіллева діяльність за місцем проживання.....	45
2.5. Музей як дозвіллевий центр.....	47
2.6. Хобі-групи як інститути дозвілля.....	52
2.7. Соціально-орієнтовані ігри як спільна дозвіллева діяльність.....	53

РОЗДІЛ 3. ДОЗВІЛЛЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ.....

3.1. Дитяча дозвіллева діяльність як одна з умов соціального впливу на особистість.....	58
3.2. Культурно дозвіллева діяльність з дітьми і підлітками з девіантною поведінкою.....	68
3.3. Дозвіллева робота з сім'ями.....	71
3.4. Особливості дозвіллевої роботи з дорослими та людьми похилого віку....	84
3.5. Дозвіллева діяльність з особами з обмеженими можливостями.....	91

РОЗДІЛ 4 ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ РОБОТИ.....

4.1. Дозвіллева діяльність в клубах і дозвільних центрах.....	95
4.2. Робота парку як дозвіллевого центру.....	96
4.3. Дозвілля в туристичних комплексах та готелях.....	96
4.4. Дозвільна діяльність за місцем проживання.....	97
4.5. Музей як дозвіллевий центр.....	97
4.6. Хобі-групи як інститути дозвілля.....	98
4.7. Соціально-орієнтовані ігри як спільна дозвіллева діяльність.....	99

4.8. Дитяча дозвіллева діяльність як одна з умов соціального впливу на особистість.....	99
4.9. Культурно-дозвіллева діяльність із підлітками з девіантною поведінкою...	99
4.10. Дозвіллева робота з сім'ями.....	100
4.11. Особливості дозвіллевої роботи з дорослими та людьми похилого віку.	100
4.12. Дозвіллева діяльність з особами з обмеженими можливостями.....	105
4.13. Специфіка дозвіллевої роботи з підлітками та молоддю.....	106
4.14. Специфіка дозвіллевого обслуговування інвалідів.....	107
4.15. Специфіка організації дозвіллевої діяльності з сім'ями.....	107
4.16. Системи організації відпочинку молоді та форми проведення дозвілля.	108
4.17. Методика організації дозвіллевої діяльності.....	112
4.18. Технології організації дозвіллевої діяльності.....	113
4.19. Ігрова діяльність в системі культурно-дозвіллевої діяльності молоді....	114
4.20. Практична робота з проектування та проведення різних форм організації дозвілля.....	114
ДОДАТКИ.....	120
Додаток А Індивідуально-дослідні завдання	120
Додаток Б Методичні рекомендації організації самостійної роботи студентів.....	139
Рекомендована література	142

ВСТУП

КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВА РОБОТА У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Запит сучасного суспільства і тенденції розвитку бакалаврських програм за спеціальністю 231 Соціальна робота актуалізують потребу оптимізації кадрового забезпечення закладів освіти різних рівнів і типів і спеціальних закладів освіти, які володіють професійними компетентностями, достатніми для реалізації завдань забезпечення розвитку соціального і соціально-педагогічного потенціалу особистості здобувача освіти на відповідному професійному рівні, здатного забезпечувати профілактику негативних соціальних проявів в поведінці соціальних груп і окремих осіб та психологічну допомогу представникам соціально-вразливих верств населення, а також особам у складних життєвих обставинах.

Мета навчальної дисципліни - формування у студентів знань і навичок в галузі організації система культурно-дозвільної діяльності, соціальної роботи в сфері дозвілля, освоєння сутності та специфіки культурно-дозвільної роботи в соціальній сфері.

Основними **завданнями** курсу «Система культурно-дозвільної роботи» є допомога студентам в отриманні спеціальні знання основ теорії, історії та методики дозвіллезнавства, оволодінні практичними уміннями та навичками організації культурно-дозвільної діяльності населення в соціумі; навчити студентів – майбутніх соціальних працівників адаптувати світовий досвід дозвілля як соціокультурного явища до українських реалій.

Зміст навчальної дисципліни «Система культурно-дозвільної роботи» передбачає розгляд феномену «дозвілля» в зарубіжних країнах та Україні, характеризує систему закладів дозвільної сфери, її матеріально-технічне, фінансове, кадрове забезпечення. Особливу увагу звернено на організаційні питання, планування дозвільної діяльності закладів культури, на вивчення запитів та інтересів різних соціально-демографічних груп населення.

Дисципліна з позицій соціальної роботи поглиблює теоретичні положення курсу «Теорія соціальної роботи» та готує майбутніх соціальних працівників до розробки і впровадження «Технологій соціальної роботи», знаходить продовження в курсах «Організація соціально-педагогічного тренінгу», «Технології соціально-педагогічних досліджень», «Методика викладання дисциплін соціальної сфери».

Передумови для вивчення дисципліни: для вивчення навчальної дисципліни «Система культурно-дозвільної роботи» студенти мають опанувати знання з таких навчальних дисциплін, як «Педагогіка», «Соціалізація особистості», «Загальна психологія», «Соціальна педагогіка».

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 01. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

ПРН 03 Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.

ПРН 06 Розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях.

ПРН 12 Визначати зміст співпраці з організаціями-партнерами з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності.

ПРН 15 Приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки.

ПРН 19 Виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин.

Очікувані результати навчання дисципліни:

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни студенти мають:

- знати історію дозвілля як соціокультурного явища, його природу, сутність дозвільних комплексів;
- визначати сучасний стан і тенденції розвитку соціально-культурної діяльності традиційних і нетрадиційних видів дозвілля підлітків, молоді, дорослих;
- пояснювати шляхи, прийоми, методи, форми організації підлітків та молоді;
- визначати функції соціального працівника як організатора дозвілля молоді, правові та нормативні акти, які регулюють дозвільну діяльність населення;
- знати теоретичні засади дозвілля в зарубіжних країнах та Україні;
- характеризувати основні школи та концепції дозвільознавства;
- описувати інноваційні функції дозвільного центру, як і динаміку їх розвитку.

На основі цих знань у студентів будуть сформовані уміння:

- виявляти інтерес і потреби населення в різних видах культурно-дозвільної діяльності;
- залучати дітей, підлітків, дорослих до активної культурно-дозвільної діяльності;
- застосовувати на практиці методи культурно-дозвільної діяльності та розробляти сценарії;
- впровадити для вітчизняної дозвільної практики ефективні механізми регулювання діяльності дозвільних закладів;
- формувати й організовувати рентабельну дозвільну систему;
- збагачувати та урізноманітнювати сучасні форми культурно-дозвільної діяльності в Україні з урахуванням досвіду світової практики;
- аналізувати практичні проблеми дозвільної сфери сучасності та шляхи їх вирішення;

- вивчати запити та інтереси різних соціально-демографічних груп населення у сфері дозвілля.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

Інтегральна компетентність: ІК 1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 13. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети

Спеціальні (фахові, предметні компетентності (ФК))

ФК 4. Здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади.

ФК 13. Здатність до розробки та реалізації соціальних проектів і програм.

ФК 15. Здатність взаємодіяти з клієнтами, представниками різних професійних груп та громад.

ФК 17. Здатність виявляти і залучати ресурси організацій партнерів з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності.

ФК 18. Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері.

Міждисциплінарні зв'язки. проблематика курсу «Система культурно-дозвілдової роботи» передбачає тісний зв'язок з дисциплінами: «Соціалізація особистості», «Педагогіка», «Технології соціальної роботи», «Соціальна педагогіка», «Волонтерський рух в Україні», «Технологія роботи соціального гувернера».

1. Критерії оцінювання

Критерієм успішного проходження здобувачем вищої освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни. Мінімальний пороговий рівень оцінки визначається за допомогою якісних критеріїв і трансформувати його в мінімальну позитивну оцінку використовуюваної числової (рейтингової) шкали.

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид роботи	бали	критерії
	0	Здобувач вищої освіти Систематично пропускає практичні заняття. Має невідпрацьовані теми

Практичні заняття		пропущених практичних занять. Систематично відсутнє рішення практичних завдань. Відсутні навичку застосування знань в практичній діяльності. Невміє публічно представляти матеріал.
	1	Здобувач вищої освіти несистематично відвідує практичні заняття. Має декілька невідпрацьованих тем пропущених практичних занять. Допускає значної кількості помилок при розв'язанні практичних завдань. Пасивно працює на практичних заняттях (участь у роботі останніх лише за наявності стимулу зі сторони викладача). Має невпевнені навички застосування знань у практичній діяльності.
	2	Здобувач вищої освіти систематично відвідує практичні заняття. Має детальний конспект з тем семінару. Демонструє глибокі знання. Дає повну детальну відповідь на питання практичних занять під час усного і письмового опитування. Бере активну участь в обговоренні питань практичних занять. Користується додатковою науковою літературою; самостійно опрацює першоджерела, виконує додаткові завдання; уміє сформулювати своє ставлення до певної проблеми, теми при підготовці і доповіді.
Самостійна робота	0	Завдання самостійної роботи не опановані студентом. Студент не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутнє наукове мислення.
	2	Завдання виконане з творчим підходом. Оформлення результатів самостійної роботи логічне та послідовне.
Індивідуальне навчально-дослідне завдання	0	ІНДЗ не виконане.
	1	ІНДЗ не відповідає переважній більшості вимог щ оставляється до наукових досліджень, не дотримано вимог щодо структури, у списку літератури зазначено менше трьох джерел; роботу виконано неакуратно, не дотримано більшість вимог до технічного оформлення тексту.
	2	ІНДЗ виконане на достатньо високому рівні, не має недоліків в технічному оформленні, укладанні списку літератури, стилістиці тексту. ІНДЗ має чітку структуру, думки логічно аргументовані, використано широкий арсенал наукових джерел; основна частина демонструє реалізацію поставлених завдань; висновки ілюструють наукову новизну отриманих результатів.

Критерії оцінювання підсумкового контролю: екзамен

бали	Критерії
0 балів	Відповіді на запитання відсутні.
0-6 балів	Відповіді на запитання неповні, невпевнені. Відсутні приклади практичного використання.
8-13 балів	Здобувач вищої освіти не вміє логічно думати, робити власні висновки. Відповіді на запитання формальні, книжкові. Не наведено прикладів практичного використання в освітньому процесі
14-17 балів	Відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях. Здобувач вищої освіти намагається робити власні висновки, наводить приклади практичного використання в освітньому процесі.
18-20 балів	Здобувач вищої освіти уміє розмірковувати, робити власні висновки. Відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90 – 100 А)	<p><i>Здобувач вищої освіти має ґрунтовні знання</i> історії дозвілля як соціокультурного явища, його природу, сутність дозвільних комплексів; сучасного стану і тенденцій розвитку соціально-культурної діяльності традиційних і нетрадиційних видів дозвілля підлітків, молоді, дорослих; шляхів, прийомів, методів, форм організації підлітків та молоді. Знає функції соціального працівника як організатора дозвілля молоді, правові та нормативні акти, які регулюють дозвільну діяльність населення; теоретичні засади дозвілля в зарубіжних країнах та Україні; характеристику основних шкіл та концепцій дозвіллезнавства; інноваційні функції дозвільного центру, як і динаміку їх розвитку. <i>Усні відповіді повні, логічні й обґрунтовані.</i></p> <p><i>На високому рівні</i> вміє: виявляти інтерес і потреби населення в різних видах культурно-дозвільної діяльності; залучати дітей, підлітків, дорослих до активної культурно-дозвільної діяльності; застосовувати на практиці методи культурно-дозвільної діяльності та розробляти сценарії; впровадити для вітчизняної дозвільної практики ефективні механізми регулювання діяльності дозвільних закладів; формувати й організувати рентабельну дозвільну систему; збагачувати та урізноманітнювати сучасні форми культурно-дозвільної діяльності в Україні з урахуванням досвіду світової практики; аналізувати практичні проблеми дозвільної сфери сучасності та шляхи їх вирішення; вивчати запити та інтереси різних</p>

	<p>соціально-демографічних груп населення у сфері дозвілля. <i>На високому рівні</i> здійснює пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами. Демонструє вміння ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід; розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях та визначати зміст співпраці з організаціями-партнерами з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності. На високому рівні вміє приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки та виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин. Може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання і оцінити результати власної практичної діяльності; виконує завдання, не передбачені навчальною робочою програмою; вільно використовує знання для розв'язання поставлених перед ним завдань.</p>
<p>Добре (82-89 В)</p>	<p><i>Здобувач вищої освіти має достатні знання</i> історії дозвілля як соціокультурного явища, його природу, сутність дозвільних комплексів; сучасного стану і тенденцій розвитку соціально-культурної діяльності традиційних і нетрадиційних видів дозвілля підлітків, молоді, дорослих; шляхів, прийомів, методів, форм організації підлітків та молоді. Знає функції соціального працівника як організатора дозвілля молоді, правові та нормативні акти, які регулюють дозвільну діяльність населення; теоретичні засади дозвілля в зарубіжних країнах та Україні; характеристику основних шкіл та концепцій дозвільствознавства; інноваційні функції дозвільного центру, як і динаміку їх розвитку. <i>Усні відповіді повні, логічні, натомість не завжди обґрунтовані.</i></p> <p><i>На достатньому рівні</i> вміє виявляти інтерес і потреби населення в різних видах культурно-дозвільної діяльності; залучати дітей, підлітків, дорослих до активної культурно-дозвільної діяльності; застосовувати на практиці методи культурно-дозвільної діяльності та розробляти сценарії; впровадити для вітчизняної дозвільної практики ефективні механізми регулювання діяльності дозвільних закладів; формувати й організовувати рентабельну дозвільну систему; збагачувати та урізноманітнювати сучасні форми культурно-дозвільної діяльності в Україні з урахуванням досвіду світової практики;</p>

	<p>аналізувати практичні проблеми дозвільної сфери сучасності та шляхи їх вирішення; вивчати запити та інтереси різних соціально-демографічних груп населення у сфері дозвілля.</p> <p><i>На достатньому рівні</i> здійснює пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами. Демонструє вміння ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід; розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях та визначати зміст співпраці з організаціями-партнерами з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності.</p> <p>На достатньому рівні вміє приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки та виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин.</p> <p>За зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені робочою навчальною програмою; має стійки навички виконання завдання.</p>
<p>Добре (74-81 С)</p>	<p>Студент виявляє наявність більшості знань, умінь та компетентностей, формування яких передбачено робочою навчальною програмою курсу. Володіє знаннями історії дозвілля як соціокультурного явища, його природу, сутність дозвільних комплексів; сучасного стану і тенденцій розвитку соціально-культурної діяльності традиційних і нетрадиційних видів дозвілля підлітків, молоді, дорослих; шляхів, прийомів, методів, форм організації підлітків та молоді. Знає функції соціального працівника як організатора дозвілля молоді, правові та нормативні акти, які регулюють дозвільну діяльність населення; теоретичні засади дозвілля в зарубіжних країнах та Україні; характеристику основних шкіл та концепцій дозвіллезнавства; інноваційні функції дозвільного центру, як і динаміку їх розвитку.</p> <p>Уміє виявляти інтерес і потреби населення в різних видах культурно-дозвільної діяльності; залучати дітей, підлітків, дорослих до активної культурно-дозвільної діяльності; застосовувати на практиці методи культурно-дозвільної діяльності та розробляти сценарії; впровадити для вітчизняної дозвільної практики ефективні механізми регулювання діяльності дозвільних закладів; формувати й організовувати рентабельну дозвільну систему; збагачувати та урізноманітнювати сучасні форми культурно-дозвільної діяль-</p>

	<p>ності в Україні з урахуванням досвіду світової практики; аналізувати практичні проблеми дозвільної сфери сучасності та шляхи їх вирішення; вивчати запити та інтереси різних соціально-демографічних груп населення у сфері дозвілля.</p> <p>Ознайомлений з процесом пошуку, аналізу і синтезу інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами. У цілому демонструє вміння ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід; розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях та визначати зміст співпраці з організаціями-партнерами з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності. Не завжди вміє приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки та виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин.</p> <p>Вільно володіє навчальним матеріалом; узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає незначні огріхи у порівняннях, формулюванні висновків, має труднощі у наведенні прикладів застосування теоретичних знань на практиці. За зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою але не має стійких навичок виконання практичних завдань.</p>
<p>Задовільно (64-73 D)</p>	<p>Здобувач вищої освіти на задовільному рівні оперує поняттями, має недостатні знання історії дозвілля як соціокультурного явища, його природу, сутність дозвільних комплексів; сучасного стану і тенденцій розвитку соціально-культурної діяльності традиційних і нетрадиційних видів дозвілля підлітків, молоді, дорослих; шляхів, прийомів, методів, форм організації підлітків та молоді. Але фрагментарно демонструє знання функцій соціального працівника як організатора дозвілля молоді, правові та нормативні акти, які регулюють дозвільну діяльність населення; теоретичні засади дозвілля в зарубіжних країнах та Україні; характеристику основних шкіл та концепцій дозвіллезнавства; інноваційні функції дозвільного центру, як і динаміку їх розвитку.</p> <p><i>На задовільному рівні володіє</i> вміннями виявляти інтерес і потреби населення в різних видах культурно-дозвільної діяльності; залучати дітей, підлітків, дорослих до активної культурно-дозвільної діяльності. Але не завжди вміє застосовувати на практиці методи культурно-дозвільної</p>

	<p>діяльності та розробляти сценарії; впровадити для вітчизняної дозвільної практики ефективні механізми регулювання діяльності дозвільних закладів; формувати й організовувати рентабельну дозвільну систему; збагачувати та урізноманітнювати сучасні форми культурно-дозвільної діяльності в Україні з урахуванням досвіду світової практики; аналізувати практичні проблеми дозвільної сфери сучасності та шляхи їх вирішення; вивчати запити та інтереси різних соціально-демографічних груп населення у сфері дозвілля.</p> <p>Практично не виявляє розуміння як здійснюється пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами. Має значні труднощі при демонстрації вміння ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід; розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях та визначати зміст співпраці з організаціями-партнерами з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності. Не вміє приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки та виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин.</p> <p>Володіє навчальним матеріалом поверхово, фрагментарно, на рівні запам'ятовування відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знайомий з основними поняттями навчального матеріалу. Має елементарні стійкі навички виконання завдання. Усні відповіді не повні, здобувач вищої освіти ускладнюється в їх обґрунтуванні.</p>
<p>Задовільно (60-63 Е)</p>	<p>Здобувач вищої освіти на репродуктивному рівні має знання історії дозвілля як соціокультурного явища, його природу, сутність дозвільних комплексів; сучасного стану і тенденцій розвитку соціально-культурної діяльності традиційних і нетрадиційних видів дозвілля підлітків, молоді, дорослих; шляхів, прийомів, методів, форм організації підлітків та молоді. Але фрагментарно демонструє знання функцій соціального працівника як організатора дозвілля молоді, правові та нормативні акти, які регулюють дозвільну діяльність населення; теоретичні засади дозвілля в зарубіжних країнах та Україні. Не може дати характеристику основних шкіл та концепцій дозвіллезнавства; інноваційні функції дозвільного центру, як і динаміку їх розвитку. На низькому рівні володіє вміннями</p>

	<p>виявляти інтерес і потреби населення в різних видах культурно-дозвільної діяльності; залучати дітей, підлітків, дорослих до активної культурно-дозвільної діяльності. Але не вміє застосовувати на практиці методи культурно-дозвільної діяльності та розробляти сценарії; впровадити для вітчизняної дозвільної практики ефективні механізми регулювання діяльності дозвільних закладів; формувати й організовувати рентабельну дозвільну систему; збагачувати та урізноманітнювати сучасні форми культурно-дозвільної діяльності в Україні з урахуванням досвіду світової практики; аналізувати практичні проблеми дозвільної сфери сучасності та шляхи їх вирішення; вивчати запити та інтереси різних соціально-демографічних груп населення у сфері дозвілля.</p> <p>Виявляє розуміння як здійснюється пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами на низькому рівні. Не вміє демонструвати вміння ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід; розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях та визначати зміст співпраці з організаціями-партнерами з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності. Має помилкові дії при прийнятті практичних рішень для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки та виявленні сильних сторін та залученні особистісних ресурсів клієнтів, ресурсів соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин.</p> <p>Володіє навчальним матеріалом поверхово, на рівні запам'ятовування, має труднощі у відтворенні більшої частини теоретичного матеріалу, знайомий з основними поняттями навчального матеріалу. За зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою; має елементарні нестійкі навички виконання завдання. Усні відповіді не повні й не мають обґрунтування.</p>
Незадовільно (35-59 FX)	<p>Здобувач вищої освіти має фрагментарні знання історії дозвілля як соціокультурного явища, його природу, сутність дозвільних комплексів; сучасного стану і тенденцій розвитку соціально-культурної діяльності традиційних і нетрадиційних видів дозвілля підлітків, молоді, дорослих; шляхів, прийомів, методів, форм організації підлітків та молоді. Не демонструє знання функцій соціального працівника як організатора дозвілля молоді, правові та нормативні акти, які регулюють дозвільну діяльність</p>

	<p>населення; теоретичні засади дозвілля в зарубіжних країнах та Україні. У визначенні характеристики основних шкіл та концепцій дозвіллезнавства припускається грубих помилок. Не володіє знаннями інноваційних функцій дозвільного центру, як і динаміки їх розвитку. Усні відповіді часткові, не обґрунтовані. Не володіє вміннями виявляти інтерес і потреби населення в різних видах культурно-дозвільної діяльності; залучати дітей, підлітків, дорослих до активної культурно-дозвільної діяльності. Але не вміє застосовувати на практиці методи культурно-дозвільної діяльності та розробляти сценарії; впровадити для вітчизняної дозвільної практики ефективні механізми регулювання діяльності дозвільних закладів; формувати й організовувати рентабельну дозвільну систему; збагачувати та урізноманітнювати сучасні форми культурно-дозвільної діяльності в Україні з урахуванням досвіду світової практики; аналізувати практичні проблеми дозвільної сфери сучасності та шляхи їх вирішення; вивчати запити та інтереси різних соціально-демографічних груп населення у сфері дозвілля. Не виявляє розуміння як здійснюється пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами. Не демонструє вміння ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід; розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях та визначати зміст співпраці з організаціями-партнерами з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності. Не вміє приймати практичні рішення для покращення соціального добробуту та підвищення соціальної безпеки та виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин. Має фрагментарні знання при незначному загальному обсязі навчального матеріалу; відсутні сформовані уміння та навички; під час відповіді допускає суттєві помилки. Планує та виконує частину завдання за допомогою викладача.</p>
--	--

4. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Усне опитування, виконання вправ, індивідуальні навчально-дослідні завдання (есе, реферати, презентації), екзамен.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Дозвілля в житті людини. Соціальна сутність дозвілля

«Віддай людині крихітку себе. За це душа поповнюється світлом!», – Ліна Костенко

Різноманітні підходи, термінологія, концепції, оцінок дозвілля як соціокультурного явища. Поняття «дозвіллева сфера» («індустрія дозвілля», «дозвіллево-рекреаційна сфера», «сфера вільного часу», «анімація»).

Дозвілля як синонім прогресу і лібералізації; як соціальна цінність, необхідна умова для всебічного розвитку особистості; сенс життя, загально-людська цінність; можливість для отримання задоволення; сучасне втілення свободи; компенсаційний засіб.

Загальна характеристика дозвілля, її класифікація: як складова часового простору, що передбачає розподіл часу людини на робочий та неробочий; як окремий вид життєдіяльності, що передбачає сприйняття дозвілля як діяльності (творчої, конструктивної або ж безцільної та асоціальної); як психологічний стан людини, що розглядається як емоційне сприйняття людиною дозвіллевих занять; як концепція цілісного способу життя, що полягає у тому, що всі сфери людського життя мають дозвіллевий потенціал.

Специфічні ознаками дозвілля: свобода вибору дозвіллевої діяльності, свобода від обов'язків; добровільність участі в дозвіллевій діяльності; бажання отримати радість та задоволення; самодостатність та самоцінність; компенсаційність дозвілля.

Загальноприйнята класифікація дозвілля за ознаками: вид активності (пасивне та активне дозвілля); періодичність (щоденне, щотижневе, відпускне, святкове); тривалість (короткочасне, довготривале, епізодичне); напрями діяльності (творче, рекреаційне, культурне, спортивне, декоративно-прикладне, туристичне).

Індивідуальна та соціальна цінність дозвілля. Змістове наповнення дозвіллевих занять.

Аналіз дозвілля як соціально-культурного явища в контексті людської життєдіяльності. Основні змістові параметри структури дозвілля: сімейний, освітній, політичний, моральний, естетичний, науково-технічний, спортивний, соціальний, економічний.

Оновлення, збагачення та актуалізація дозвіллевої діяльності відповідно до реальних запитів різних соціально-демографічних груп.

Виховна, пізнавальна, розвиваюча діяльності суб'єктів дозвілля.

Провідна роль людини у виникненні та розвитку певних видів дозвіллевої діяльності.

Темі вивчення зв'язку між особистими характеристиками людей та тим, як вони проводять своє дозвілля, присвячено дуже мало публікацій. Як спеціалістів в області теоретичної психології особистості, так і дослідників теми дозвілля, очевидно, мало цікавить, чому певні люди віддають перевагу тим чи іншим видам діяльності, досягають в них досконалості, дуже захоплюються ними, а інші види діяльності навпаки, викликають в них нудьгу та страх. Проте тема дозвілля вже давно цікавить людей, що не належать до наукового світу. Людей завжди цікавило як інші проводять свій вільний час. Більшість вважають, що форми проведення дозвілля, як правило, є об'єктом відносно "вільного вибору", який здійснюється без всякого примушення, тому по видам відпочинку, яким віддається перевага, можна говорити про потреби та особистісні риси людини. Так, наприклад, схильні до ризику любителі гострих відчуттів вибирають затяжні стрибки з парашутом; інтровертам подобається змагання з логічних ігор, таких як бридж та шахи, а шукачів пригод, що не знайшли свого місця в суспільстві, захоплюють екстремальні види спорту.

Дозвілля дає безліч можливостей для задоволення самих різноманітних потреб, насолоди від природи, зниження напруження та усунення фізичних стресорів до соціального визнання, дозвілля у людини може ламатися відчуття часу та знижуватися рівень тривожності та напруження. Готовністю занурившись в улюблену справу, людина забуває за все, її увага концентрується на більш вузькій, але більш цікавій для неї галузі, і це є джерелом приємних відчуттів.

Багато авторів приводять численні «дані про дозвілля» та статистику, яка дозволяє отримати певну уяву про мотивацію дозвілля. Звичайно, дані про дозвілля корегують з безліччю демографічних факторів, особливо з такими, як вік, стать та належність до певного соціально-економічного класу. В теперішній час форми проведення дозвілля залежать від статевої приналежності не так сильно, як раніше, але помітні статеві різниці все-таки збереглися. Оскільки вік пов'язаний з такими факторами, як матеріальний стан та фізична підготовка, то переважні види відпочинку теж явно залежать від віку. Крім того, переваг в сфері дозвілля явно пов'язані з багатьма корелятами приналежності до певного соціального класу, такими як рівень освіти, прибутки та професія.

Релігійні вірування, расові відмінності, національність та стан здоров'я теж впливає на вибір діяльності, якій люди присвячують свій вільний час. Крім того існують культурні та субкультурні відмінності в установах по відношенню до дозвілля.

При прогнозуванні поведінки людей на дозвіллі по особистим рисам виникає ще одна складність. Справа в тім, що різні люди, займаючись одним і тим же видом діяльності, можуть задовольняти різні потреби; крім того, певний вид діяльності може в різний час і при різних умовах задовольняти різні потреби даної людини. Проте дослідники пов'язують з дозвіллям різні змінні індивідуальних відмінностей, в тому числі стиль атрибуції, душевне здоров'я, мотиви, потреби, особистісні риси, самооцінку та самосприйняття [1, 243-244].

Шиверс вважає, що під дозвіллям можна мати на увазі наступні сім понять:

- ⊕ дозвілля як реактивна діяльність – час; що відводиться на творчість та навчання; символ культурних досягнень та підвищення рівня освіти;
- ⊕ дозвілля як задоволення - джерело щастя, що має в якійсь мірі гедоністичний характер і дозвілля дає можливість уникнути туги зайнятися діяльністю, що приносить максимальне задоволення;
- ⊕ дозвілля як відновлення сил – на дозвіллі людина стримує фізіологічну та психологічну стимуляцію, необхідну для того, щоб продовжити роботу, яка має бути основною ареною для самореалізації;
- ⊕ дозвілля як екзистенціальний стан – дозвілля сприймається людиною як стан свободи як такої, який неможна визначити через види пов'язані з ним діяльності;
- ⊕ дозвілля як функція – дозвілля можна розглядати з точки зору виконуваних ним функцій, таких як релаксація, розвага розширення досвіду; в сутності, це тимчасове звільнення від деяких обов'язків;
- ⊕ дозвілля як відображення соціальної стратифікації – на дозвіллі представники одного класу щедро витрачають свій час та гроші на очах інших, щоб відповідати їх уявленням про життєві стандарти цього класу; таке непродуктивне використання часу говорить про те, що фінансове положення людини, дозволяє їй вести святкове життя;
- ⊕ дозвілля як час – для будь-якої людини це дискреційний (тобто той, що використовується на власний розсуд) чи вільний час, який не вимагається для підтримки біологічних функцій, економічного стану чи виконання соціокультурних обов'язків. Дозвілля – це вибір.

Швірс вказує на деякі проблеми, пов'язані з неадекватною концептуалізацією поняття дозвілля.

В традиційних визначеннях відпочинку зазвичай входять п'ять пунктів. В них вказано, коли людина відпочиває (на дозвіллі), чому вона відпочиває (основний мотив), як вона відпочиває (свобода вибору), чим вона займається (вид діяльності) та в якому контексті (умови). Ці пункти дозволяють обмежити зміст поняття, інакше багато видів людської діяльності можна буде назвати в якомусь змісті рекреативними. Як і раніше, так і зараз відпочинок вважається антитезою праці. Він володіє цінністю, оскільки сприяє душевному здоров'ю, гарному самопочуттю, творчості, розвитку особистості, задоволенню, самоствердженню, отриманню задоволеності та інше. Таким чином, під відпочинком можна розуміти все, що завгодно, від універсальної панацеї до звичайних спортивних розваг та ігор чи фізичних вправ та мистецтва [1, 244-245].

Творча діяльність на дозвіллі та людське сприйняття започаткували розвиток мистецтва, науки, навіть техніки. Печерний живопис, можливо, є одним з перших (і досі існуючих) видів мистецтва. В історичних джерелах описані такі види активної діяльності, як танці, театральні вистави та дитячі ігри. Спортивні розваги та ігри були дуже відомі у Давньому Римі.

Полювання та риболовля користувалися популярністю в Європі в час Відродження, коли з'явилися чіткі відмінності між видами діяльності, якими займалася на дозвіллі аристократія та прості робітники. В XV ст., з появою кальвінізму, дозвілля стали вважати гріхом, оскільки святковість порівнювалась з диявольською спокусою.

Зі скороченням тривалості робочого дня відбулися великі зміни в довготривалості дозвілля та видах діяльності, якою люди займаються на дозвіллі і від якої отримують задоволення. Дозвілля виконує компенсаторну функцію.

Економіка дозвілля доводить наявність прямого зв'язку між формами діяльності на дозвіллі та національним благоустроєм країни, оскільки для багатьох видів діяльності необхідні матеріали та послуги, які мають бути сплачені.

Урбанізація призвела до різкого збільшення кількості комерційних агентів, що займаються організацією дозвілля. Культурні та релігійні заборони зараз забуті, і вважається, що дозвілля необхідне не тільки для досягнення особистої задоволеності, але в той же час стимулює економіку і сприяє створенню робочих місць.

В Європі, Америці та її колоніях туризм та протестантська трудова етика і сьогодні сильно впливає, направляючи в певне русло людську енергію та контролюючи її використання. Вебер відзначав, що згідно нормам трудової етики спорт та дозвілля вважалися визнаними в тому випадку (і тільки в тому), якщо вони служили досягненню розумної мети, а саме підтриманню фізичної працездатності. Вважалося, що дозвілля може бути корисним та шкідливим.

І в наш час трудова етика може мотивувати діяльність людей як на роботі, так і на дозвіллі. Працівники, що погоджуються з нормами трудової етики, частіше відвідують спортивний центр та вважають, що фізичні вправи допомагають їм краще працювати. Таким чином, відвідування спортивних та дозвіллевих центрів пов'язано швидше з положеннями по відношенню до праці, ніж з положеннями по відношенню до дозвілля. Положення по відношенню до праці та дозвілля можна розділити на дві групи – в цілому позитивні чи в цілому негативні.

Багато з видів діяльності на дозвіллі, такі як рукоділля та ремесла, заняття спортом, здаються втіленням ідеалів як поведінка трудової етики. Оскільки людей на дозвіллі, так і настанови по відношенню до нього дуже різноманітні, важко прийти навіть до спрощення висновків.

Проте ще виключено, що зараз відбувається поступове витіснення трудової етики етикою дозвілля. Багато авторів говорять про нову етику дозвілля, згідно якої дозвілля вважається вищим благом, якщо людина розвиває свій потенціал в свій дискреційний час.

Кількісна оцінка діяльності на дозвіллі зазвичай проводиться одним з трьох способів: визначається кількість часу, який присвячується різним видам діяльності, кількість витрачених на них грошей чи ступінь інтересу. Тому проводяться різні дослідження затрат часу чи грошового бюджету, опитування

про діяльність в вільний час, а також використовуються питання, розроблені для вивчення змісту дозвілля та положень по відношенню до нього. Приведемо типовий перелік видів діяльності на дозвіллі: перегляд телепередач, відвідування товаришів чи родичів, робота у дворі чи в саду, автомобілі, слухання музики, організаційна діяльність, хобі, заняття спортом, ігри в карти, шахи та інше; відвідування кафе, співи та гра на музичному інструменті, перегляд фільму в кінотеатрі, відвідування драматичного чи оперного театру, відвідування лекцій чи курсів з метою підвищення рівня освіти.

Інші автори намагалися класифікувати самі різні види діяльності, якою люди займаються на дозвіллі чи в вільний час, розподіливши їх на наступні специфічні категорії:

- ⊕ діяльність, пов'язана з роботою, - позаурочна робота, поїздка на роботу, робота по сумісництву в вечірній час;
- ⊕ продовження освіти – заняття, курси, читання та досліди;
- ⊕ домашня робота – приготування їжі, прибирання, ремонт;
- ⊕ організаційна робота – суспільна робота, релігійна діяльність;
- ⊕ соціальні розваги – театр, вечірки, спорт, нічні клуби, відвідування родичів та знайомих;
- ⊕ шопінг – купівля товарів повсякденного користування та предметів розкоші, задоволення особистих та сімейних потреб;
- ⊕ активне дозвілля – спорт, музика, подорожі, прогулянки, ігри;
- ⊕ особисті потреби – гігієні процедури, одягнення, нічний сон, оздоровчі заходи;
- ⊕ пасивне дозвілля – радіо, телебачення, аудіо-записи, читання.

Проте досі ще не розроблена чітка і в той же час лаконічна система класифікації діяльності на дозвіллі, через що якість досліджень в цій галузі залишає бажати кращого.

Характерною особливістю реактивної діяльності та дозвілля є те, що люди віддаються їм повністю. Людина фіксує свою увагу на вибраній нею діяльності та забуває про час. Займаючись на дозвіллі вибраною нею діяльністю, людина має відчуття добробуту, збалансованості та рівноваги життя, які вона втрачає на роботі чи в зв'язку з іншими хвилюваннями. Улюблена справа на дозвіллі – це діяльність. Заради самої діяльності, яка повністю поглинає людину і дає їй можливість проявити свої здібності, реалізувати свій потенціал та цінності.

Вільний час не обов'язково є дозвіллям; він багато в чому залежить від характеру і типу роботи, яку виконує людина. Частина свого неробочого часу людина витрачає на дорогу до роботи та назад і на виконання численних інших обов'язків.

Таким чином, час, що відводиться на роботу чи пов'язану з нею діяльність, може відображати кількість вільного часу, але цей вільний час не можна вимірювати в якості чистого часу на дозвілля.

Запитання для перевірки

1. Яке значення вкладається в поняття "дозвілля"?
2. Які основні концепції дозвілля ви могли б назвати?

3. Які структурні компоненти дозвілля?
4. На які типи поділяється дозвілля?
5. В чому полягає специфіка взаємозв'язку професійно-трудової діяльності та дозвілля?
6. Від яких чинників залежить обсяг дозвілля?
7. Які складові формують змістову структуру життя?
8. В чому полягає взаємозв'язок між політикою та дозвіллям?
9. В чому виявляється вплив дозвілля на економіку країни?
10. В чому полягає сутність освітньої складової дозвілля?
11. Дозвілля має потужний естетичний потенціал.
12. В яких формах дозвілля він розкривається найповніше?
13. Чи має перспективи соціальне дозвілля? Чому?

Література

1. Бочарова Н.И., Тихонова О.Г. Организация досуга детей в семье: Учебное пособие для студ. Высших пед. учебных заведений. М.: Изд. центр «Академия», 2001 – 208 с.
2. Востряков Л.Е., Чирикова А.Е. Культурная политика и культурные практики в оценках российских и европейских администраторов и менеджеров культуры (по результатам исследований 1996-1997 годов) // Материальная база сферы культуры. -1999. - Вып. 3.
3. К проблеме занятости в сфере культуры // Панорама культурной жизни зарубежных стран. — 1999. — Вып.10.
4. Киселева Т.Г. Теория досуга за рубежом. — М., 1992.
5. Лещенко М. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. — К., 1995.
6. Стеббинс Р.А. Свободное время: к оптимальному стилю досуга: (Взгляд из Канады) // Социс. — М., 2000. - № 7.
7. Стрельцов Ю.А. Культурология досуга. — М.: МГУК, 2002.
8. Цимбалюк Н. Дозвілля очима європейських соціологів // Посвіт. - 2000. -№ 2.

1.2. Функції, принципи та форми дозвілля

Визначення функцій дозвіллевої сфери.

Тенденція до зближення культурної, соціальної, освітньої сфер суспільного життя, що відповідно позначається на дозвіллевій сфері.

Рекреаційна функція як організація відпочинку та розваг.

Головні соціальні функції дозвілля: комунікативна, рекреаційна, творча, соціальна, ціннісно-орієнтаційна, пізнавальна та виховна.

Рівні дозвілля: пасивне, розважальне, пізнавальне, творче дозвілля.

Загальні принципи дозвіллевої діяльності: системність, добровільність, диференціація, доступність та якість дозвіллевих послуг, їх відповідність місцевим умовам, принцип інтересу. Головні напрями дозвіллевої діяльності, її завдання.

Дозвілля – синонім словосполучення «вільний час». В сучасних довідниках та енциклопедичних словниках додаються схожі визначення дозвілля. Їх аналіз дозволяє сформулювати більш узагальнене визначення. Отже, дозвілля – це частина позаробочого часу, яка залишається у людини після виконання обов'язкових невикробничих обов'язків (час на дорогу до роботи і додому, сон, приймання їжі, заняття домашнім господарством та ін.).

Невміння змістовно і з користю для себе і оточуючих організувати дозвілля – показник низької культури людини. З другого боку, цікаве дозвілля – засіб всебічного розвитку особистості людини. К.Д. Ушинський писав: «Якщо людина не знає, що їй робити в години дозвілля, то тоді псується в неї і голова, і серце, і моральність».

Діяльність, що входить до сфери дозвілля, можна розподілити умовно на декілька взаємопов'язаних груп. До першої з них відноситься навчання та самоосвіта в широкому значенні слова. Це різноманітні форми колективного та індивідуального освоєння культури: відвідування музеїв, виставок, театрів, видовищних заходів, читання книг та періодики, перегляд телепередач та ін.

Другу групу в структурі дозвілля представляють різні форми любительської та суспільної діяльності: самостійні чи організовані (в закладах культури чи спортивних організаціях) заняття та захоплення (хобі). Перелік їх дуже широкий і цілком залежить від рівня розвитку науки, техніки, культури в цілому. Це і традиційні (колекціонування, заняття хореографією, поезією, живописом, фотографією, фізкультурою та спортом, туризмом, та ін.), а також більш сучасні напрямлення, наприклад, комп'ютерні клуби, об'єднання ролерів та ін. Важливе місце в структурі дозвілля займає спілкування з іншими людьми (сімейне дозвілля, товариські зустрічі в домашніх умовах, на природі, а також в місцях масового відпочинку: ігрових залах, клубах, кафе).

Всього вчені нараховують до 300 форм проведення дозвілля.

Наше суспільство в останній час змінюється в духовному та психологічному плані. Зміни, що відбулися в сфері дозвілля, – це по суті, інформаційний вибух, що здійснюється демократичними засобами.

З'явилося велике кількість нових газет та журналів, радіостанцій та телевізійних каналів, відкриваються нові театри та ін.

Нині, з одного боку, створюється об'єктивні умови для вільного вибору форм проведення вільного часу відповідно інтересам, а з іншого – пониження здатності до сплати будь який рахунків населення та намагання перш за все забезпечити достойне існування значно знижують можливість реалізувати свій вибір.

Добовий фонд дозвіллевого часу на одну людину складає в місті 4-5 годин, в селі – менше. Проте ці середні показники неоднакові у різних категорій населення. Певні відмінності в проведенні дозвілля визначаються віком, сімейним положенням, професією, статтю та ін.

Найважливішими формами дозвілля є перегляд телепередач, кінофільмів, читання, відвідування спектаклів та концертів.

Критична ситуація складається в сфері фізкультурно-оздоровчого дозвілля. Безумовно, одна з причин такої ситуації – нестача спортивних споруджень та висока ціна спортивного інвентарю. Не на останньому місці знаходиться несформованість у людей мотивів здорового способу життя. В якості оцінки повноцінності дозвілля використовується два основних критерії. Перший – об'єм вільного часу, що відводиться на дозвілля. І другий – зміст дозвілля. Обидва показники визначаються рівнем розвитку духовного світу особистості, фінансовими можливостями, а також всім укладом життя.

Запитання для перевірки

1. Які основні функції дозвілля?
2. В чому полягає специфіка виховної функції дозвілля?
3. Які рівні має дозвілля?
4. Що таке закономірності дозвілля і в чому їх сутність?
5. За якими принципами здійснюється дозвіллева діяльність?
6. В чому полягає принцип інтересу?

Література

1. Доронкина Е.Г. Теория и практика организации рекреационной деятельности в США: Дис.... канд. пед. наук: 13.00.05.-М., 1990.
2. Дюмазедье Ж. Досуг как сфера духовной деятельности. -М.: Книга, 1987.
3. Кирсанов В.В. Социально-педагогические проблемы организации досуга за рубежом. - Харьков: ХГИК, 1998.
4. Кротова Ю.Н. Становление и развитие педагогики досуга в США и Великобритании: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.05. - СПб., 1994.
5. Мамбеков Е.Б. Организация досуга во Франции: анимационная модель. - Дис... канд. пед. наук: 13.00.05. - СПб., 1992.

1.3. Психолого-педагогічні засади культурно-дозвіллевої діяльності

Поняття «педагогіка дозвілля». Соціальний розвиток особистості. Методи доцільного використання вільного часу людини. Соціальна детермінація становлення та формування особистості.

Закономірності дозвіллевого процесу. Виховання та розвиток особистості у вільний час.

Результативність дозвіллевої діяльності. Культура та моральний розвиток людини як основні чинники становлення, формування та розвитку особистості.

Невміле або неорганізоване використання людиною свого дозвілля. Асоціальна поведінка, відсутність вільного часу, деформація процесу самореалізації та саморозвитку особистості.

Дозвіллевий потенціал. Комунікативна культура та соціальна стабільність.

Розвиток дозвіллевих центрів для різних вікових категорій населення, різних суспільних структур (сім'ї, вулиці, любительських об'єднань, підліткових груп).

Зміст виховання особистості у дозвіллевій сфері. Чинники, що впливають на характер проведення людиною свого часу: соціальне становище, вік людини, національні традиції.

Мотиви дозвіллевої діяльності – психічний та фізіологічний стан, ціннісні орієнтації, притаманні людям конкретного вікового періоду.

Культурно-дозвіллева діяльність - це специфічна, практично основна сфера соціального життя, що створює зовнішні й внутрішні умови для освоєння соціокультурного досвіду людства й розвитку особистості (дорослого й дитини в їхній взаємодії, в автономному або колективному режимах) у процесі вивчення й пізнання цінностей (духовних, моральних, естетичних) різних видів культури.

Потреба у відпочинку - це біолого-фізіологічна потреба організму. Дозвілля виступає як засіб задоволення цієї потреби й проводяться завжди в певній культурній формі, тобто воно виконує не тільки психофізіологічну функцію, але й соціокультурну, котра характеризується наступним:

* її властива цілеспрямованість і продуманість; здійснюється у вільний час і протікає як індивідуально, так і колективно;

* її відрізняє відносна свобода (залежно від стану здоров'я й самопочуття) вибору дозвіллевих заходів і намірів (програм), пов'язаних з рекреацією, саморозвитком (найчастіше носить мимовільний характер), спілкуванням, оздоровленням на основі добровільності, активності, ініціативи як окремої особистості, так і різних груп;

* вона обумовлена регіональними особливостями, традиціями й характеризується різноманіттям видів дозвіллевої діяльності на основі різноманітних інтересів;

* сприяє пізнанню культури й мистецтва, тобто формуванню базової культури через творчу діяльність, заснованої на культурологічних знаннях; духовній культурі; розвитку творчої діяльності;

* дозвіллева діяльність завжди носить етико-естетичну норму культури поведінки й формує такі якості, як людяність, гуманність, порядність, захопленість.

При організації дозвіллевої діяльності дітей педагог керується психолого-педагогічними засадами, на основі яких формуються основи культури дитини. Основними є діяльнісний підхід, принцип інтересу, сполучення індивідуальної й колективної діяльності, єдність відпочинку й пізнання, принцип морально-естетичної спрямованості.

Культурно-дозвіллева діяльність за своїм змістом й видом настільки різноманітна, що її можна розрізнити за ознаками:

* *за формою* — колективна й індивідуальна;

* *за способами здійснення* — художня (музика, малювання, танці), творча, технічна творчість (моделювання), колекціонування;

* *за емоційною напруженістю* - захопленість, відчуття радості й задоволення потреби; завжди здійснюється у вільний час або в період після високого рівня втоми, як змушений відпочинок у період інтенсивної роботи;

* *за фізіологічною спрямованістю* — спряє відновленню фізичних сил.

Дозвілля, як і будь-яка діяльність, містить у собі наступні компоненти: мотив (потреба в цій діяльності), Завдання (засоби рішення завдання) і дії (операції). Завдання поєднують єдність мети й умови її досягнення, а дія відповідає цілям операцій - умовам. Необхідно враховувати, що кожний вид культурно-дозвіллевої діяльності має свій зміст. І як результат - у дитини виникають спрямованість потреб, мотивів, завдань, засобів, дій і операцій.

Культурно-дозвіллева діяльність дитини пов'язана із задоволенням пізнавальних і практичних потреб, які ґрунтуються на мотиві діяльності. У той самий час будь-яка така діяльність залежить від пізнавальної активності дитини й спонукається тим або іншим мотивом.

Пізнання - це процес відображення реальності у свідомості, активна розумова й емоційна діяльність, результатом якої є знання, прилучення людини до культури. Освоєння реального світу в процесі культурно-дозвіллевій діяльності жадає від дитини активності, напруги, здатності до саморозвитку й самовираження. Разом з тим важливо відзначити, що більшість дітей дошкільного й шкільного віку воліють проводити своє дозвілля на рівні пасивного споживання розважальних програм, більшість із них не вміють самостійно скористатися наявними можливостями для проведення цікавого, змістовного й пізнавального дозвілля. Дитина часто прагне у свій вільний час отримати розваги, а не нові знання. До основних причин цього явища можна віднести те, що дорослі не привчають дитину з дитинства відноситися до дозвілля як до джерела задоволення своїх пізнавальних потреб і устремлінь. Часто виявляється неправильне відношення дорослих до організації вільного часу дітей.

Культурно-дозвіллева діяльність, що зв'язана більшою мірою із задоволенням своїх особистих потреб, відбивається в духовності в першу чергу, а потім у їхній предметності. Діяльність, що протікає у вільний час на основі інтересу, бажання її виконати або брати участь у ній. При цьому необхідно пам'ятати, що інтерес є стимулом цієї діяльності, тому природно, принцип інтересу до діяльності є невід'ємною умовою при організації культурного дозвілля.

У соціально-суспільних установах (дошкільні установи, інтернати, дитячі будинки, початкова школа, установи додаткової освіти дітей) при організації культурно-дозвіллевій діяльності, крім вищевикладених, необхідно опиратися на принципи загальної дидактики часткових методик:

* *гуманізації* - стверджуючі неминущі цінності загальнокультурного людського достоїнства, увагу до історичних цінностей і їхньої ролі в розвитку мистецтва, науки, культури;

* *демократизації* — який надає кожній дитині право вибору своєї траєкторії розвитку й участі в освітньому процесі;

- * *єдності гуманізації й демократизації освіти* – що забезпечує кожній дитині право на свободу, щастя й розвиток здібностей;
- * *детоцентризму* – що має пріоритетами інтереси дитини, для перетворення її в рівноправного суб'єкта освітнього процесу;
- * *диференціації й індивідуалізації освіти* - що виявляє й розвиває інтереси, здібності дітей у різних напрямках діяльності й такий, що забезпечує їхній розвиток, з огляду на можливості й інтереси;
- * *інтеграції* - визначальну глибину взаємозв'язку й взаємопроникнення різних видів мистецтва й різноманітної культурно-дозвілєвої діяльності;
- * *захопливості й творчості* - розвиває творчі здібності дітей, що виражаються в освітній діяльності з домінуючими художньо-творчими початками;
- * *системності* — що має на увазі взаємозв'язок і наступність знань, тобто повторення й навчання;
- * *співробітництва* - враховує цінності спільної діяльності, співробітництва дітей і дорослих, демократичність їхнього спілкування;
- * *природосообразності* - враховує вікові й індивідуальні особливості, задатки, можливості дітей при включенні їх у різні види культурно-дозвілєвій діяльності;
- * *культуросообразності* - орієнтує на потреби суспільства й особистості, єдність людини й соціокультурного середовища, адаптацію дітей до сучасних умов життя суспільства.

Види культурно-дозвілєвої діяльності різноманітні, і їх можна класифікувати у такий спосіб: відпочинок, розваги, свята, самоосвіта й творчість.

Відпочинок - стан спокою, або такого роду культурно-дозвілєва діяльність, що знімає утому й напругу, відновлює як фізичні, так і емоційні (духовні) сили людини. Тому необхідно вчити дітей розподіляти свої сили між розумовою, фізичною працею й відпочинком, тобто вчити обмежувати свої бажання, ставити й досягати мету, а після зроблених зусиль уміти відпочити. Відпочинок можна підрозділити на два види: *пасивний* і *активний*. При *пасивному* - напруга знімається, насамперед, розслабленням, розгляданням красивих речей, спогляданням творів мистецтва, міркуванням про навколишнє середовище, невимушеною бесідою в той час, коли дитині хочеться поговорити на тему, що її хвилює; а також здійсненням психологічних сеансів розслаблення. *Активний відпочинок* містить у собі заняття гімнастикою, фізкультурою, роботу на садовій або пришкільній ділянці, рухливі ігри й т.д. При цьому треба надавати дитині можливість виявити самостійність, реалізувати своє бажання, а іноді й реалізувати в цей момент виниклу потребу.

Розваги як один з видів культурно-дозвілєвої діяльності мають компенсаційний характер, відшкодовуючи витрати буденності й одноманітності обстановки. Розвага повинна бути завжди барвистим моментом у житті, що збагачує враження й розвиває творчу активність. Розваги сприяють естетичному й всебічному розвитку дитини, тому що в цей час вона може

познайомитися з різними видами мистецтва: музичним, образотворчим, літературним, театральним й ін. Вони збуджують радісні почуття й розвивають емоції, піднімають настрій і життєвий тонус.

Розваги класифікують за змістовною спрямованістю на:

- * театралізовані розваги (всі види театрів і театралізованої діяльності);
- * пізнавальні: КВК, вікторини й т.п.;
- * спортивні - спортивні ігри, атракціони, рухливі ігри, змагання, естафети;
- * музично-літературні концерти.

Свята. У житті людини завжди відбувається чергування будня й свят. Буденний день - це звичайний день, що наповнений повсякденними справами. Будням завжди протиставляються свята - це день, що наповнений радістю, веселощами. Від старослов'янського «свято» означає «не зайнятий справами, вільний від роботи».

Виділяють наступні види свят:

- * народні й фольклорні (свята народного календаря);
- * державно-цивільні - Новий Рік, День Перемоги, День Незалежності, День Знань, День міста й ін.;
- * міжнародні - День матері, День захисту дитинства, Міжнародний жіночий день;
- * православні - Різдво Христова, Благовещення, Великдень, Вербна неділя, Трійця, Покрив, престольні свята й ін.;
- * побутовий і сімейні - день народження, випуск у школі, свято Букваря, традиційні дні в сім'ї, школі й т.д.

Самоосвіта – це цілеспрямована пізнавальна діяльність, керована самою особистістю в придбанні систематичних знань у якій-небудь сфері науки, мистецтва, культури й техніки. Самоосвіта тісно пов'язана з навчанням і виступає як складовий компонент навчання, тому що воно розширює, поглиблює й доповнює досліджуваний матеріал.

До самоосвітньої дитячої культурно-дозвілєвій діяльності відносять: гру, читання літератури, екскурсії, відвідування музеїв, виставок, театрів і театралізованих представлень, колекціонування, самостійне експериментування, самостійна художня діяльність.

Творчість як культурно-дозвілєва діяльність. Чим культурніше людина, тим більше різноманітніший її дозвілля. Вільний час вона використовує не тільки для відпочинку, розвитку своїх інтелектуальних потреб, одержання вражень і нової інформації, але й для творчості. О.В. Дибіна визначає творчість як властивість цілісності людського буття і як акт культуротворення.

Запитання для перевірки

1. Що таке педагогіка дозвілля?
2. В чому полягає аксіологія дозвілля?
3. На яких рівнях реалізується дозвілєва діяльність?
4. В чому полягає сутність репродуктивного потенціалу дозвілля?
5. За якими ознаками характеризуються дозвілєві спільноти?

6. Чи відрізняється педагогіка дозвілля від позашкільного виховання? Обґрунтуйте свою думку.

Література

1. Боротко Н.М. Досуг как сфера воспитания // Культура. Искусство. Образование: проблемы, перспективы развития: Материалы международной научно-практич. конф. — Смоленск: СГИИБ, 1998.
2. Дюмазедье Ж. Культурная революция в организации досуга // Культурно-просветительная работа. Любительская деятельность в сфере досуга. - М., 1989. — Вып. 12.
3. Дыбина О.В. Творчество – как сущностная характеристика человеческого бытия. – М.: Пед. о-во России, 2001.
4. Зацепина М.Б. Организация культурно-досуговой деятельности дошкольников. Учебно-методическое пособие. – М.: Педагогическое общество России, 2004. – С. 7-51.
5. Кротова Ю.Н. Становление и развитие педагогики досуга в США и Великобритании: Дисс.... д-ра пед. наук. — СПб., 1994.

1.4. Дозвіллеві програми

Визначення поняття “дозвіллева програма”. Потенційні можливості дозвіллевих програм. Провідний вид діяльності в дозвіллевих програм. Форми ігрової діяльності в дозвіллевих програмах.

Ігрові технології. Разова ігрова програма Конкурсна ігрова програма. Свято. Ігра-вистава. Тривала дозвіллева програма.

Структура дозвіллевої програми. Експертиза дозвіллевої програми.

Дозвілля традиційно є сферою вільного вибору особистістю сфер пізнання, спілкування, творчості. Дозвілля в меншому ступені, чим інші види діяльності, обмежене соціальними нормами й установленнями. У той же час дозвілля традиційно є сферою впливу державних і суспільних інститутів, засобів масової інформації. Вплив різних соціальних структур на зміст дозвілля може бути позитивним і негативним, сприяти обмеженню сфери самовираження особистості й, навпаки, її розширенню. Потенціал дозвілля має широкі просвітительські, пізнавальні, рекреаційні, творчі можливості, освоєння яких збагачує зміст і структуру вільного часу, розвиває загальну культуру особистості.

Організація дозвілля - традиційний напрямок діяльності школи й позашкільних установ, у тому числі установ додаткової освіти. Пильна увага до сфери дозвілля обумовлено прагненням наповнити вільний час дитини видами й формами занять, які робили б позитивний вплив на її індивідуальність, знижували ймовірність залучення в асоціальні угруповання, перешкождали розвитку шкідливих і небезпечних звичок і схильностей. Істотний внесок у збагачення потенціалу вільного часу вносять дозвіллеві програми.

Дозвіллеві програми – визначення досить широке, що включає в себе різноманіття форм організації вільного часу дітей і підлітків. Дозвіллеві

програми проектуються для всіх вікових категорій дітей - від дошкільників до підлітків. Цілі проектування дозвіллевих програм спрямовані на вирішення комплексу завдань, пов'язаних з формуванням культури вільного часу: залучення дитини, підлітка в яскравий світ ігор, змагань, розваг і свят, освоєння традиційного й інноваційного досвіду організації дозвілля через пізнання, освіту, спілкування. Це передбачає також спрямованість особистості на різні соціально значимі норми й цінності. Так, до числа потенційних можливостей дозвіллевих програм у формуванні особистості один з дослідників дитячого дозвілля, Б.А.Тітов, відносить настанову на: самовдосконалення, усвідомлення належності до соціально-історичної спільності, дотримання моральних загальнолюдських цінностей, соціальну активність, природу, мистецтво, інших людей.

Дозвіллеві програми більшою мірою, чим програми освітні, демонструють фізичні, інтелектуальні, емоційні можливості дитини. Якщо провідним видом діяльності в освітній програмі є пізнавальна діяльність, то в дозвіллевій програмі провідним видом стає ігрова діяльність.

Форми ігрової діяльності в дозвіллевих програмах надзвичайно різноманітні. Це сюжетно-рольові ігри, ігрове імітаційне моделювання, демонстраційні, театралізовані ігри, ігри-конкурси. У дозвіллевих програмах використовуються основні, виділені в теорії (зокрема, у роботах С.А. Шмакова) види сучасних ігор, у тому числі: фізичні й психологічні ігри й тренінги, інтелектуально-творчі ігри, соціальні ігри, комплексні ігри.

Ігрові технології визначають видовищний, динамічний характер дозвіллевих програм, їхню орієнтацію на емоційне сприйняття змісту.

Практика відображає найбагатший досвід реалізації дозвіллевих програм. Залежно від цілей, планованої тривалості програми й ступеня співучасті в ній дітей виділяється кілька типів дозвіллевих програм.

Разова ігрова програма, що не вимагає підготовки учасників, коли соціальний педагог включає дітей у гру, масовий танець, спів, безпосередньо в ході програми. Вона може тривати від 30 хвилин і більше, залежно від віку дітей і вибору розваг - це можуть бути ігри-забави за столом, в ігротеці, рухливі ігри й танці в колі; ігри з естради, дискотека й т.д. Такий сеанс «витівництва» може бути й частиною більшої програми, наприклад масштабної, святкової.

Конкурсна ігрова програма на задану тематику з попередньою підготовкою учасників (КВК, «Брейн-Ринг», Турнір» і т.п.). Готувати й проводити такі програми можуть як соціальні педагоги, так і старшокласники під їхнім керівництвом.

Свято — особливо значимий і досить трудомісткий за організацією тип дозвіллевої програми. Воно припускає розмаїтість розваг, видовищ, виставок, публічних виступів з активною участю дітей. Тут може бути використаний принцип вільного вибору дозвіллевої діяльності (гуляння) або зміна жанрів для всіх одночасно: наприклад, витівництво, концерт-загадка, представлення героїв яких-небудь подій і інтерв'ю з ними й ін. Залежно від поставлених педагогічних завдань свято може бути врочистим ритуалом, пов'язаним із соціально

значимою подією або значною подією в житті колективу, наприклад день народження клубу, об'єднання, ювілей установи. Свято обов'язково розраховане на активну підготовку до нього всіх учасників; це одна з головних умов у створенні атмосфери очікування свята.

Гра-вистава для запрошеної (непідготовленої) аудиторії. Можливий в установі, де є хоча б невеликий колектив організаторів, що володіють сценарною й акторською майстерністю. Сюжет спектаклю будується таким чином, що в нього включаються ігри, атракціони. У ході гри-спектаклю діти зненацька для себе опиняються в ігровій ситуації. Вони наділяються ролями, їм пропонується виконати завдання, допомагаючи героям спектаклю.

5. *Тривала дозвілєва програма* являє собою систему виховної роботи соціального педагога або педагогічного колективу. Вона обов'язково складається із чітко спланованих етапів відповідно до поставлених педагогічних завдань. Така програма планується на цілий навчальний рік або навіть на кілька років. Типовим прикладом є програма дитячого літнього табору. В установі тривала ігрова програма може бути організована у формі гри-подорожі із привалами (святами).

Структура дозвілєвої програми

1. Кому адресована програма; які потреби задовольняє.
2. Цільове призначення програми, її завдання.
3. Які види дозвілєвої діяльності включає.
4. (Короткий) зміст пропонованої дозвілєвої діяльності.
5. Передбачувані форми діяльності.
6. Можливі варіанти участі дітей у програмі.
7. Тривалість програми.
8. Умови, необхідні для реалізації програми.
9. Учасники-організатори дозвілєвої діяльності (педагоги й школярі).
10. Література, необхідна для освоєння програми (обов'язкова й додаткова, для організаторів, для учасників).
11. Очікувані результати реалізації програми.

Експертиза дозвілєвої програми. Експертизу дозвілєвої програми проводять представники науково-методичної ради освітньої установи, методисти-організатори дитячого дозвілля, соціальні педагоги, психологи. Експертиза проводиться на основі вивчення тексту програми, її сценарію, даних опитувань, що фіксують рівень задоволеності дітей, включених у програму.

При проведенні експертизи її учасники повинні отримати відповіді на наступні питання.

1. Наскільки програма відповідає (за змістом, видам діяльності, ігровим ситуаціям) віковим психолого-фізіологічним особливостям дітей - учасників програми, їх пізнавальним, рекреативним інтересам і потребам?
2. Наскільки значимі проєктовані цілі програми для розвитку особистості дитини (інтелектуальне, моральне, емоційне, фізичне)?
3. Яким способом досвід участі в програмі збагачує структуру вільного часу її учасників?

4. Чи описані в програмі технології, що стимулюють створення умов для прояву творчих здібностей, змістовного спілкування дітей?
5. Яка ступінь повноти представлення компонентів програми, етапів її реалізації, сценарію?
6. Які рекомендації з удосконалювання програми можуть бути запропоновані її розроблювачам?

Запитання для самоперевірки

1. На яких принципах будуються методи проектування дозвіллевих програм?
2. Представте розгорнуту характеристику дозвіллевих програм.
3. Охарактеризуйте основні цілі дозвіллевих програм.
4. Представте основні типи дозвіллевих програм.
5. Дайте характеристику ігрових технологій, які використовуються при реалізації дозвіллевих програм.
6. Яка процедура експертизи дозвіллевих програми?
7. Представте змістовні характеристики дозвіллевих програм.

Література

1. Дополнительное образование детей: Учеб пособие для студ. высш. Учеб. Заведений / Под ред. О.Е. Лебедева. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – С. 123 – 127.
2. Ключ к успеху: Авторские программы педагогов дополнительного образования. – М.: Восточное окружное управление Московского департамента образования, 1996.
3. Логинова Л.Г. Об одном из подходов к классификации программ учреждений дополнительного образования //Принципы обновления программного обеспечения в учреждениях дополнительного образования //Тезисы материалов Всероссийской научно-практической конференции. – Спб., 1995. – С. 34-35.
4. Титов Б.А. Социально-культурный потенциал системы дополнительного образования //Дополнительное образование детей – фактор развития творческой личности. – Спб., 1998. – С. 18-22.
5. Шмаков С А. Игры учащихся — феномен культуры. — М., 1994.

1.5. Стан наукових досліджень дозвіллевої сфери

Формування дозвіллевої сфери як галузі наукового знання. Створення науково-дослідних інститутів дозвіллезнавства у різних країнах світу: Національна асоціація рекреації в США, Фонд парків та рекреації в Японії, Товариство з проблем дозвілля в Німеччині, Культурно-дозвілева організація та Національний інститут громадської рекреації в Італії, Інститут управління в галузі дозвілля та розваг у Великобританії.

Головні завдання науково-дослідних інститутів дозвіллезнавства: дослідження дозвіллевої та рекреаційної проблематики. Взаємозв'язок дозвіллезнавства з іншими науковими галузями.

Сучасні зарубіжні школи дозвіллезнавства: французький дозвіллезнавчий центр (Дюмазедьє Ж., Жерар А., Іон Ж., Фурастьє Ж., Фрідман Ж.);

американська школа дозвілля (подружжя Лінд, Ландберг Дж., Паркер С); німецька школа дозвілля (Дюрст Х., Опашовські Х., Третов Р. та ін.)

В результаті емпіричних досліджень мотивації дозвілля виявлено ряд факторів, що мотивують діяльність на дозвіллі.

Дослідники дозвілля та спорту вказують на позитивний психологічний вплив дозвілля. Ці автори виявили наступні 8 сприятливих соціальних можливостей, які дає дозвілля:

- ⊕ самовираження – використання творчих здібностей та участь в новій діяльності;
- ⊕ товариські відносини – можливість отримувати підтримку в ігрових відносинах;
- ⊕ влада – можливість керувати соціальними ситуаціями та бути в центрі уваги;
- ⊕ компенсація – нові, недосліджені та незвичні хвилювання;
- ⊕ надійність – тривалі міцні прив'язаності, вільні від неприємних змін;
- ⊕ послуги – можливість допомогти іншим;
- ⊕ інтелектуально-естетичні можливості – інтелектуальна стимуляція;
- ⊕ самотність – можливість займатися будь чим на самоті, не відчуваючи загрози.

В цілому особистими рисами обумовлена десь третина відмінностей в інтересах, які люди проявляють на дозвіллі. Створюється думка, що люди не просто вибирають певну форму дозвілля – часто їх інтереси відображають особисті потреби [1, 254-256].

Дитячі оздоровчі заклади з цілодобовим перебуванням дітей заслуговують на увагу та серйозну державну підтримку завдяки їх потенційним можливостям щодо виховання дітей, але в останні роки різко скоротилася їх мережа. Причинами такого явища стали:

- ⊕ наслідки аварії на Чорнобильській атомній станції, що призвели до закриття оздоровчих закладів, в яких було виявлено підвищений рівень радіаційного забруднення відповідно до встановлених на той час норм;
- ⊕ складна економічна ситуація в Україні спонукала «збіднілі підприємства» до закриття відомчих оздоровчих закладів;
- ⊕ низька заробітна плата та важкі умови праці, сприяли процесу постійної плинності основної маси педагогічних та керівних кадрів дитячих позаміських оздоровчих закладів, а це, в свою чергу, призвело до зниження загального рівня їх комплектності, професійного рівня фахівців, що не дозволяло оперативно перебудувати зміст і форми виховної діяльності у цих закладах.

У кращому стані опинились дитячі оздоровчі заклади з досить професійно орієнтованим керівництвом та педагогічним колективом, які перейшли на нові методи фінансування та господарювання на рівні підприємств, які, в свою чергу, сприяли екологічному становленню позаміських оздоровчих закладів.

Безперечно, розвиток ринкових відносин в економіці держави зумовив появу та швидке кількісне зростання нової соціальної групи підприємців та бізнесменів, які, як свідчать опитування, проведені науковцями, мають бажання

відпочивати разом з дітьми в більш престижних місцях (37%), направляючи дітей за межі держави на лікування чи оздоровлення (13%), відправлятися у туристичні подорожі (47,7%). І лише 2,3% респондентів вважають за можливе і доцільне організувати відпочинок своїх дітей у позаміському оздоровчому закладі, але бажано на морі, відмовившись повністю від відпочинку у забруднених радіаційних зонах. Особливо це становище характерне для Київської області та м. Києва і для зон відпочинку поблизу великих міст України.

При цьому визначається ще одна тенденція: зниження інтересу самих дітей до відпочинку у «звичайних» оздоровчих позаміських закладах. Як свідчать результати опитування тих, хто проживає у великих містах України, відповіді дітей можна було розподілити за таким рейтингом:

Міські діти віддають перевагу туризму, відпочинку з батьками, поїздкам «до бабусі на село» чи бажанню залишитися вдома (76,3%), оздоровчий заклад обирають останнім (21%). Головними причинами небажання відпочинку в таборі діти називають «необхідність постійно дотримуватися режиму дня» і «відсутність цікавих справ».

Діти, що проживають у сільській місцевості, мріють про екскурсії, поїздки, туризм, відпочинок вдома (86,4%) і лише деякі з них називають табори відпочинку та оздоровлення (11,2%). Таким чином, незалежно від місця проживання, позаміський оздоровчий заклад обирається даною категорією дітей в останню чергу.

Виняток становлять діти з малозабезпечених сімей та тих, що живуть за межею забезпеченості. Оздоровчий заклад обирається ними завжди, і в першу чергу як такий, що за незначну плату може вирішити проблему як харчування, так і оздоровлення (в межах 2,5% - 3,7%).

Запитання для перевірки

1. Які організації досліджують дозвіллезнавчу проблематику?
2. Які пріоритетні напрями наукових досліджень сфери дозвілля?
3. Які наукові школи дозвіллезнавства сформовані у ХХІ столітті?
4. В чому полягає сутність соціології дозвілля?
5. Чим пояснити ту увагу, яка надається питанням дозвілля в зарубіжних країнах?

Література

1. Бочарова Н.И., Тихонова О.Г. Организация досуга детей в семье: Учебное пособие для студ. высших пед. учебных заведений. М.: Изд. центр «Академия», 2001 – 208 с.
2. Дуликов В.З. Социальные аспекты культурно-досуговой деятельности за рубежом. - М.: МГИК, 1999.
3. Кирсанов В.В. Социально-педагогические проблемы организации досуга за рубежом. - Харьков: ХГИК, 1998.
4. Титов Б.А., Кострова Н.А. Досуг в США. Учебное пособие. - СПб, 1992.

1.6. Управління та підготовка кадрів дозвіллевої сфери (для самостійного вивчення)

Дозвілля в контексті культурної політики. Дозвілля як складова культурної сфери. Головні питання дозвіллевої сфери в контексті культурної політики конкретної держави. Окремі аспекти дозвіллевої сфери (освітній потенціал, педагогічні принципи дозвілля, соціологія дозвілля, інші) є об'єктом різних сфер життєдіяльності держави. Державна культурна політика відповідно до цінностей, завдань та культурних переваг. Принципи державної політики у сфері дозвілля Конкретні культурні, соціальні та дозвілєві ініціативи. Спільні принципи та позиції, прийняті та схвалені міжнародною спільнотою у сфері культури: створення можливостей для участі людини в культурному житті суспільства, культурний розвиток, завдяки якому культурна політика стає складовою загальної державної політики; збереження та популяризація культурної самобутності; розвиток міжнародних культурних зв'язків. Складова державної культурної політики - оцінювання її ефективності. Умови успішної культурної політики

Державний сектор управління дозвіллевою сферою. Дозвілєве обслуговування населення (природні, матеріальні, технічні, фінансові, організаційні, управлінські, освітні компоненти). Основні структурно-функціональні складові дозвіллевої сфери (державний, добровільний та комерційний сектори), їх специфіка, характер діяльності, мережа дозвілєвих організацій. Концепція дозвіллевої політики з урахуванням власного історичного досвіду, сучасної соціальної, економічної, політичної ситуації, функціонування культурної інфраструктури, розвитку податкового законодавства, інформаційного простору та соціальної системи. Загальні ознаки концепції дозвіллевої політики. Моделі державної політики у сфері дозвілля (надання можливостей для участі людини в культурно-дозвілєвому житті суспільства, культурний розвиток, збереження та популяризація культурної самобутності, розвиток міжнародних культурних зв'язків).

Дозвілєві агентства державних органів влади. Форми та засоби роботи дозвілєвих агенцій. Специфіка регіонального дозвілєвого розвитку з урахуванням місцевої культурної еліти, відродження самобутніх форм народної культури, втілення загальнолюдських та наднаціональних цінностей в культурі регіону, активізації процесів гуманізації в культурно-освітній сфері шляхом неперервної та багаторівневої освіти.

Політика децентралізації дозвіллевої сфери: свобода творчості, створення умов для участі в культурному та дозвілєвому житті кожної соціально-демографічної групи населення; забезпечення узгодженості дій всіх суб'єктів культурної діяльності; налагодження механізмів вияву суспільних потреб у сфері дозвілля.

Дозвілєві об'єднання добровільного сектору. Добровільні об'єднання у взаємозв'язку з розвитком суспільства, його соціальною структурою та диференціацією.

Спільні інтереси та бажання членів неформальних дозвілєвих угруповань.

Добровільні дозвілєві об'єднання, організації, асоціації як основна складова дозвілєвої сфери сучасності. Самодіяльність та ініціатива населення. Добровільні організації (молодіжні клуби, жіночі організації, любительські об'єднання, спортивні й туристичні клуби, релігійні організації, благодійні об'єднання).

Добровільні асоціації як основа соціокультурної діяльності. Організаційний стрижень добровільних організацій: дитячі об'єднання (молодіжні організації «Фор ейч», «Бойскаути» та «Герлскаути» та інші). Специфіка методики здійснення дозвілєвої діяльності в добровільних об'єднаннях для дітей, підлітків та молоді. Її виховна значимість та культурно-педагогічна доцільність проведення тих чи інших дозвілєвих заходів.

Критерії успішної дозвілєвої роботи в громаді: впровадження заходів відповідно до потреб різноманітних груп в громаді; залучення до активної дозвілєвої творчості представників усіх вікових та соціальних груп; взаємодію культурно-мистецьких, освітніх, навчальних, соціальних, рекреаційних організацій в межах громад; відродження й збереження культурного та соціального життя громади; посилення суспільної значимості громади.

Особливості розвитку індустрії дозвілля. Соціально-економічними передумовами становлення індустрії дозвілля, її чинники: збільшення вільного часу, скорочення робочих годин та поширення часткової зайнятості, збільшення сімейного прибутку, що відкрило нові можливості для організації дозвілля за власним бажанням; розвиток соціальної політики, скорочення витрат праці та часу на ведення домашнього господарства; підвищення освітнього та культурного рівня населення; науково-технічний та інформаційний розвиток суспільства.

Другорядні чинники активізації процесу залучення населення до індустрії дозвілля: пропаганда засобами масової інформації позитивів відповідного способу проведення дозвілля, розробка системи «відпочинку в кредит», постійне оновлення, удосконалення та розширення дозвілєвих товарів та послуг, систематичне вивчення дозвілєвих запитів та бажань населення, розвиток інфраструктури дозвілєвих закладів, зміцнення матеріально-технічної бази дозвілля, налагодження виробництва товарів дозвілєвого, спортивного та туристичного призначення.

Складові індустрії дозвілля: готельне господарство, заклади культурного відпочинку, розважальні й видовищні установи, рекреаційні центри, клуби-ресторани, кафе-клуби, сімейні рекреаційні комплекси та центри дозвілля, державні зони відпочинку та історико-культурні місця.

Специфічні ознаки комерційного дозвілля: орієнтація на надання, функціонування на комерційних засадах, спрямованість на отримання прибутку; просування та продаж рекреаційних послуг і товарів.

Класифікація співпраці бізнесових кіл та дозвілєвої сфери за напрямками: підтримка театрального, хореографічного, музичного, образотворчого

мистецтва, видавничої діяльності, створення туристичних комплексів, фінансування наукових досліджень в галузі туризму та розваг.

Професійна майстерність спеціаліста дозвіллевої сфери. Вивчення та аналіз процесів підготовки кадрів дозвіллевої сфери. Критерії оцінки професії: наявність теоретичних та наукових основ професії; система знань та навичок, що формує комплексні професійні завдання; наявність системи вищої освіти у конкретній професійній галузі; можливості для розвитку професійної кар'єри; організація професійних асоціацій; наявність системи ліцензування (акредитації); наявність кодексу професійної етики; спеціальна професіональна культура; соціальна повага до професії.

Поняття «спеціаліст дозвіллевої сфери». Дозвіллеве обслуговування як невід'ємна складова усього спектру соціальних та культурних послуг. Різні назви професії спеціаліста дозвіллевої сфери: Франція, франкомовні частини Бельгії та Швейцарії, Італія, Іспанія, Туреччина – «аніматор»; Великобританія – «соціальний працівник», «спеціаліст по роботі з молоддю у громаді»; Канада – «соціальний працівник», Норвегія – «соціоном», «соціальний педагог», «соціальний працівник»; Фінляндія – «секретар з питань культури»; Німеччина – «соціальний працівник з людьми похилого віку», «педагог вільного часу», «організатор молодіжного та дитячого дозвілля»; США – «рекреатор», «рекреатор-терапевт».

Кваліфікаційна характеристика спеціаліста дозвіллевої сфери, його знання та вміння: засвоєння теоретичних й методологічних основ дозвіллевої діяльності, історії її становлення та формування; уміти здійснювати психолого-педагогічну діагностику та дозвіллеве прогнозування; мати навички проведення соціологічних досліджень; вміти організовувати та проводити дозвіллеві заходи для різних соціально-демографічних угруповань населення; мати достатні медичні та психологічні знання для проведення дозвіллевої роботи з соціально незахищеними верствами населення; захищати права та свободи людини в межах своїх функціональних обов'язків; мати високу загальну культуру, уважність, морально-вольові якості, комунікабельність.

Запитання для самоперевірки

1. В чому полягає сутність культурної політики?
2. Які є загальноприйняті моделі культурної політики? В чому їх специфіка?
3. В чому полягає складність дозвіллевої політики?
4. В чому полягає сутність управління дозвіллевою сферою на місцях?
5. На які групи закладів культури класифікується дозвіллева сфера зарубіжжя?
6. В чому полягає сутність добровільних об'єднань дозвіллевої сфери?
7. Які форми та методи роботи переважають у добровільних дозвіллевих організаціях?
8. В чому полягає специфіка роботи молодіжних дозвіллевих об'єднань?
9. Що таке "дитячий майданчик розваг"? Розкрийте його роботу як добровільного об'єднання.

10. Які форми дозвіллевої роботи використовують Ротарі-клуби для досягнення поставлених завдань?
11. Якою є організаційна структура індустрії дозвілля?
12. Що таке комерційне дозвілля?
13. Які позитиви та негативи у створенні штучних зон відпочинку?
14. Якими є основні напрями дозвіллевої діяльності комерційного сектора?
15. Чим зумовлена підтримка дозвіллевих закладів комерційними організаціями?
16. Які назви спеціаліста дозвіллевої сфери?
17. В чому полягає сутність діяльності соціокультурного аніматора?
18. Які функції виконує педагог вільного часу?
19. Якими особистісними та професійними рисами має володіти спеціаліст дозвіллевої сфери?

Література

1. Донской В.Ф. Знакомьтесь - Ротари. - Иркутск: Восточно-Сибирская правда, 1991.
2. Доронкина Е.Г. Проблема профессиональной подготовки кадров для сферы досуга: зарубежный опыт // Социально-культурная деятельность: поиски, проблемы, перспектива. — М., 1999.
3. Зязюн І. Клуб і добровільна асоціація як чинники громадянського суспільства в країнах Заходу // Посвіт. — 2000. - № 2.
4. Иконникова С.Н., Новикова И.А. Международный опыт педагогической подготовки специалистов сферы досуга // Вестник Северо-запад. отд-ния Рос. акад. образования. — СПб., 1998. – Вып. 3.
5. Кирсанов В.В. Государственная политика и сфера досуга. Сущность. Структура. Неиспользованные возможности // Российская культура глазами молодых ученых: Сб. трудов. — СПб.: МП РИЦ «Культ-информ-пресс», 1993.
6. Киселева Т.Г. Теория досуга за рубежом. - М.: МГИК, 1992.
7. Кірсанов В.В. Класифікація функцій і підготовка кадрів соціокультурних аніматорів у французькій культурології дозвілля (60 - 90-ті роки) // Вісник Книжкової палати. — 2000. - № 5.
8. Мамбеков Е.Б. Организация досуга во Франции: анимационная модель. - Дис. ... канд. пед. наук. - СПб, 1992.
9. Мельникова З. Подросток, реклама и «коммерческий досуг» // Правозащитник. — М., 1998. - № 2.
10. Новикова И.А. Организация досуга подрастающего поколения в США: Традиции и современность. Учебное пособие. - СПб., 1991.
11. Организация досуга за рубежом // Культурно-досуговая деятельность: учебник. — Москва: МГУК, 1998.
12. Педагог свободного времени // Культура и искусство за рубежом. Серия: Культурно-просветительная работа. Самодетельное творчество. Экспресс-информ. / Гос. Б-ка СССР им. В. И. Ленина, 1985. - Вып. 5.

13. *Специалист культуры и досуга нового тысячелетия: Материалы «круглого стола» / Под науч. ред. Т.Г. Киселевой и В.М. Чижикова. - М.: МГУКИ, 2000.*
14. *Терехова О.В. Индустрия досуга в США. — М: Наука, 1983.*
15. *Экономические основы культурной деятельности. Индивидуальные предпочтения и общественный интерес. В 3-х томах. Экономическая политика в сфере культуры: новый век, новый взгляд (отв. редакторы А. Я. Рубинштейн, Б. Ю. Сорочкин). - СПб.: Алетейа, 2002.*

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ ІНСТИТУТИ ДОЗВІЛЛЕВОЇ СФЕРИ

2.1. Специфіка діяльності в клубах і дозвіллевих центрів

Адаптація традиційних закладів дозвілля до вимог сучасності.

Основні причини організаційно-структурних змін в дозвіллевих закладах.

Дозвіллеві центри в зарубіжних країнах та Україні.

Основа проєктів дозвіллевих центрів та їх чинники: синтез усіх можливих дозвіллевих функцій; відповідність технології будівництва, обладнання та освітлення центрів сучасним досягненням науки, техніки, технології; здатність до швидкої трансформації окремих складових закладу згідно з дозвіллевими потребами відвідувачів; можливість надавати якомога повніший комплекс послуг, що забезпечують активний відпочинок, розваги, відновлення духовних та фізичних сил.

Врахування природно-кліматичних умов, обсягу вільного часу у міського населення, популярністю на даній території певних форм дозвілля.

Спільна мета центрів дозвілля. Традиції, потреби, смаки конкретної групи населення у дозвіллевій діяльності.

Структура, архітектурно-просторова композиція, види діяльності центрів дозвілля.

Планування роботи дозвіллевого центру.

Практика клубної діяльності у дозвіллевій сфері, Функціональні можливості клубу. Культурно-просвітні та дозвіллеві тенденції розвитку соціокультурної сфери.

Організаційні принципи дозвіллевої діяльності клубу: плюралізм, демократизм, добровільність, відповідність потребам та інтересам відвідувачів, ініціативність та самодіяльність, самоорганізація, естетизація дозвіллевого середовища; оптимальне поєднання виховних, розважальних і психолого-оздоровчих завдань; динамічність розвитку.

Домінуючи функції клубу (відповідно до провідних його цілей): рекреаційно-оздоровча, комунікативна, творча, соціальна, пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна, виховна, соціального престижу.

Класифікація клубів і закладів клубного типу за ознаками: спектром діяльності, змістом діяльності, функціональною ознакою, віковими характеристиками, соціально-демографічними особливостями, напрямом діяльності, предметом захоплення, соціально-культурними умовами, що

впливають на функціонування клубу, рівнем функціонування культурно-дозвіллевої сфери, джерелами фінансування.

Типологія клубів і закладів клубного типу засвідчує, що дозвіллева діяльність здійснюється в різноманітних об'єднаннях населення:

- ⊕ суспільно-політичних клубах, клубах молоді;
- ⊕ художніх, творчих об'єднаннях (театральних, музичних, циркових, фольклорних та ін.);
- ⊕ мистецтвознавчих об'єднаннях (клубах любителів книг, друзів кіно, любителів живопису, поезії, музики);
- ⊕ об'єднаннях звичайно-наукового профілю (друзі природи, садівників, квітників, астрономів та ін.);
- ⊕ технічних клубах (автолюбителів, радіотехніків);
- ⊕ об'єднання рукодільників (в'язання, вишивання, крій та шиття);
- ⊕ спортивних та фізкультурних об'єднаннях (клубах, секціях, тенісу, гімнастики, шейпінгу, атлетики).

Форми соціально-культурних об'єднань можуть бути різні. Це гуртки, студії, любительські об'єднання, ініціативні клуби.

Самою розповсюдженою формою є гуртки, що об'єднують любителів тої чи іншої сфери діяльності. Керують гуртками професіонали. Студії об'єднують обдаровану молодь, в результаті сумісної діяльності якою створюються твори самодіяльної творчості: театральні постановки, кінофільми, концертні номери.

Об'єднання любителів природи, друзів театру та кіно.

Ініціативні клуби носять суспільний характер. Це дитячі, підліткові, молодіжні клуби, клуби жінок, творчої інтелігенції, сімейні клуби.

Благодійні об'єднання ініціюють та фінансують створення різних дозвіллевих об'єднань.

Не дивлячись на те, що соціальний педагог при організації дозвіллевої діяльності дітей використовує ті ж самі методи, що й шкільний вчитель, проте його робота відрізняється певною специфікою. Якщо в школі метод змагання не зовсім допустимий, то в дозвіллевих групах, куди діти приходять за власним бажанням і керовані підвищеним інтересом до даної діяльності, цей метод стає одним з основних. Великий стимулюючий творчість дітей ефект дають також ігрові методи.

Необхідною в організації дозвілля є й оцінка результатів діяльності, яка має стати визнанням здібностей дитини, стимулом до подальшої творчості. В зв'язку з цим соціальному педагогу важливо розуміти та пам'ятати, що, оцінюючи роботу виховання, краще переоцінити, ніж недооцінити її. Причому похвали мають відповідати оцінці, бути прилюдними та яскравими по формі.

Оскільки соціальний педагог працює з групою, йому важливо використати механізм лідерства, за допомогою якого він досягає єдності групи. Це має бути людина знаюча, здатна аналізувати, така, що легко вступає в контакт, справедлива, володіюча організаторськими здібностями, що користується авторитетом. Він є першим помічником соціального педагога.

Враховуючи, що серед тих, хто відвідує дозвілєві групи – в основному діти, соціальний педагог має добре знати особливості цієї вікової категорії і підбирати форми та методи роботи в залежності з її смаками, ідеалами та настроями, одночасно формуючи останні як соціально цінні та значимі.

Молодь постійно тягнеться до спілкування. Частіше всього це сусіди по дому, двору, вулиці. Тому соціальний педагог бере під свою увагу все найважливіше оточення підопічних і, виявивши інтереси групи, намагається якомога більше її членів прилучити до центрів, підібрати в цих центрах для них відповідну їх захопленням діяльність.

Окрім групових соціальний педагог використовує індивідуальні методи роботи: спостереження, бесіду, збір інформації та документів, метод діагностики – всебічне вивчення та оцінка особистих якостей виховання. Соціальний педагог повинен завжди пам'ятати, що, не дивлячись на те що він працює з групою, він перш за все має піклуватися про кожного члена групи окремо. У кожного своя доля, і допомогти йому належно знайти себе в житті, набути необхідний статус, змінитися в кращий бік – його завдання.

Особливістю дозвілєвих об'єднань є демократична обстановка в них. Елементами цієї обстановки є групові традиції, що дисциплінують особистість, і суспільна думка, що допомагає членам групи змінити свою поведінку та відповідно статус в ній, а також сприяє вихованню культури спілкування. Це дуже важливо, так як сучасна молодь відчуває труднощі в спілкуванні через емоційну нестриманість, невміння та небажання рахуватися з нормами суспільного життя. Культура спілкування – це поважання іншої особистості, визнання її прав. Спілкування продуктивно, коли до нього приєднуються співчуття до людини, хвилювання, людська доброта, і навпаки, спілкування порушується в ситуації, коли одна людина намагається вознести себе над іншими, безтактна, не вміє слухати співрозмовника. Тренінги спілкування, які проводить соціальний педагог зі своїми вихованцями, допомагають сформуванню у них необхідні навички культурної поведінки, яка передбачає суворі дотримання суверенітету і рівності в спілкуванні, здержаність до чужої думки, вміння відстоювати свою думку, стриманість, уміння вчасно зупинити марні суперечки.

В організації дозвілля соціальними службами накопичено певний досвід дозвілєвого спілкування в клубах, салонах, бібліотеках, в парках, в молодіжних організаціях, на радіо та телебаченні.

Варта уваги діяльність так званих клубних салонів, де спілкування не скуто рамками організаційних форм та не поділяються на організаторів та маси.

В багатьох містах стали традиційними клуби вихідного дня, де дорослі та діти займаються різноманітною творчою діяльністю. Клуби “Господарочка” об'єднують жінок, що демонструють одна одній свою майстерність по шиттю, приготуванню різноманітних страв; обмінюються досвідом ведення домашнього господарства.

В сімейних клубах крім організації дозвілля вирішуються питання виховання дітей. Важливо, що в ці клуби приходять вся сім'я: і дорослі і діти [1, 151-155].

Комплексний підхід до виховання школярів полягає перш за все в тому, що всі виховні взаємодії направлені на формування їх особистості в цілому, об'єднані в єдину цілісну систему. Можна виділити ряд компонентів комплексного підходу до виховання: єдність мети, завдань, змісту, методів та організаційних форм виховання; єдність взаємодії на свідомість, почуття та поведінку школярів; цілеспрямована організація всіх сфер діяльності; єдність навчання, розвитку та виховання; забезпечення чіткого планування та координації виховної діяльності всіх соціальних інститутів виховання.

Дозвіллева діяльність дітей та підлітків здійснюється в центрах дозвілля.

Одна з функцій цих центрів – освіта, що передбачає володіння знаннями поверх і на базі шкільних програм. Ці знання відрізняються доступністю, практичною придатністю, науковою та суспільною значимістю.

Серед духовних центрів, що дають додаткову освіту, розрізняють: інформаційно-теоретичні; науково-демонстраційні; навчально-інструктивні; пошуково-творчі.

Інформаційно-теоретичні центри організують навчання на базі університетів культури, де проводяться лекції, бесіди, кіноперегляди, концерти, при відвідуванні виставок, музеїв.

В усій цій роботі соціальний педагог не винаходить будь-яку особливу методику, а використовують методи навчання на виховання загальноосвітньої школи.

В сучасних умовах подібні центри стали своєрідними клубами, де діти та підлітки оволодівають навиками спілкування, займаючись в гуртках та зустрічаючись з цікавими людьми, отримують уявлення про різноманітні професії, що допомагають їм здійснити свій життєвий вибір; дискусії за “круглим столом”, зустрічі з цікавими людьми, що активізує їх соціалізацію.

Запитання для самоперевірки

1. Яке значення поняття клуб?
2. Які специфічні ознаки клубу?
3. Які функції виконує клуб як дозвіллевий заклад?
4. За якими ознаками класифікуються клуби?
5. В чому полягає сутність клубної культури?
6. В чому полягає природа дозвіллевих центрів?
7. Які функції виконують дозвіллеві комплекси?
8. За яким складовими розробляються програми дозвіллевих закладів?
9. Які архітектурні вимоги висуваються до центрів дозвілля?
10. Які головні тенденції діяльності зарубіжних дозвіллевих комплексів на сучасному етапі?

Література

1. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога. – М., 2001.

2. Клуб // Мюллер В.К. Англо-русский словарь. – 23-е изд. – М., 1990.
3. Овчинников В.В. Пелл - Мелл и Сент - Джеймс // Ветка сакуры, Корни дуба. Горячий пепел: повести. – М.: Советский писатель, 1988.
4. Западный опыт проектирования и строительства Центров досуга // Научно-технического достижения и передовой опыт в области материально-технические оснащения учреждений культуры. Информ. сб. - 1990. - Вып. 3.
5. Кинотеатры будущего // Панорама культурной жизни зарубежных стран. — 1998. — Вып. 1.

2.2. Робота парку як дозвілєвого центру (для самостійного вивчення)

Дозвілєва діяльність в парках. Перетворення наприкінці ХХ ст. дозвілєвих парків на соціально-педагогічні комплекси.

Просвітна, рекреаційна, соціальна, виховна, культурна, екологічна функції дозвілєвих парків.

Дозвілєві послуги паркових комплексів: творча робота, гра в гольф, теніс, велосипедні прогулянки, плавання, екскурсії, гральні майданчики для дітей, культурно-мистецькі клуби, групи здоров'я.

Форми та методи роботи дозвілєвих парків з різними категоріями населення (дітьми, підлітками, молоддю, бездітними, інвалідами, особами похилого віку, волонтерами).

Популярні паркові проекти: «Юний режисер парку», «Новини Океану», «Дика природа», «Екологія Аляски», «Економіка та навколишнє середовище», «Друзі маленького принца Землі», «Відпочинок у парку для літніх», «Золотий вік», «Нові горизонти».

Класифікація паркової мережі за територіальними та функціональними ознаками. Територіальні ознаки (державні парки, парки штатів (земель, муніципалітетів, округів) та міські парки. Функціональні ознаки парків (спортивні, історичні, дитячі, зоологічні) та багатофункціональні (паркові комплекси, тематичні парки).

Диснейвська концепція паркового дозвілля.

Екологічні проекти дозвілєвих парків.

Запитання для самоперевірки

1. Які напрями дозвілєвої роботи є пріоритетними у парках?
2. За якими ознаками класифікуються парки зарубіжжя?
3. В чому полягає своєрідність дитячого парку?
4. Від яких чинників залежить рентабельність паркової роботи?
5. Які форми роботи використовуються у парковому дозвіллі?

Література

1. Арнольди З.М. Жизнь и сказки Уолта Диснея. — Л.: Искусство, 1968.
2. Из опыта работы парков США. - М.: ВНИИТТКПР, 1990.
3. Копієвська О. Паркова робота з різними категоріями населення // Посвіт. - 1997. - № 1.

4. Любая работа и никакого жалования: система волонтерства в культурных учреждениях Австралии // Панорама культурной жизни зарубежных стран. — 2000. — Вып. 2.
5. Некоторые направления и формы работы с посетителями в парках США // Культура искусство за рубежом. Сер.: Культ.-просвет. работа. Самодеят. творчество. Экспресс-информ. — Москва: Гос. б-ка СССР им. Ленина, 1987. — Вып. 5.
6. Открытие нового парка "Киномир Уорнер бразерс" // Панорама культурной жизни зарубежных стран. — 1997. — Вып. 2-3.
7. Паркомания в Испании // Панорама культурной жизни зарубежных стран. — 1999. — Вып. 2-3.
8. Поминова Е.В. Джон Мюир — пионер и идеолог заповедного дела США // Гуманитарный экологический журнал. — 2001.-Т. 3. - Вып. 1.
9. Уолт Дисней: мифы и легенды // Культура в современном мире. — М., 2001. — Вып. 3.
10. Черняк И.В. Городские и развлекательные парки // Научно-технические достижения и передовой опыт в области материально-технического оснащения учреждений культуры. Информ. сб. - М., 1993. — Вып. 1.
11. Черняк И.В. Детские парки // Научно-технические достижения и передовой опыт в области материально-технического оснащения учреждений культуры. Информ. сб. — М., 1992. - Вып. 5-6.

2.3. Дозвілля в туристичних комплексах та готелях (для самостійного вивчення)

Розвиток нових форм дозвіллевої діяльності, зміна ринку дозвілля та туристичних послуг наприкінці ХХ ст.

Головна мета туристичного дозвілля. Залучення людини до різноманітних дозвіллевих заходів в туристичних комплексах – готелях, санаторіях, пансіонатах, туристичних базах і таборах, туристичних клубах, а також організація ефективного відпочинку, сприяння оптимістичному настрою, відновлення духовних та фізичних сил людини.

Основні принципи дозвіллевого обслуговування в туристичних комплексах: індивідуальний підхід, комплексність у організації дозвіллевих заходів, систематичність проведення дозвіллевих заходів та їх цілеспрямованість, свобода вибору та добровільність участі, театралізація, синтез усіх видів мистецтв.

Соціальна сутність туристичного дозвілля.

Реалізація дозвіллевої діяльності засобами анімації. Реалізація дозвіллевих програм.

Основні обов'язки менеджер-аніматора: систематичне і своєчасне вивчення соціально-культурних запитів різних груп населення; розробку та реалізацію соціально орієнтованих дозвіллевих програм і проектів; вивчення інноваційних дозвіллевих технологій та їх використання у роботі з клієнтом; прогнозування подальшого використання дозвіллевого потенціалу у

туристичній галузі; ефективне управління анімаційною службою закладу; використання педагогічних методик з метою розвитку культурної, декоративно-прикладної, естетичної творчості людини, розкриття її рекреаційного потенціалу; ініціативність та творчість анімаційної команди; вміння працювати у колективі, з людьми різних вікових, освітніх, культурних, соціальних, статевих, професійних категорій; розуміння стратегії розвитку туристичного комплексу, а не лише дозвілєвої служби організації.

Класифікація відвідувачів туристичного комплексу: за віком (діти, підлітки, молодь, дорослі, люди похилого та «золотого» віку), за статтю (чоловіки, жінки), за релігійними поглядами (невіруючі, православні, католики, мусульмани), за професійною приналежністю (військові, вчителі, художники, архітектори) та ін.

Класифікація дозвілєвих програм за напрямками діяльності: рекреаційно-оздоровчі (дискотеки, танцювальні вечори, розважальні програми та вечірні шоу, карнавали, рибальство, ігрові конкурси, спортивні змагання), спортивні (мандрівки, змагання, велоспорт, плавання, екскурсії, подорожі), культурно-мистецькі (спектаклі, виставки, концерти, вернісажі, фольклорні акції, художні програми, відвідування музеїв, виставок, галерей), просвітні (лекції, заняття за інтересами, зустрічі, інтелектуальні ігри, вікторини, фестивалі).

Основні функції курортного клубу.

Запитання для самоперевірки

1. Якими вміннями та навичками повинен володіти аніматор туристичного дозвілля?
2. Чи доцільно створювати в туристичних комплексах анімаційні служби?
3. Які вимоги висуваються до працівників анімаційної служби у роботі з сім'ями?
4. В чому полягає сутність "курортної рекреації"? Чи має вона майбутнє?
5. Які головні тенденції в розвитку туристичного дозвілля?

Література

1. Гаранин Н.И., Булыгина И.И. Менеджмент туристической и гостиничной анимации. – М.: Советский спорт, 2003.
2. Культурно-досуговая деятельность. – М.: МГУК, 1998.
3. Организация спортивного досуга населения ФРГ // Культура и искусство в за рубежом. Сер. Культурно-просветительная работа. Самостоятельное творчество. Экспресс-информ. 1998. Вып. 1.
4. Яценко Е.П. Некоторые проблемы и перспективы развития современного туризма // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. Науч.-информ. Сб. 1998. Вып. 6
5. Развитие туризма в мире // Панорама культурной жизни зарубежных стран. – 2003. – Вып. 4.
6. Деловой туризм // Панорама культурной жизни зарубежных стран. – 2001. – Вып. 11-12.
7. Агротуризм: новые виды досуговой деятельности // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. – 2002. – Вып. 4.

8. Современный туризм в странах Европы и цифрах //Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. – 1996. – Вып. 1.
9. Туризм в США в цифрах //Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. – 1996. – Вып. 1
10. Проблемы развития туризма //Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. – 2002. – Вып. 1
11. Искусственные зоны отдыха: настоящее и будущее // Панорама культурной жизни зарубежных стран. – 1998. – Вып. 1.

2.4. Дозвіллева діяльність за місцем проживання

Організаційною формою культурно-дозвіллевої діяльності з дітьми й підлітками за місцем проживання є *дитячий (підлітковий) клуб*. Положення про дитячий клуб передбачає його створення для організації дозвілля дітей і підлітків, заняття технічною й художньою творчістю, дослідями й дослідницькою роботою, спортом і туризмом. Він створюється на базі школи або іншого навчального закладу профспілковими комітетами підприємства або комунально-побутових установ разом з органами освіти за місцем проживання. Для розміщення клубів, гуртків, секцій підліткові клуби використовують приміщення Дезів і установ культури. Підлітковий клуб може об'єднувати не менш 300 учнів. Число учасників гуртка від 15 до 30 чоловік. Дитячий (підлітковий) клуб організує колективи художньої самодіяльності, технічної творчості, тут можуть бути ігротеки, пункти книгообміна. Особливо активно функціонують дитячі клуби у вихідні й канікулярні дні.

У клубі створюється педагогічна рада, що бере участь у розробці планів, розглядає питання змісту й методики роботи з дітьми, організує вивчення інтересів дітей і підлітків, залучає актив батьків до роботи клубу. Рада дитячого підліткового клубу створюється із числа членів гуртків і секцій, оздоровчих груп, аматорських об'єднань, молодіжних організацій. Фінансується клуб підприємствами, спонсорськими організаціями й ін.

У цей час усе більше прихильників знаходить миротворча педагогіка, педагогіка гуманізму і єднання. У зв'язку із цим створюються координаційні національні центри, соціально-педагогічні комплекси. Вони координують діяльність дитячих (підліткових) клубів і інших соціальних інститутів. Провідна роль належить школі. Соціально-педагогічний комплекс містить у собі також установи культури даного мікрорайону: бібліотеки, клуби, дитячі садки, спортивні зали, стадіони, червоні кутки, підліткові клуби. Керує діяльністю соціально-педагогічного комплексу міжвідомча рада, у яку входять керівники всіх цих установ. Рада організує масові заходи в мікрорайоні: свята вулиць, дитячі свята, спортивні свята, екскурсії, походи, сприяє організації дитячих самодіяльних об'єднань - клубів по інтересах, гуртків, секцій тощо. У своїй діяльності рада керується даними соціально-педагогічного паспорта мікрорайону, у якому відбита характеристика складу населення, у тому числі дітей і підлітків, мережа установ соціально-культурної сфери, її кадровий склад. Облік даних цього паспорта дає можливість залучити до культурно-

дозвіллевої діяльності з дітьми й підлітками широку батьківську громадськість. Головне, щоб велася ця робота не час від часу, а систематично, у художніх і спортивних колективах. Масові заходи є формою підведення підсумків повсякденної роботи.

Форми роботи з дітьми й підлітками за місцем проживання досить різноманітні. Тут створюються клубні об'єднання під самими різними назвами: «Мій край», «Стежкою героїв», «Плече друга», «Романтик», «Мандрівник» та ін.

Яскравою формою культурно-дозвіллевої діяльності з дітьми й підлітками є *свята мікрорайону, вулиці, дому*. Свята жителів мікрорайону покликані стати значною подією, соціально-художньою акцією, що сприяє пропаганді досягнень регіону, спілкуванню й творчій активності мас, формуванню суспільної думки й патріотичної свідомості. На них організуються зустрічі з ветеранами війни й праці, книжкові огляди, виставки-продажу товарів підвищеного попиту, книжкові огляди, театралізовані видовища, концерти. На спортивних площадках проводяться змагання, змагання з технічних, військово-прикладних видів спорту.

Координаційна рада соціально-педагогічного комплексу визначає й залучає до підготовки свята всі організації й установи мікрорайону.

Особливе місце в культурно-дозвіллевої діяльності з дітьми й підлітками займає фізкультурно-спортивна робота. Як показує досвід, для розвитку фізкультурно-масової роботи з місця проживання можна використовувати матеріально-фінансові кошти будь-якого відомства й організації, розташованих у жилому мікрорайоні.

Важливим джерелом є надання багатьма підприємствами й навчальними закладами безкоштовно своєї спортивної бази для роботи груп «Здоров'я», секцій і команд спортивних клубів мікрорайону, проведення спортивних змагань і масових заходів.

Організаційним центром фізкультурно-спортивної роботи є фізкультурно-спортивні клуби, які створюються на добровільних началах при домоуправліннях. Їхнє основне завдання: об'єднання дітей і підлітків у секції, групи, команди для проведення в них фізкультурно-оздоровчої й виховної роботи, виховання в дітей і підлітків потреб до повсякденних занять фізкультурою й спортом, організація змагань, конкурсів, спортивних свят.

Запитання для самоперевірки

1. Які можливості має культурно-дозвіллева діяльність за місцем проживання?
2. Як вирішується питання самоствердження і самореалізації дітей і підлітків за допомогою дозвіллевої діяльності за місцем проживання?
3. Які існують організаційні форми культурно-дозвіллевої діяльності з дітьми і підлітками за місцем проживання?
4. Яка специфіка роботи дитячого (підліткового) клубу за місцем проживання?
5. Яка специфіка ігротеки за місцем проживання?

6. У чому особливість соціально-педагогічного комплексу за місцем проживання?

7. Яка специфіка фізкультурно-спортивної роботи за місцем проживання?

Література

1. Ерошенков И.Н. Культурно-воспитательная работа среди детей и подростков: Учебн. пособие. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – С. 145-149.
2. Кисилева Т.Г., Красильников Ю.Д. Основы социально-культурной деятельности: Учебн. пособие. М., 1995.
3. Садовская В.С. Центр социально-бытовой культуры: Лекция. – М., 1994.

2.5. Музей як дозвіллевий центр

Універсальною моделлю музею в зарубіжних країнах: модель «відкритого музею». Культурно-освітній комплекс музейного типу.

Музейні функції (збирання фондів, їх збереження, експонування колекцій) виконуються нарівні з освітніми, виховними та розважальними.

Втілення освітньої та виховної функції в освітніх програмах, культурно-мистецьких акціях, співпраці з навчальними закладами.

Реалізація розважальної функції шляхом участі особистості у творчих майстернях, клубах, вечорах відпочинку, концертах.

Інтеграційний процес музеїв у дозвілєву сферу: створенні в музейних закладах функціональних приміщень для проведення дозвілєвих заходів; проникненні «індустрії дозвілля» в музеї; використанні в музейній діяльності дозвілєвих форм роботи.

Методи активізації участі населення в культурно-дозвілєвому житті: організація днів культури, мистецьких фестивалів, «міських» свят; виставок творів живопису, пам'яток історії, архітектури; створення «мистецтвотек»; систематичні трансляції мистецьких радіо- і телепередач; удосконалення маркетингової діяльності музеїв; активізація участі молоді в освітніх, культурно-мистецьких, дозвілєвих проектах; реалізація просвітніх та культурних програм для дорослих; надання доступу до музейних цінностей інвалідам; створення системи пільг для волонтерів.

Основні джерела додаткових фінансових надходжень музеїв: продаж репродукцій, каталогів виставок, листівок, книг, відеоматеріалів; робота кав'ярень, ресторанів, барів; оренда приміщень музею для проведення комерційних виставок, ділових зустрічей, вечорів відпочинку; виконання музеями соціально-культурних замовлень від юридичних та фізичних осіб; збирання пожертв за допомогою засобів масової інформації (телемарафони, радіоконкурси та ін.).

Освітні програми для підлітків як пріоритетні в музейній діяльності, їх мета.

Основні тенденції музейної діяльності: інтеграція музейних програм у сферу дозвілля; збереження та популяризацію способу життя місцевих

культурних общин та їх самобутності на тлі глобалізації; збагачення духовного життя людини через зв'язок «мистецтво-історія-індивідуальний досвід»; розвиток віртуальних музеїв та мультимедійних проєктів, що зміцнює контакти з глядацькою аудиторією і дозволяє відвідувачам знайомитися з колекціями музеїв різних країн; розширення музейної діяльності за межами музейного закладу, в регіони країни; розвиток музеїв як туристичних об'єктів.

Культура по праву повинна зайняти важливе місце в житті суспільства й кожної людини. Має бути по-новому осмислена й оцінена величезна культурна спадщина, накопичена людством. Потрібно сформувати потребу в спілкуванні з культурною спадщиною, її збагненні й збільшенні. Слід зазначити, що це завдання успішно реалізується в рамках нового педагогічного напрямку - музейної педагогіки.

Музейна педагогіка має в розпорядженні спеціальні методи й засоби прилучення людини до культурної спадщини за допомогою безцінних скарбів, що зберігаються в музеях, а також навколишнього предметного світу.

Поняття «музейна педагогіка» з'явилося на початку 80-х рр. і було запозичено з німецької термінології. До засобів музейної педагогіки відносяться музейно-екскурсійна програма «Предметний світ культури» для початкової школи; «Курс «Музей і культура» у початковій школі»; експериментальна музейно-педагогічна програма «Здрастуй, музей» та інші.

Головне завдання музейно-освітніх програм – розвиток емоційно-пізнавальної сфери дитини, її творчої діяльності. Для цього необхідно створити умови, при яких людина буде здатна зацікавлено сприймати різноманітні явища й факти культури, співвідносячись їх із власним життям і накопиченим досвідом.

Один з основних принципів, що лежить в основі музейно-педагогічної діяльності, сформульований Л.С.Виготським: «...в основі виховання повинна бути покладена особиста діяльність учня, і все мистецтво вихователя повинне зводитися тільки до того, щоб спрямовувати й регулювати цю діяльність».

Таким чином, апелювати до емоційної сфери дитини, можна вирішувати найскладніше психолого-педагогічне завдання – включення загальнолюдських цінностей у внутрішній духовний мир дитини. Звідси головний методичний принцип культурологічної освіти збігається з основним принципом ціннісного освоєння дійсності: «цінностям не можна навчитися, цінності необхідно пережити».

Методи музейно-педагогічної діяльності: метод соціальних ролей, створення ігрових ситуацій, практичного маніпулювання із предметами, використання асоціативних зв'язків, театралізації, самостійної пошуково-дослідницької діяльності.

Перераховані методи реалізуються в різноманітних формах роботи педагога з учнями: вікторинах і кросвордах, шарадах і ребусах, командних змаганнях і дискусіях, творчих завданнях, які виконуються як у школі, так і на музейних експозиціях, святах і театралізованих постановках і т.п.

Існує трактування поняття «музейна культура» і в більш широкому значенні слова: як уміння виявляти предмети музейного значення в навколишній дійсності й оцінювати їх із суспільно-історичних позицій, як частку історії.

Інтерес до навколишнього світу (до культури) пробуджується в дитини ще в тому ранньому віці, коли її рамки обмежуються стінами дому, близькими людьми, звичними предметами, що встановилися правилами й нормами поведінки в сім'ї. До шкільного віку цей інтерес зростає, і маленька людина починає задавати питання: «Що таке час?», «Як з'явилося життя на Землі?», «Чи завжди людина була такою, як сьогодні?», «Що заміняло людині метро або літак?» і т.д. Саме в цей період важливо підтримати інтерес, який виник у дитини до філософських питань, продовжити їхній ряд, спантеличуючи маленького «філософа»: «Що таке мистецтво, як і чому воно виникло?», «У чому секрет краси?», «Чому всі люди й народи різні?» і т.п.

Знайомство з культурою, прилучення до загальнолюдських цінностей полегшує дитині нелегкий шлях пізнання навколишнього світу. Бесіди про культуру покликані полегшити це завдання. Вони можуть бути використані соціальним педагогом за його власним розсудом: скласти самостійний курс, включатися в структуру навчального плану, у систему додаткової освіти.

Бесіди про культуру розвивають творчі здібності дитини, формують у неї інтерес до різноманітних галузей знань, потребу в усе більш глибокому пізнанні навколишнього світу. Важливо, щоб соціальний педагог був не просто посередником між об'єктами музейної педагогіки й учнем, а став співавтором, творчим інтерпретатором, провідником у світ культури.

Музейна педагогіка намагається **створити у дитини цілісне уявлення про навколишній світ у процесі спілкування з пам'ятниками історії й культури**. Розв'язання цього завдання передбачає встановлення взаємозв'язків між різними явищами історії й культури, розуміння їхнього значення для світової цивілізації й кожної людини окремо.

Відому складність представляє проблема відбору й послідовності тих історичних і культурологічних фактів, які у своїй сукупності й повинні відтворити у свідомості дитини цілісний процес виникнення, становлення й розвитку навколишньої дійсності. На допомогу приходять музеї різного профілю (історичні, художні, природньонаукові, літературні, технічні й т.д.), вивчення експозицій яких у комплексі сприяє виникненню єдиної й гармонічної Картини Світу.

У ході пропонованих занять про культуру соціальному педагогові надається роль «провідника» у світ звичайних речей. Він знайомить дітей із цим світом.

Бесіди про культуру й заняття в музеї супроводжуються так званими **творчими завданнями**, які легко можуть бути використані будь-яким музеєм у тому або іншому регіоні країни.

Заняття з дітьми вирішують наступні завдання:

- * навчити дитину бачити історико-культурний контекст оточуючих її речей, тобто оцінювати їх з погляду розвитку історії й культури;
- * формувати розуміння взаємозв'язку історичних епох і своєї причетності до іншого часу, іншої культури за допомогою спілкування з пам'ятниками історії й культури;
- * формувати здібність до відтворення образу відповідної епохи на основі спілкування з культурною спадщиною, художнє сприйняття дійсності;
- * формувати стійку потребу й навички спілкування з пам'ятником, з музеєм;
- * розвивати здатність до естетичного споглядання й співпереживання;
- * формувати повагу до інших культур, готовність розуміти й приймати систему інших цінностей;
- * розвивати потребу в самостійному освоєнні навколишнього світу шляхом вивчення культурної спадщини різних епох і народів.

Зміст бесід повинен бути таким, щоб він допоміг дитині створити у своїй уяві максимально цільну картину навколишнього світу, зробити власні маленькі відкриття на шляху збагнення багатовікової культури людства, відчутти себе спадкоємцем цього багатства.

Великий інтерес становлять самостійні дослідження, проведені дітьми, такі, як «Мій родовід», «Пам'ятник у моєму будинку», «Подорож по квартирі», «Культури, які живуть у моєму будинку». Заняття пропонується проводити в різноманітних формах залежно від конкретної теми й бажання соціального педагога. Це можуть бути уявлювані подорожі, дискусія, міркування, гра, екскурсія й ін.

Дослідження виявило, що діти, що беруть участь протягом 3 років у культурологічних бесідах, відрізняються від своїх однолітків підвищеним інтересом до всіх сфер навколишньої дійсності, особливо до історії матеріальної й духовної культури.

Оцінювати результати дитячої творчості треба з позиції сформованості в дитини основ музейної культури. У своїх роботах, відповідях учні повинні виявити наступні вміння й навички:

- * бачити в предметах навколишньої дійсності широкий історико-культурний контекст;
- * виявляти предмети музейного значення (у домі, школі, знайомих, навколишньому світі на вулиці);
- * мати уявлення про внесок різних цивілізацій у світову культуру;
- * виявляти стійку цікавість до музею як до унікального феномена культури;
- * володіти навичками сприйняття особливої образної мови музейної експозиції;
- * емоційно сприймати культурну спадщину в різних формах її існування;
- * мати навички спілкування з культурною спадщиною: уміти поводитися в музеї, на виставці, мати навичку уважного розглядання об'єкта, речі.

Музейна педагогіка значно розширює можливості соціального педагога, вчителя, вихователя в вирішенні завдань, пов'язаних з історичним,

культурологічним напрямком дозвіллевої діяльності. Спрямована на підвищення уваги дітей до навколишньої дійсності, допомагає виявляти навколо себе реалії музейного значення, раритети, цінувати справжні речі минулих епох, сімейні реліквії. Все це робить життя дитини більш насиченим, цікавим, піднімає її культуру, розвиває інтелект, дає їй в руки новий інструмент для пізнання світу.

Запитання для перевірки

1. В чому виявляється специфіка музею як дозвіллевого центру?
2. Які функції виконує сучасний музей?
3. Які методи застосовуються музейними працівниками у роботі з різними категоріями населення?
4. Які заходи проводяться музеями для масового залучення публіки до музеїв?
5. В чому полягає педагогічний потенціал освітніх музейних програм?

Література

1. Британские музеи: вечеринки среди бесценного //Панорама культурной жизни зарубежных стран. – М., 1999. – Вып. 11-12.
2. Музеи будущего //Панорама культурной жизни зарубежных стран. – М., 2000. – Вып. 9.
3. Музеи и изобразительное искусство для людей с ограниченными возможностями (инвалидов) в Великобритании и США //Культура в современном мире. – М., 1996. – Вып. 2.
4. Музеи и коммерция: как выжить в новой реальности. Первые финалисты премии Хьюго Боса. //Панорама культурной жизни зарубежных стран. – М., 1998. – Вып. 11.
5. Новый музейный комплекс им. Поля Гетти: проблемы архитектурны и строительства //Панорама культурной жизни зарубежных стран. – М., 1998. – Вып. 9-10.
6. Панкратова Т.Н., Чумалова Т.В. Занятия с элементами музейной педагогики для младших школьников: Первые шаги в мир культуры: Учеб-метод. Пособие. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – С. 5-19.
7. Пойдем, поиграем в музее: новые методы просветительской работы с подрастающим поколением в Великобритании //Панарома культурной жизни зарубежных стран. – М., 2002. – Вып. 3.
8. Правовые аспекты в области музейной деятельности во Франции //Культура в современном мире. – М., 1996. – Вып. 2.
9. Проблемы музейного дела за рубежом //Культура в современном мире. – М., 1996. – Вып. 2
10. Скрипкина Л.И. Музей как пересечение интересов науки и массового потребителя //Справочник руководителя учреждений культуры. – М. – 2002. - № 4.

2.6. Хобі-групи як інститути дозвілля (для самостійного вивчення)

Любительська діяльність, як прояв хобі.

Хобі-групи як форма вияву культуротворчих самодіяльних ініціатив особистості у сфері просвітництва, художньої, технічної, декоративно-прикладної творчості.

Хобі - істотна складова стратегії культурно-дозвіллевого розвитку.

Головні ознаки хобі як виду дозвіллевої діяльності.

Поділ хобі на п'ять категорій: колекціонування, ремісництво, (само) діяльність, спортивні змагання, різні види мистецтва.

Мета колекціонування, ремісництва.

Розвиток любительської (само)діяльності напрямах: виховному, соціально-політичному, рекреаційному, виконавчому.

Мистецькі види хобі.

Типові ознаки хобі-діяльності: діяльність на добровільних засадах, її незалежність від громадянських обов'язків, економічних стимулів, підвищення професійного рівня, кар'єри та ін.; наявність позитивної, корисної мети спільної діяльності; організаційне оформлення дозвіллевого об'єднання (відсутність спеціально призначеного керівника, навчального процесу, системи відбору членів); цільова спрямованість на результативність спільної діяльності; наявність лідера як стабілізуючого та організаційного центру; можливість спільної діяльності представників різних вікових, професійних, соціальних угруповань.

Запитання для самоперевірки

1. В чому полягає природа хобі?
2. Чи може хобі бути головним життєвим інтересом людини?
3. Якою є мотивація до створення хобі-груп?
4. Які типові ознаки хобі-груп?
5. В чому полягає сутність хобі-бізнесу? Наведіть його приклади.
6. За якими ознаками класифікуються хобі-групи?

Література

1. Киселева Т.Г. Теория досуга за рубежом. - М.: МГИК, 1992.
2. Кононенко Є. Колекціонування // Нариси української популярної культури. -К.: УЦКД, 1998.
3. Стеббинс Р.А. Свободное время: к оптимальному стилю досуга: (Взгляд из Канады) // Социс. — М., 2000. - № 7.
4. Стрельцов Ю.А. Культурология досуга: Учебное пособие. - М.: МГУКИ, 2002.
5. Стрельцов Ю.А. Социальная педагогика. — М.: МГУКИ, 1998.
6. Эволюция культурной деятельности французов с 1973 по 1997 годы // Культура в современном мире. — 2000. — Вып. 4.

2.7. Соціально-орієнтовані ігри як спільна дозвіллева діяльність

Світ дорослої гри. Ігрова діяльність дітей і дорослих. Принципи конструювання соціально-орієнтованих ігор. Сучасні уявлення про ігрові проекти і програми.

Інноваційні ігри. Полідіяльнісні (фестивальні) ігри. Ігри-епопеї. Ігри-подорожі. Інноваційні (продуктивні) ігри.

Гра – одне із самих древніх занять людей. Напевно, з появою на землі людини в неї народилася потреба грати. Люди завжди грають із задоволенням. У грі відбувається освоєння ними нових соціальних ролей, самореалізація, придбання нового соціального досвіду. Гра захоплює й включає людини в нові для неї відносини.

В ігри грають дорослі й діти. Вважалося довгий час, що дорослі грають у дорослі ігри, а діти - у дитячі. Дитячі ігри організуються самими дітьми або організуються для них дорослими. У грі дитина розвивається як особистість, у неї формуються ті сторони психіки, від яких згодом буде залежати успішність її соціальної практики, її відносини з оточуючими людьми й самою собою.

В останні роки з'явився новий тип ігор: дорослі й діти грають разом, використовуючи ігри для вирішення дуже важливих для всіх проблем спільного існування. Умовно такі ігри можна назвати «дорослими іграми для дітей». Авторами сюжетів цих ігор є найчастіше дорослі, а творче збагачення змісту гри, природно, залишається за дітьми.

Такі ігри мають свої особливості. Головні з них наступні:

- * колективний характер діяльності (включення в неї й безпосередніх виконавців, і глядачів, що активно беруть участь у грі);
- * актуальність змісту, що дозволяє додати грі гострий, наступальний характер;
- * педагогічний підхід до розподілу ролей (доручення ролей не лідерам, «зіркам», а учням, що вимагають корекції «своїх недоліків»);
- * гра не спектакль, хоча в ній і розподіляються ролі, тому репетирувати гру не можна; гра - одноразова за природою, залежить від творчості й імпровізації учасників;
- * гра сприяє формуванню колективного суб'єкта в єдності з активною позицією кожної дитини.

За виразом Д. Б. Ельконіна такі ігри є «арифметикою соціальних відносин». У концепції рольової гри Д. Б. Ельконіна для визначення змісту поняття про рольові ігри використовується не уявлення про ролі, а уявлення про соціальні відносини, так що в результаті рольова гра визначається не шляхом зазначення ролей, а шляхом зазначення соціальних відносин, у які вступають граючі, приймаючи на себе виконання тих або інших ролей.

Гра, цей найважливіший компонент технології виховання дітей, є полігоном для їхніх соціальних проб, тобто тих випробувань, які вибираються дітьми для самоперевірки й у процесі яких ними освоюються способи розв'язання виникаючих у процесі гри проблем міжособистісних відносин.

Риси соціально-орієнтованих ігор:

- * усе, що відноситься до гри, знаходиться в певному ігровому просторі, слугуючи засобом передачі соціального досвіду й спонукаючи дитину до активної творчої діяльності;
- * дорослі й діти є учасниками гри, права яких визначені правилами гри, що регулюють їхні відносини;
- * структура гри, її значеннєвий зміст і правила гри передбачають створення евристичного середовища, що постійно стимулює творчу активність дитини.

У грі складається особливий тип відносин між дорослими й дітьми, і вони обумовлюються самою природою гри як діяльності самостійної, добровільної, творчої.

У соціально-орієнтованих іграх присутні найрізноманітніші ситуації:

- * ситуації вибору ігрової ролі, способу участі в грі (один або в складі групи); вибору позиції у відносинах з іншими учасниками;
- * ситуації вирішення труднощів, які обов'язково виникають на шляху до досягнення успіху;
- * ситуації успіху й неуспіху;
- * інші ситуації, у яких відбувається зміна самооцінки й корекція власної поведінки учасниками гри.

Найважливішим соціально-педагогічним завданням у процесі проведення гри є навчання дітей основам мотивації. Цьому, насамперед, сприяє емоційно значиме ігрове оточення й позитивний емоційний настрій системи розвиваючих відносин.

Заслуговує на увагу думка С. А. Шмакова про те, що «все-таки існують ігри з найбільшим соціальним запасом і орієнтацією на соціалізацію особистості людини». Автор називає їх соціальними. Найяскравіше особливості цього типу ігор С.А. Шмаков розкриває у своїх характеристиках сюжетно-рольової гри. Отже, рольова гра має ефект, що соціалізує, оскільки вона:

- * являє собою форму моделювання дитиною, насамперед соціальних відносин;
- * відтворює соціальні відносини в матеріальній, доступній дитині формі;
- * виступає активною формою експериментальної поведінки.

Соціально-орієнтовна гра, – це великий імпровізований спектакль, у якому беруть участь всі. У цих іграх створюються ситуації вибору, коли дитина вибирає не тільки напрямок своєї участі в грі, але й спосіб досягнення мети. Вона може йти до мети одна, або зі своїм другом, або з великою групою дітей.

Головний соціально-педагогічний зміст цих ігор – створення умов для соціальних проб дітей в соціальній діяльності, що імітується, тобто створення ситуацій вибору, у яких дитина повинна знайти спосіб рішення тої або іншої соціальної проблеми на основі сформованих у неї цінностей, моральних установок і свого соціального досвіду.

Соціально-орієнтована гра, має свої особливості. Так, у ній, крім взаємин, які розігруються дітьми відповідно до прийнятого сюжету й узятій на себе роллю, виникають іншого роду відносини - уже не зображувані, а дійсні,

реальні. Ці види відносин тісно взаємозалежні, але не тотожні й можуть розходитися один з одним.

Виділяються три групи закономірностей педагогічного впливу гри на особистість:

- * зміна позиції особистості в колективі;
- * коректування взаємин у спільній діяльності;
- * вплив на характер участі дітей і підлітків у діяльності.

Однією з особливостей гри є двопланість поведінки. З одного боку, той, хто грає завжди залишається самим собою, з іншого боку - виконує функції й обов'язку тої людини, роль якої приймає на себе. Відіграючи роль, він займає як би нову позицію, що поєднує існуюче в колективі положення з тим положенням, що приділяється образом-роллю.

Соціальна проба – це завжди подолання. І тому основу її становить вольовий компонент. Емоційне самопочуття дитини багато в чому залежить від її успіху або неуспіху в вирішенні соціальної проблеми, що імітується у грі. Соціальні проби припускають самооцінку дітьми своїх можливостей на основі послідовного вибору способу соціальної поведінки в процесі освоєння різних соціальних ролей.

У цьому педагогічна сутність проектування соціально-рольових ігор.

Кожна гра має свої відмітні ознаки.

Варіативність, вибір її учасниками своєї ролі в грі. Для дітей виникає комплекс проблем: у якості кого брати участь у грі - ведучого або відомого; іти з командою або самостійно відстоювати свої інтереси; які випробування пройти.

Імітація реальних соціальних проблем, з якими діти зіштовхуються в житті або можуть зустріти в майбутньому.

Комплекс правил і стимулюючих факторів, які створюють ефект змагання.

Любов дітей до романтики й пригод. Необхідно відзначити також динамічність гри, близькість до театралізованих вистав.

Процес конструювання повинен відповідати вимогам, які викладені в принципах соціально-орієнтованих ігор.

Принцип індивідуальної вибірковості гри з урахуванням вікових особливостей дитини. Індивідуалізація гри сьогодні є одним з важливих напрямків розробки методики гри в дитячих співтовариствах як виховного засобу. При розробці ігрових програм необхідно орієнтуватися не на загальну масу дітей, а на конкретну дитину з її інтересами, поглядами, життєвою позицією, конкретним соціальним статусом у системі відносин із друзями. Кожна гра - це можливість створення сприятливої ситуації для розвитку прагнень, життєвих установок і ролей, які вибирає дитина.

Принцип адекватності гри системі соціальних відносин у суспільстві. Цей принцип розкривається в етнокультурному характері гри. Місце, де живе дитина, родина, у якій вона виховується, - все це має значення для вибору найрізноманітнішого набору ігор. У грі дитина опирається на власні соціальні

установки, знання, адже в житті вона грає ролі, бачені нею один раз. Допомогти зорієнтуватися в ситуаціях, які швидко змінюються знайти підґрунтя для особистісного росту - це завдання, досить актуальне для програм діяльності дитячих об'єднань, які розроблюються і впроваджуються.

Принцип рефлексивної післядії. Полягає не просто у фіксації результатів ігор. Мова йде про різні аспекти аналізу власних дій кожного учасника гри.

Під час проектування самої гри, обговорення правил тої або іншої гри соціальний педагог одержує унікальну можливість допомогти громадянському становленню особистості. Задаючи собі питання й пробуючи розібратися в них, дитина вчиться знаходити обґрунтування життєвим учинкам. Хто вона? Яку роль виконав у грі? Чому вона програла або виграла і від чого це залежало?

Орієнтація на гуманістичний характер ігор. Для ефективного педагогічного впливу гри на її учасників необхідно узгоджувати, прораховувати складні відносини, аналізувати причинно-наслідкові зв'язки виникаючих конфліктів і проблем. Це спроба педагога засобами гри введення в гру гуманістичних елементів корекції відносин.

Співвідношення в грі управління й самоврядування. Цей принцип припускає процес саморозвитку гри. Дане принципове положення розкривається в знаходженні так званого «мотиву об'єднання», тобто самореалізації дитини в доступній для неї діяльності. Перехід від ігор-забав до ігор-завдань і від них до ігрової діяльності учасника дитячого об'єднання - от логічний шлях побудови ігрової основи дитячих об'єднань. При цьому дорослий займає не стільки організаторську позицію, скільки позицію консультанта, радника, того, хто вміло орієнтується в різноманітних дитячих інтересах.

Найяскравіше рольова гра як автономний вид діяльності виступає в *ситуаційно-рольовій грі*. Ситуаційно-рольова гра - це спеціально організоване змагання в вирішенні комунікативних завдань і імітації предметно-практичних дій учасників, що виконують строго задані ролі в умовах вигаданої ситуації. Це змагання регламентоване правилами гри. Методолого-технологічними підставами ситуаційно-рольових ігор послужили стихійні ігри підлітків і практика колективно-творчої діяльності.

Близькими за конструкцією до ситуаційно-рольових ігор можуть бути визнані *ігри-епопеї* («Хоббітські ігри» і «Діалог культур»). Ігри-епопеї за внутрішньою організацією включають, як правило два види ігрової діяльності; такими є: інтелектуально-пізнавальні й рольові ігри «Хоббітські ігри», віртуальна військово-економічна гра типу комп'ютерної стратегії й ситуаційно-рольова гра «Діалог культур».

На відміну від інших ігор *гра-епопея* — це, насамперед форма організації життєдіяльності тимчасових літніх об'єднань в умовах заміського дитячого центру. Вона характеризується тим, що рольова імітація стає ядром табірної зміни, підкоряючи собі діяльність тимчасових об'єднань і короточасних груп, загальні масові свята. Гра-епопея, за своїм сюжетом охоплює цілий

«історичний період», пов'язаний з героїчними подвигами й значними подіями в житті ігрової країни.

Інноваційна (продуктивна) гра — спільна діяльність, спрямована на створення інформаційного продукту (вирішення актуальної проблеми), яка має обмін думками, у тому числі й спеціально організоване їхнє зіткнення, демонстрацію проміжних результатів.

Інноваційні ігри, з одного боку, збагачують комплекс уявлень про зміст і форми суспільної діяльності дітей, а з іншого боку – можуть сприяти розвитку культури діалогу дітей з дітьми й дітей з дорослими, удосконалюванню вміння аналізувати, прогнозувати й проектувати життя власних об'єднань.

Полідіяльнісні (фестивальні) ігри у своїй основі мають багато схожих рис із такою поширеною формою виховної роботи, як так званий «Ярмарок». У цьому випадку рольова гра виступає як складова частина, елемента в змісті й організації неігрової діяльності, використовується як спонукальний засіб до неігрової діяльності. Характерними рисами полідіяльнісних ігор є:

- * розмаїтість видів діяльності, їхня рівнозначність у загальній конструкції гри;
- * можливість вибору виду діяльності й характеру участі в ній;
- * наявність різних площадок діяльності (на кожній площадці здійснюється своя діяльність);
- * об'єднання різноманітних видів діяльності ігровою ідеєю (сюжетом гри);
- * наявність системи стимулювання учасників: ігрові звання, бали.

Гра-подорож яка має й інші назви: «маршрутна гра», «гра на подолання етапів», «гра по станціях», «гра-естафета». Призначення гри-подорожі варіативно. Ця форма може використовуватися:

- * для інформування вихованців;
- * як засіб відпрацювання умінь (організаторських, комунікативних, розв'язання винахідницьких завдань й ін.);
- * як засіб контролю відповідних знань, умінь і навичок; у цьому випадку вона може проводитися з використанням змагання між командами-учасницями;
- * сприяти усвідомленню поглядів, відносин або цінностей через «проживання» ситуацій, що виховує;
- * для організації колективного планування діяльності колективу.

Гра-подорож, застосовується як форма організації змагання, допомагає соціальному педагогові зробити крок на шляху згуртування колективу.

Виховуючий потенціал ігрових проектів і програм, що пропонуються дітям і дорослим, найчастіше залежить від:

- * змісту пізнавальної, моральної інформації, укладеної в правила ігрових дій учасників;
- * рівня самостійності учасників у пошуку засобів, узгодження дій з партнерами, самообмеження в ім'я досягнення мети й успіху, встановлення доброзичливих відносин;
- * вибору учасниками зразків для наслідування.

Запитання для самоперевірки

1. У чому специфіка спільної ігрової діяльності дітей і дорослих?
2. У чому полягає своєрідність соціально-орієнтованих ігор?
3. Які принципи конструювання соціально-орієнтованих ігор?
4. За якими ознаками класифікують соціально-орієнтовані ігри?
5. Які існують види соціально-орієнтованих ігор?

Література

1. Войтенко Т.П. Игра как метод обучения и личностного развития: Методическое пособие для педагогов начальной и средней школы. – Калуга: Адель, 1997.
2. Захаров А.М. Метод игровой коррекции //Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – Л.: ЛГУ, 1974. – Вып. 2.
3. Куприянов Б.В., Рожков М.И., Фришман И.И. Организация и методика проведения игр с подростками: Взрослые игры для детей: Учеб.-метод. Пособие. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 216.
4. Шмаков С.А. Игры учащихся – феномен культуры. – М.: Новая школа, 1994.
5. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Педагогика, 1999.

РОЗДІЛ 3

ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ

3.1. Дитяча дозвіллева діяльність як одна з умов соціального впливу на особистість

Система взаємодії дитячих, підліткових і молодіжних організацій, громадських центрів, бізнесових кіл, культурно-мистецьких і релігійних інституцій.

Клуби при навчальних закладах: «Батьківські клуби», клуби «Преса в школі», «Молодий лідер», клуби профорієнтаційного спрямування, спортивні клуби.

Соціопедагогічний пріоритет у роботі з підлітками та молоддю: індивідуальний підхід, адресна спрямованість дозвіллевих заходів, орієнтація на акцентуацію внутрішнього світу особистості. Створення необхідного простору для неформального спілкування, взаємодії представників різновікових груп, підготовки культурно-дозвіллевих програм, що відповідають новітнім технологіям, відрізняються творчою конструктивністю, належним естетичним рівнем та емоційним забарвленням, позитивно впливають на духовний світ особистості.

Форми виховання підлітків та молоді. Постійність, систематичність у вихованні; диференційований підхід до різних соціально-демографічних угруповань та осіб; залученням підлітків та молоді до активної суспільно корисної та особистісно-значущої діяльності (робота «Ротарі»-клубів, «Табірної пригоди»); стимулювання та регулювання самовиховання і саморозвитку молоді, вирішення її соціально-культурних проблем, реалізація соціальних та економічних ініціатив, розкриття творчого потенціалу

особистості (діяльність підліткової та молодіжної організації «Ротаракту» й «Інтеракту»); оптимальне поєднанням отриманих теоретичних знань з практичною діяльністю (робота клубів профорієнтаційного типу «Майбутні фермери Америки», «Майбутні бізнесмени Америки», «Молодий лідер» та ін.).

Напрями роботи з підлітками та молоддю: культурно-дозвіллевий, рекреаційний, соціально-профілактичний, профорієнтаційний, спортивно-оздоровчий.

Спрямованість програм у дозвіллевій роботі з підлітками та молоддю: організація змістовного дозвілля підлітків та молоді, розвиток творчого та духовного потенціалу молоді в інтересах її становлення та самореалізації, профілактика та попередження правопорушень і негативних явищ у підлітковому та молодіжному середовищі, популяризація здорового способу життя, підтримка талановитої молоді, сприяння професійній орієнтації та працевлаштуванню.

Дуже важливо зрозуміти, що відпочинок дитини – це не марна трата часу, він повинен бути заповнений цікавими, різноманітними і корисними справами, іграми, розвагами. Наведемо деякі форми дозвіллевої діяльності дітей та підлітків:

Юний технік вдома. Технічні іграшки-конструктори, авіаційні моделі-саморобки і т.д. приваблюють дітей. І це зрозуміло. З раннього дитинства дитина спостерігає техніку – трактори й комбайни, автомобілі й трамваї – все те, що надійно увійшло в наше життя.

Звичайну цікавість дітей і інтерес до техніки треба підтримувати і розвивати. На питання дітей потрібно намагатися дати зрозумілу і правильну відповідь.

Відповіді на питання з різних областей техніки діти можуть знайти в книгах. Щороку видається багато гарних, яскравих книжок по техніці для дітей молодшого шкільного віку.

Знайомство з технікою по книгах та механічних іграшках корисно і цікаво, але більше захоплює дітей діяльність зі справжньою, хоча б і простішою технікою. Найбільш доступна для самостійної діяльності дітей в 10-11 років «побутова» техніка. Діти спостерігають, як батько чи брат ремонтує праску, розбирає і чистить велосипед. При цьому дорослі не повинні відмахуватися від запитань дітей, а намагатися пояснити їм влаштування праски, призначення її елементів, причини несправностей.

Потрібно не тільки розповідати але й дати дитині спробувати самій виконати частину роботи, хоч це, звичайно, дещо затримає її закінчення.

Працюючи разом з дітьми, розповідаючи, допомагаючи та радячи їм, потрібно весь час давати дітям змогу самим подумати, внести свої власні пропозиції, одним словом сприяти розвитку технічної творчості дитини.

Треба поступово привчати дітей працювати різними інструментами. Добре, якщо є можливість виділити спеціальне “робоче” місце для інструментів та матеріалів, де юний технік міг би займатися улюбленою справою.

Читання книг. З приходом дитини до школи читання книг починає займати велике місце в її дозвіллі. До кінця 1 класу учні починають самостійно читати, їм дозволяють брати книги в шкільній бібліотеці. У багатьох дітей з'являється власна домашня бібліотека. Діти розповідають один одному прочитанні книги. Їм хочеться бути схожими на улюблених героїв.

Всі батьки знають про користь читання, тому сповна виправдовується їхня тривога, якщо дитина не любить книг. “Що треба робити, щоб дитина полюбила читати книги? – часто запитують вони. – Ми купуємо багато книг, а син і не дивиться на них”.

Звичайно, помиляються ті батьки, які вважають, що варто лише купити книгу, як вона відразу ж сподобається дитині. З боку батьків варто звертати більше уваги до читання молодшого школяра, допомагати і керувати його читанням. Треба навчити дітей любити книгу.

Що ж їм читати?

Більшість молодших школярів любляє читати. Але самі вибрати собі книгу вони не можуть. Тому дуже важливо, щоб дорослі слідкували за підбором книг для дитячого читання.

Деякі батьки помилково думають, що за читанням дітей повинні слідкувати вчитель і бібліотекар, а роль батьків в цій справі невелика. Дійсно, і вчитель і бібліотекар слідкують за читанням дітей, але не завжди вони можуть відмежувати учнів від книг, що призначені не для них. Діти можуть отримати книгу від товариша по класу, від старших дітей в дворі та на вулиці. Тільки спільні зусилля бібліотекарів, вчителів та батьків можуть вплинути на правильний розвиток дитячого читання.

Для кожного дитячого віку існують списки рекомендованої літератури «Що читати дітям». В ці списки, складені з урахуванням віку дітей, внесені твори художньої та науково-популярної літератури, книги класиків та сучасних письменників, російська та зарубіжна література, поезія та проза.

Батьки повинні слідкувати, щоб до дитячих рух потрапляли книги, що призначені для їх віку. Тому доречно в основному притримуватися тих рекомендацій, які дані в списках для читання. Марно деякі батьки пишаються тим, що їх діти з задоволенням читають “дорослі” книги. “Забігання вперед” шкідливе, тому що молодші школярі не можуть цілком зрозуміти всю глибину твору. Вони сприймають його поверхнево, слідкують головним чином за розвитком сюжету і схвачують лише основний зміст книги. Таке читання виробляє шкідливу звичку читати поверхнево, пропускаючи описи природи, характеристики героїв, роздуми автора.

Слідкуючи за читанням дітей, треба обов'язково прагнути до того, щоб книги були різноманітної тематики. Казки, оповідання про тварин і рослин, пригоди, оповідання про війну, про музику, мистецтво.

Підбираючи книги для дітей, треба також врахувати їхні індивідуальні особливості.

Діти, особливо хлопчики, часто захоплюються лише пригодницькою літературою. цей потяг до пригод, гострих, захоплюючих сюжетів цілком

зрозумілий, але потрібно спрямувати його в потрібне русло. Треба прослідкувати, щоб книги пригодницького жанру не були єдиними в читанні дітей, щоб до їх рук не потрапляли книги цього жанру, призначені для дорослих.

Якщо дитина особливо цікавиться життям рослин чи тварин, новими автомобілями, подорожами і т.д., слід підбирати книги, з яких вона могла б отримати нову і цікаву для неї інформацію.

Особливо слід звернути увагу на розвиток у дітей інтересу до науково-популярної літератури.

Добре виписувати для дитини який-небудь журнал чи газету. Якщо такої можливості немає, треба привчати дитину брати газети й журнали з бібліотеки.

Як заохотити дитину до читання?

Батьки повинні допомогти дитині розвинути техніку читання. Для цього треба частіше вправлятися з ним в читанні вголос, щоб дорослі могли контролювати правильність читання.

Іноді діти не люблять читати тому, що їх перші самостійні книги були сумними, вони не зачепили ні думки, ні почуття дитини, пройшли мимо її свідомості. Тому батькам треба бути особливо уважними до підбору перших книг для самостійного читання. Книги мають бути з яскравими ілюстраціями, не великі по об'єму, щоб дитина могла швидко прочитати їх. Якщо батькам важко самим вирішити яку книгу придбати, треба порадитися з вчителями чи бібліотекарем.

В вихованні любові до книги у дітей молодшого шкільного віку можуть відіграти позитивну роль і незначні на перший погляд зовнішні моменти. Так, наприклад, своя власна бібліотека, полицка для книг, можливість обмінюватися книгами з друзями – все це викликає у дітей інтерес до книги.

Для того, щоб привчити дітей самостійно читати, можна використати наступний прийом. Хто-небудь з дорослих починає читати книгу дитині, але на самому цікавому місці перестає читати вголос. Захоплений подіями в книзі і бажанням дізнатися, що відбудеться далі з героями, дитина в більшості випадків продовжує читати самостійно. Дорослі повинні потім запитати її, про що вона прочитала, похвалити за самостійність, виразити надію, що тепер він завжди сам буде читати.

Наступну книгу можна починати так само. Поступово дитина придбає смак до самостійного читання.

Виховання любові до книги проходить значно швидше і легше в тих сім'ях, де дорослі самі люблять читати, багато говорять про книги, віддають своє дозвілля читанню. Якщо батько і мати не знаходять часу для читання чи в домі немає книг, то, звичайно, виховати бажання в дитини до читання буває важче.

Як же читати книгу?

Треба привчити дітей починати читання з обклашки і титульного листа на яких приводяться прізвище автора, художника, що зробив малюнки в книзі,

видавництво та рік видання. Діти, як правило, не звертають уваги і не намагаються запам'ятати ці дані про книгу.

Батьки мають вимагати від дітей, щоб ті запам'ятовували прізвища автора та художника, назву книги. Якщо автор зарубіжний, треба знати з якої він країни.

Корисно перед початком читання запитати дитину, які книги цього автора вона вже читала і що знає про нього.

Потрібно, щоб дитина читала книгу уважно, не поспішаючи. Часто молодші школярі, прочитавши 5-6 сторінок, заглядають на останню сторінку – «чим закінчилося?». Прочитавши закінчення книги і дізнавшись про долю героїв, діти, звичайно, продовжують читати менш уважно, пропускають цілі шматки чи розділи книги, а іноді просто залишають її. Батьки мають уважно слідкувати за тим, щоб у дітей не розвивалася така шкідлива звичка.

Для дітей молодшого шкільного віку велике виховне значення мають розглядання ілюстрацій в книзі. Вони допомагають дитині зрозуміти і запам'ятати прочитане. Розглядаючи картинки, можна потрапити на далекій Півночі та в тропічних країнах; проживаючи далеко від моря, побачити пароплави та океан, дізнатися, як живуть діти в різних країнах.

Дуже добре, коли діти розповідають про прочитане. Розповідаючи дитина розвиває своє мовлення, в неї виробляється навичка виділяти головне в книзі. В процесі розповіді більш чітко формується відношення до вчинків героїв, до описуваних подій.

Дітям III-IV класів дуже корисно порадити і допомогти написати відгук про прочитану книгу. Відгук молодшого школяра про книгу не має бути складним по формі і змісту. В більшості випадків дитина відповідає на питання: про кого чи про що написана книга? Що сподобалося в книзі? Чому? Хто з героїв особливо сподобався? В відлучі обов'язково вказується автор і назва книги.

Дуже добре, якщо в сім'ї практикуються систематичні сумісні читання книг вголос. Це зближує батьків і дітей, допомагає батькам краще пізнати дітей, зрозуміти їх інтереси та захоплення.

В сім'ї виховується культура, спілкування з книгою. По-перше, треба привчити дітей берегти книгу. Діти мають знати, що книгу не можна кидати, рвати, малювати на ній, заминати кути на сторінках, вирізати з неї малюнки.

Необхідно також привчати дітей дотримуватися основних правил гігієни читання. Діти повинні знати, що очі треба берегти. Не можна читати при слабкому освітленні. Лампа повинна бути з боку лівої руки дитини, світло з неї не повинно падати в очі, а падати лише на поверхню столу, де лежить книга. При читанні слід давати короткий відпочинок очам через кожні 45-50 хвилин [7, 15-18].

Колекціонування. Діти та підлітки часто захоплюються збиранням різних колекцій. Одні діти збирають листівки, інші – монети, обгортки, мінерали, та інші предмети.

У деяких пристрась до колекціонування залишається на все життя, у інших – це захоплення минає досить швидко.

Колекції мають збиратися так, щоб вони сприяли розширенню знань дітей, давали їм можливість отримувати нові знання. Колекціонування буде мати пізнавальну цінність в тому випадку, якщо кожен предмет колекції стає об'єктом вивчення і стає засобом ознайомлення з тим широким колом відомостей, які, іноді, стоять за ним.

Як багато може розповісти поштова марка, листівка чи монета!

Якщо дитина збирає колекцію метеликів, важливо, щоб вона не тільки захоплювалася кількістю зібраних екземплярів та їх окрасою, а й знала про те, як живуть метелики, чим живляться, які метелики - шкідники, що вони псують, як народжуються метелики.

Будь-яка колекція потребує систематизації.

Марки, що лежать без порядку в коробці, випадкові листівки в альбомі, грудка самих гарних камінців - це ще не колекція марок, листівок, мінералів. Колекцією це стане тоді, коли зібрані предмети будуть систематизовані. Завдання батьків і полягає в тому, щоб допомогти дітям в цьому, підказати їм, як треба систематизувати зібрані предмети.

Батьки повинні знати і шляхи збагачення дитячих колекцій. Велике місце в поповненні колекції відводиться обміну. Дуже добре, якщо батьки цікавляться, з ким обмінюється їх дитина, як вона обмінюється, хто в неї друзі-колекціонери.

Правилом всякого колекціонування є акуратність оформлення і послідовність поповнення зібрань. В процесі збирання у дітей повинна виховуватися звичка до порядку, терплячість, вміння долати труднощі в добуванні цінних екземплярів.

Батьки можуть допомогти дітям в техніці оформлення колекцій та їх зберігання. Детальну інформацію про колекціонування можна знайти в журналах та книгах.

Колекціонування не може бути єдиним заняттям дітей, воно не має відволікати їх від спорту, читання, від прогулянок і походів до історичних місць, від відвідування музеїв і т.д. [4, 17-21].

Прогулянки та походи з дітьми. Діти свого дозвілля проводять на повітрі разом зі своїми друзями. Багато цікавих розваг очікує їх в дворі, на вулиці, на бульварі, в дитячому парку. Батьки мають знати, з ким товаришує їх дитина, хто її товариші й подруги.

Треба поцікавитися, в які ігри грають діти на дворі, які заняття їх захоплюють, що в них не ладиться, в чому їм треба допомогти, що підказати.

В багатьох міських дворах дозвілля дітей організують батьки. Вони створюють різноманітні гуртки. Велике місце в організації дозвілля відводиться спортивній роботі. У дворах зусиллями самих дітей будуються спортивні майданчики. Багато хто з молодших школярів включаються в заняття спортом. Вони грають в різні спортивні ігри, займаються легкою атлетикою, влаштовують змагання по різним видам спорту.

Батьки кожен в своїй сім'ї можуть багато що зробити, щоб прищепити дитині любов до спорту, зробити заняття спортом регулярними, перетворити їх в звичку.

В багатьох сім'ях батьки і діти зимою разом ходять на каток та на лижні прогулянки. Влітку батьки вчать дітей плавати, кататися на велосипеді. Спільні заняття спортом будуть корисні і батькам. Адже спорт для закріплення здоров'я людям всіх вікових категорій. Добрим видом спорту, доступним кожній сім'ї, є туристичні походи та прогулянки.

Ці прогулянки дають можливості не лише перебувати на свіжому повітрі, а й отримувати нові враження, відомості. В.А. Обручев радив здійснювати «мудрі прогулянки» своїм районом, коли ти дієш не одними ногами, а й думка, і очі, і пам'ять працюють, примічаючи, мислячи, запам'ятовуючи. Під час таких прогулянок батьки можуть повідомити цікаві і корисні відомості про історію рідного села, району, міста. Батьки можуть допомогти добре взнати свої рідні місця. В кожному, навіть самому маленькому місті, є свої визначні місця, вивчення яких може стати захоплюючою справою для всіх членів сім'ї. Прогулянка по місту, селу набуває конкретної мети. Дорослі можуть розповісти про своє місто чи село, про історичні події, які відбувалися в нім, про архітектурні пам'ятники та будівництво міста, про музеї. Але не завжди батьки передають всі ці знання своїм дітям, вважаючи, що вони про це дізнаються чи в школі, чи самі зможуть вичитати в книгах. Далеко не в усіх дітей прокидається інтерес до самостійного вивчення свого краю. Цей інтерес треба пробудити, і в цьому батьки можуть зробити багато. Але для цього дорослі повинні подумати над тим, що вони можуть розповісти дітям про своє місто, район чи село, і виділити спеціальний час для прогулянки.

Найчастіше прогулянки всієї сім'ї здійснюються в неділю, коли батьки найбільш вільні.

Деякі батьки вважають, що подібні прогулянки можливі лише в великих містах, де багато історичних, архітектурних, літературних та інших пам'ятників. Це не так. В кожному місті і в селі така прогулянка – екскурсія можлива, зміст її буде змінюватися в залежності від того, що цікавого є в даному районі.

Туристичні походи з дітьми теж можна організувати дуже цікаво. Нажаль, деякі батьки вважають, що похід не є відпочинком для дітей, він начебто стомлює їх. Але так трапляється тільки тоді, коли неправильно вибраний маршрут чи похід погано підготовлений. Похід завжди цікавий дітям. Саме слово «похід» для них загадкове.

Похід може бути одноденним, а з дітьми 10-11 років і багатоденним, з ночівлею. Маршрут вибирається таким чином, щоб він не був важким для найменшого учасника. Похід потребує доброї підготовки. Дітям дають невеликі доручення, наприклад, підготувати кружки, ложки, сіль, чай, сірники та ін.

В поході діти набувають корисних умінь та навичок. Вміння розпалити вогнище, зварити їжу, визначити, де знаходиться південь і північ. Все це дуже знадобиться їм у майбутньому – під час самостійних походів у старших класах,

в таборах відпочинку. Під час походів розвивається спостережливість і допитливість дітей, витривалість і винахідливість. В поході виховується характер, витримка, вміння долати труднощі, загартовується організм. [5, 25-27].

Відвідування театру, кіно, музею. Діти, підлітки та молодь – постійні глядачі дитячих та лялькових театрів, цирків, дитячих вистав. Перегляд кінофільмів та вистав має велике значення, тому батьки мають виділити час для того, щоб з дітьми сходити разом до театру чи кіно.

В кожній родині можна зробити такі відвідування радісною подією для дітей. Та не варто зловживати можливістю виходів у кіно чи в театр. Деякі батьки допускають помилку, дозволяючи ходити дітям часто в кіно. Вибираючи для перегляду кінокартину чи виставу, батькам треба подумати про те, чи будуть вони зрозумілі для молодшого школяра. Після відвідування кіно чи театру треба запитати дитину: чи все вона зрозуміла, що сподобалося їй, що не сподобалося і чому.

Майже в кожному місті є музеї, картинні галереї, виставки. Батьки не завжди там бувають зі своїми дітьми, вважаючи це ділом школи. Так, дійсно школярі зі своїми вчителями ходять до музеїв, але це зовсім не виключає відвідування музеїв батьками з дітьми. Відвідування музеїв розширює кругозір дітей, підвищує загальний рівень їх розвитку, дає їм багато нових відомостей з різних галузей знання.

Експозиція музеїв розрахована на дорослих відвідувачів. Тому діти не можуть завжди самостійно розібратися в усьому представленому в музеї. Тут необхідна допомога батьків, які розповідають дітям про експонати. Під час огляду картинної галереї чи виставки, батьки повинні звернути увагу на кращі і разом з тим доступні дитячому розумінню картини. Це можуть бути картини на теми казок і пейзажів. Особливо цікаві для дітей твори, що зображають життя їх однолітків. Треба показати дітям картини, що змальовують тяжке життя дітей в минулому, їх працю, навчання, ігри та розваги. Відвідування музеїв, картинних галерей, виставок приносять певну користь дітям тоді, коли вони вже підготовлені до цього і мають деякий запас знань. Тому починати відвідування музеїв, як правило, доцільніше з дітьми III-IV класів [10, 40-51].

Дворові забави. Рухливі ігри у дворі є самим доступним та масовим видом фізичних вправ для дітей. Соціологи встановили, що гра стоїть на вищій сходинці в ієрархії інтересів дітей. По привабливості з нею можуть змагатися лише кінофільми та книги. Проте безліч сучасних видів розвиваючих ігор (комп'ютерні, електронні) не сприяють загартуванню здоров'я дітей та формуванню тих моральних якостей (взаємодопомога, чесність, сміливість, справедливість та ін.), основа яких закладається лише в колективних іграх у дворі. Дорослі можуть стати на захист такого дозвілля, допомогти обладнати майданчик для ігор, змайструвати інвентар, продувати та підготувати призи. Зазвичай учасниками дворових змагань стають батьки, старші брати, дідусі. Але підтримати ініціативу дівчаток в організації ігор в класики, пригалки під силу тільки мамі, яка в дитинстві любила ці ігри. А скільки радості приносять рухливі ігри, в яких приймають участь дорослі та діти різного віку з усього

двору! Очевидно, що такі заходи при теперішній зайнятості батьків не можуть повторюватися часто. Але достатньо, якщо дорослі об'єднуються з дітьми для спільних ігор в вихідні дні чи під час відпустки.

Двір є майже при кожному будинку. Він може бути різним за розмірами, доглянутим чи ні, придатним для масових ігор чи непридатним. Багато залежить від самих жителів будинку. Часто старше покоління проявляє ініціативу в озеленінні двору, і він перетворюється в затишний тенісний садок з гарними клумбами де приємно посидіти на лавці, прогулятися. Асфальтовані майданчики, на яких можна було б організувати ігри зі скакалкою, обручем, в класики, займаються під автомобільні стоянки та гаражі, в дворі зовсім не залишається місць. Тому жителі двору можуть прийняти участь в плануванні двору з урахуванням інтересів всіх вікових груп.

Навіть якщо двір невеликий, завжди можна знайти місце для розміщення простих спортивних знарядь, драбин, розміщених на різній висоті, перекидин для підтягувань, гойдалок.

Зі старих непотрібних автошин різного розміру можна виготовити тренажери для дітей від 3 до 15 років. Вкопавши одним ребром в землю, їх можна використати як знаряддя для вправ в рівновазі, лазінні, стрибках, бігу з перешкодами та ін. Для дітей теж корисно підвісити в зручному місці баскетбольний кошик.

Якщо двір досить великих розмірів і на нім проводять час діти 3-4 багатопверхових будинків, то доцільно влаштувати цілий спортивний комплекс.

Для тих, хто менший, обладнується смуга перешкод, лабіринти, гірки, гойдалки, каруселі. Для старших – комбінований майданчик для спортивних ігор (волейболу, баскетболу, футболу, тенісу). В такому дворі завжди є чим себе зайняти.

Таким чином, наявність фізкультурно-спортивного обладнання у дворі є однією з важливих умов для корисної та змістовної діяльності дітей за місцем проживання. Проте іноді навіть на добре оснащених дворових майданчиках заняття дітей одноманітні, а інвентар, що є, використовується не за призначенням. Діти не згуртовані та не виявляють ініціативу в організації групових та масових ігор, змагань.

Аналіз такої ситуації дозволяє зробити висновок про те, що дітям нерідко треба допомога дорослих.

Діти, що проживають в невеликих старих будинках, зазвичай добре знайомі один з одним, тому їх спілкування протікає легко і вільно. В більш важкому положенні знаходяться діти новобудов [3, 87-90].

«Тихі» ігри в квартирі. Фізкультурно-оздоровче дозвілля дітей в сім'ї може бути різноманітним: це і підготовка, і проведення сімейних свят, планових та несподіваних подій. Крім того, потреба в спілкуванні та спільних заняттях виникає щоденно в вечірній час, коли вся родина збирається після роботи, а також в вихідні дні. В добру погоду організувати сімейний відпочинок краще на відкритому повітрі.

Цінним прийомом підтримання інтересу до процесу, а головне - до результатів рухливої діяльності дітей, є ведення щоденникових записів про спортивні досягнення та особисті рекорди. Саме такий досвід був рекомендований Б.П.Нікітіним, а слідом за ним і багатьма сім'ями, в яких з повагою відносяться до фізкультури, спорту, збереження сімейних традицій.

Методика ведення щоденникових записів може бути різноманітною. Деякі обмежуються короткими записами в спеціально купленому сімейному чи дитячому альбомі, в якому є спеціальні розділи (показники росту, маси, строки оволодіння ходьбою, стрибками, плаванням, катанням на велосипеді та ін.).

Такі щоденникові записи, які ведуться довгі роки, перетворюються на своєрідну сімейний літопис, архів, що передається з покоління в покоління, від дітей – до онуків та правнуків. Дитина, що виховується в такій сім'ї, виростає на добрих традиціях, які вона передає своїм дітям. Це і є запорукою сімейного здоров'я та благополуччя.

Іншою формою проведення домашнього фізкультурного дозвілля є рухливі ігри та ігрові вправи. з урахуванням обмеженої площі та можливостей квартири рекомендується підбирати ігри та вправи малої та середньої рухливості. Участь приймають тільки діти, або вся сім'я: "Жмурки", "Море хвилюється", "Кішки-мишки", "Фарби", "Фанти".

В короткі зимові вечори можна організувати сімейні читання художньої та науково-популярної літератури з питань закріплення здоров'я. Такі спільні читання та обговорення прочитаного допомагають сформуванню у дитини свідоме відношення до свого здоров'я. Батькам рекомендується зібрати бібліотечку з кращими зразками дитячої літератури (К.Чуковський, А.Барто, С.Маршак, С.Міхалков українські письменники) сучасних творів І.Семенової, Г.Остера, Г.Юдіна та інших, дитячих енциклопедій про людину.

Краще заздалегідь визначити час і місце, де збереться вся сім'я для читання. Це може бути великий диван, килим, круглий стіл. Заздалегідь планується, який твір чи книга буде сьогодні прочитана та обговорена. Тема може бути підказана проблемами зі здоров'ям у одного з членів сім'ї, спільними сімейними завданнями та інше. Так, наприклад, щоб подолати небажання вмиватися та мити руки з милом, можна прочитати і обговорити вірш А.Барто "Дівочка чумаза". Поганий апетит можна подолати, використовуючи твори С. Міхалкова "Про дівочку, котра плохо кушала". Весною, коли зростає кількість респіраторних захворювань, можна обговорити питання загартування та прочитати у С.Міхалкова "Про мимозу" чи І.Семенової "Учусь быть здоровым, или как стать Неболейкой".

Запитання для самоперевірки

1. На яких принципах здійснюється дозвіллова робота з підлітками та молоддю?
2. Які функції виконує Служба молоді (Великобританія)?
3. В чому полягає пріоритетність діяльності клубів при навчальних закладах?

4. З якою метою залучаються до організації дозвіллевих заходів неформальні лідери-підлітки?
5. Від яких соціокультурних факторів залежить ефективність педагогічного впливу на молодь?
6. В чому полягає сутність дозвіллевих заходів профорієнтаційного спрямування?

Література

1. Анохин Е.В. Психолого-педагогические особенности деятельности детских разновозрастных объединений / Сумской гос. пед. ин-т им. А.С.Макаренка. - Сумы, 1998.
2. Богданова О.С. "Досуг младшего школьника". – М.:Учпедгиз.- 1959. - 48 с.
3. Бочарова Н.И., Тихонова О.Г. Организация досуга детей в семье: Учебное пособие для студ. высших пед. учебных заведений. М.: Изд. центр «Академия», 2001 – 208 с.
4. Воспитание учащихся по месту жительства – М: Просвещение 1987, 192 с.
5. Гнатюк Н.П. Мир увлечений людей – МЭ Педагогика 1989, 158 с.
6. Кротова Ю.Н. Становление и развитие педагогики досуга в США и Великобритании: Дис...д-ра пед. наук: 13.00.05.-СПб., 1994.
7. Новикова И.А. Организация досуга подрастающего поколения в США: традиции и современность. - СПб.: СПбГИК, 1991.
8. Организация досуговой деятельности школьников за рубежом. - СПб.: Образование, 1994.
9. Петрищев В.И. Великобритания: социальная среда и досуг молодежи. - Красноярск: Издат. центр Краснояр. гос. ун-та, 1999.
10. Поломис Карел Дети на отдыхе М: Культура и традиции 1995. - 384 с.

3.2. Культурно-дозвіллева діяльність із підлітками з девіантною поведінкою

Найбільш складною категорією відвідувачів дитячих дозвіллевих установ є так звані важкі підлітки. Цим терміном називають підлітків з поведінкою, що відхиляється, тобто із соціальними й криміногенними відхиленнями від норм права й моралі.

Класичний досвід реабілітації «важких» підлітків ми знаходимо в А.С.Макаренка, що добивався 100% -ного результату. Аналогічний досвід ми знаходимо й у США. В 1917 р. у момент кризи суспільства батько Фланеган створив «Бойз Таун» – місто хлопчиків для дітей-сиріт і безпритульних. Сьогодні це всесвітньо відома організація допомоги сиротам, «важким» дітям і їхнім батькам. Вона має притулки, сімейні дома, терапевтичні дома-центри, лікарні, телефони довіри, навчальні програми для батьків і професіоналів. Кожна дитина 10-18 років знаходить тут допомогу. В 2000 р. «Бойз Таун» став називатися «Гелз-Бойз-Таун». Програма організації ставить мету - виховання

дітей на основі здорового глузду за допомогою прищеплювання їм певних життєво необхідних навичок.

Вирішення проблеми корекції девіантної поведінки впирається як в об'єктивні, так і суб'єктивні фактори. Культурно-дозвіллева діяльність є одним з таких факторів. Стосовно «важкого» підлітка вона припускає насамперед правове виховання як батьків, так і підлітків. Фактично мова йде про правове просвітництво населення.

Зміст правового виховання передбачає роз'яснення правових основ і норм, критику порушень цих норм, пропаганду законів і кращих зразків їхнього дотримання у всіх сферах нашого життя. Ефективність правового виховання підлітків залежить від авторитету соціальних педагогів, умілого сполучення переконання й примуси, використання різноманітних, яскравих, емоційних форм. Особливо великий ефект дають такі випробувані форми, як клуби «Людина і закон», бесіди, у яких беруть участь працівники правових органів, дискусії, вечори, конкурси, вікторини.

Добре відомо, що шлях до серця «важкого» підлітка лежить через доброту, участь, співчуття, педагогічний такт і залучення в конкретні захоплюючі справи. Найефективнішим фактором формування особистості підлітка є середовище. Зміна несприятливого середовища на нормальне знімає проблему «важких» підлітків.

Соціальному педагогові необхідно дотримувати принципів дистанції, активності, самостійності й творчості підлітка, стабільності й динамічності, комплексного й індивідуального підходу, створення привабливої комфортної обстановки, емоційного благополуччя, сполучення звичок і вікових особливостей. Особливо необхідне дотримання такого педагогічного принципу, як диференційований підхід. Треба мати на увазі, що «важкі» підлітки неоднорідні. Вони підрозділяються на групи: агресивно-силові (спортивні), морально-дозвільні (естрадно-музичні), авантюрно-романтичні (бродяжництво). До кожної із цих груп необхідний свій особливий підхід. Найголовніше, соціальний педагог повинен використовувати реальне захоплення підлітка тою або іншою справою й переключити його на духовні заняття, що піднімають особистість.

Діяльнісний підхід є найбільш продуктивним і результативним. Тому поряд із широкою просвітньою діяльністю необхідно організувати творчу діяльність «важких» підлітків, організувати їхнє дозвілля. Адже саме в сфері дозвілля підлітки найчастіше здійснюють провини.

При організації дозвіллевої діяльності необхідно враховувати наступні обставини. Насамперед, варто звернути увагу на травмованість психіки «важких» підлітків і причини їхніх відхилень від норм і правил поведінки. Тут важливий винятково індивідуальний підхід, при цьому треба врахувати побажання й інтереси кожного підлітка й у міру можливості задовольнити їх.

Процес перевиховання «важких» підлітків дуже складний і тривалий. Він проходить у три етапи: підготовчий, конфліктний і самовиховання.

Підготовчий етап припускає створення умов, що сприяють утворенню нового морального досвіду поведінки, моральних відносин, що утрудняють прояв старих негативних схильностей. Він починається з вивчення психології й способу життя «важкого» підлітка, виявлення причин відхилення від норм поведінки, його інтересів і запитів. Потім складається програма культурно-дозвіллевої діяльності по формуванню позитивного морального досвіду, куди входить система бесід, дискусій, вечорів зустрічі із кращими людьми колективу, залучення підлітків у клубні об'єднання, гуртки, секції. На цьому етапі йде процес нагромадження моральних норм і досвіду.

Конфліктний етап - найбільш відповідальний й складний, тому що бесіди й дискусії ще не можуть у корні змінити спосіб життя підлітка. У найкращому разі він може лише замислитися над своєю поведінкою. На конфліктному етапі створюються умови для загострення протиріч між новими й старими відносинами й відмова від останніх. Етап звичайно супроводжується своєрідним вибухом, коли підліток змінює своє відношення до навколишнього й своєї поведінки, тобто відбувається процес перетворення особистості, логіка старих психологічних стереотипів і звичок міняється, відбувається перебудова всього способу життя.

На перших двох етапах йде пошук особистістю самої себе. Природно, що остаточного вступу підлітка на шлях перевиховання ще не може відбутися. Але ця попередня робота є запорукою перевиховання.

Самовиховання - вирішальний і завершальний етап, коли в міру зміцнення у внутрішньому світі підлітка відбувається зміна нових соціально-моральних позицій, функція перевиховання поступається місцем функції самовиховання. І найбільш ефективним засобом самовиховання є дозвіллева діяльність, тобто участь у суспільно корисних починаннях по охороні навколишнього середовища, благодійна й культурна діяльність, участь у гуртках технічної й художньої творчості, спортивних секціях, клубах за інтересами. Самовиховання в процесі діяльності здійснюється найбільш продуктивно й ефективно. Це не означає, що інші форми культурно-дозвіллевої діяльності виключаються. Досвід показує, що саме сполучення зусиль по перевихованню й самовихованню, тобто зустрічні потоки виховного впливу, дає найбільший ефект у перетворенні «важких» підлітків у нормальних молодих людей, ведучих здоровий спосіб життя. Особливо велика роль батьків у цьому процесі. Однак головну роль виконують соціальні педагоги.

До числа девіантних підлітків варто також віднести обдарованих дітей. Обдарованість – це високий рівень розвитку яких-небудь здібностей. Види обдарованості: соціальна, художня, спортивна, академічна, інтелектуальна, творча.

Обдаровані діти мають свої психологічні особливості. Вони емоційні, люблять розумову працю, шукають спілкування з дорослими, мають почуття гумору. У них особливе мовлення, особлива моторика й висока самооцінка. Але в той же час ці діти входять у групу ризику. До них потрібний індивідуальний підхід.

У роботі з обдарованими дітьми необхідно дотримувати наступних правил. Насамперед, важливо вчасно помітити обдарованість дитини. Не можна виділяти обдаровану дитину серед всіх дітей або «створювати» талант, якщо його немає. Соціальний педагог повинен привчати дитину до посидючості, працьовитості, самостійності, виявляти в неї особливе й не робити на неї тиск, допомагати батькам розвивати в дитині задатки. Необхідне завантаження дитини, залучення її у творчу діяльність, де й виявляється талант.

Запитання для самоперевірки

1. На яких принципах здійснюється дозвілєва робота з девіантними підлітками?
2. Розкрийте сутність досвіду роботи А.С.Макаренка з «важкими» підлітками?
3. Від яких соціокультурних факторів залежить ефективність педагогічного впливу на девіантних підлітків?
4. В чому полягає сутність дозвілєвих заходів перевиховної спрямованості?
5. У чому сутність роботи з обдарованими дітьми?

Література

1. Актуальные проблемы современного детства. – М., 1992.
2. Василькова Ю.В. Одаренные дети. – М., 1999.
3. Ерошенков И.Н. Культурно-досуговая деятельность в современных условиях: Лекция. – М., 1994.
4. Культурно-досуговая деятельность: Учебник. –М., 1998.
5. Риттер М. Помощь трудным детям. – М., 1999.

3.3. Дозвілєва робота з сім'ями

Сімейне дозвілля, як чинник, що розвиває психолого-педагогічну культуру батьків, культуру спілкування, навчає дорослих організовувати дитяче дозвілля, а при потребі — коригувати його, відроджує традиції спільного проведення часу, урізноманітнює сімейний відпочинок.

Головний принцип сімейного дозвілля: спільна участь у ньому батьків та дітей. Диференціація сімейного дозвілля за категоріями: спільні заходи для дітей та батьків, заходи для дітей, заходи для дорослих.

Специфічні функції сімейного дозвілля: комунікативна, ціннісно-орієнтаційна, виховна, рекреаційна. Дозвілєва діяльність з дітьми-інвалідами. Участь дитини-інваліда в різноманітних гуртках, спортивних клубах, арт-проектах, мистецьких конкурсах є основою самоствердження для багатьох дітей-інвалідів.

Пріоритетні напрями дозвілєвих закладів у роботі з сім'ями: допомога молодим сім'ям, консультації фахівців, культурно-просвітня, комунікативна, рекреаційна діяльність.

Головна мета сімейних центрів дозвілля - створення сприятливих умов для активізації процесів соціальної корекції, взаємовиховання, самовиховання, забезпечення максимального розвитку здібностей, позитивних рис характеру і звичок.

Сімейне дозвілля, зі слів Т.А.Куликової, виконує відновлюючу функцію сім'ї, тобто має своєю метою відновлення та підтримки здоров'я, задоволення різних духовних потреб.

Зміст сімейного дозвілля визначається інтересами кожного члена. В сім'ї, де всі захоплюються туризмом чи є заїдливими театралами, набагато простіше організувати сімейне дозвілля, ніж в тій, де в вільний час батько зайнятий полюванням чи риболовлею, мати – в'язанням, син – роликами, а донька – танцями чи малюванням. Проте часто навіть зовні різні інтереси можна поєднати однією ідеєю. Наприклад, різні потреби дітей та дорослих можна реалізувати під час спільного відпочинку за містом, на дачі, в будинку відпочинку, на турбазі та ін. Звичайно, це не ідеальний спосіб проведення часу, так як в ньому відсутній головний показник спільного відпочинку – спілкування. Але на багато краще, ніж варіант, коли кожен відстоює своє і не враховує інтереси другого.

В сім'ї, де діти ще зовсім малі і процес формування традицій сімейного відпочинку тільки починається, добре, якщо молоді батьки вже “з пелюшок” привчають своїх дітей в ті форми дозвіллевої діяльності, які захоплюють їх самих.

Так, розвиваються інтереси і в дітей. Наприклад, дитина, яку вже з року батько та мати беруть з собою в рюкзак в багатоденний похід, як правило, виростає заядлим туристом. Якщо дворічного беруть з собою на заняття в спортивний зал, то, виростаючи, він не залишиться байдужим до спорту. В домі, де гарною традицією є підготовка сімейних концертів до кожного свята, звичайно росте дитина, чутлива до музики, поезії. Все залежить від того, з яким настроєм вся сім'я підходить до організації того чи іншого заходу, наскільки всі захоплені процесом підготовки та проведення вихідних, свят чи просто тихого сімейного вечора.

Сімейне дозвілля має приносити задоволення кожному члену сім'ї і від змістовного та доброзичливого спілкування, і від реалізації своїх потреб в пізнанні. Тоді воно оказує розвиваючу дію на дітей та дорослих, підвищує їх культурний рівень. Формування сімейних традицій в проведенні вільного часу є запорукою щасливої дружної родини, в якій не залишається місця поганим звичкам (захоплення алкоголізмом, курінням, наркотиками) і нерозумінню, відчуженості, озлобленості, смутку. У дитини, що виростає на гарних традиціях, поступово формується “образ сім'ї”, який він проносить через своє життя, і, ставши дорослою людиною, створює свою сім'ю, основу на любові, повазі один до одного та спільних справах [2, 5-8].

Один із напрямків в роботі соціального педагога – організація дозвіллевої діяльності дітей, в процесі якої формується загальна культура дитини, розвиваються її задатки і здібності що надає великого впливу на її соціалізацію.

Організуючи дозвілля дітей, соціальний педагог впливає на їх поведінку через їх інтереси, захоплення, творчість, які стають своєрідним засобом соціального виховання.

Однією з форм дозвілевої діяльності в колі сім'ї є читання книг. Читання та обговорення прочитаного не повинні перетворитися в попікання. Художнє слово саме дійде до свідомості дитини, краще після прочитання твору поцікавитися думкою дітей про героїв, проаналізувати причини їх вчинків та запропонувати справитися з проблемами.

Обговорення творів може бути зведено до формулювання сімейних правил чи кодексу здоров'я, що стосується режиму дня, що складають здоровий спосіб життя.

Сімейний кодекс здоров'я

1. Кожен день починаємо з зарядки.
2. Прокидаючись, не залежуємося в ліжку.
3. Беремо холодну воду в товариші: вона дарує бадьорість та загартованість.
4. В дитячий садок, в школу, на роботу – пішки в швидкому темпі.
5. Ліфт – наш ворог.
6. Будемо щедрими на посмішку, ніколи не сумуємо!
7. При зустрічі бажаємо один одному доброго дня.
8. Режим – наш товариш, хочемо все встигнути – встигнемо!
9. Нічого не жувати, сидячи біля телевізора!
10. У відпустку та в вихідні – тільки разом! [2, 92-96].

Сімейні свята. Свято, по визначенню В.І.Доля – це день, присвячений відпочинку приводе чи в пам'ять якої-небудь події (релігійної, державної та ін.).

Виходячи з цього, сімейні свята – це організований відпочинок з приводе якої-небудь визначної для всіх членів сім'ї події. Традиційно до них відносять дні народження, весілля, проводи до війська та ін. В кожній сім'ї можуть бути і свої свята. Наприклад, повернення з довгої поїздки одного з родичів, початок чи закінчення шкільного життя, визначні досягнення в спорті, навчанні, творчості та ін. Для дошкільнят можуть проводитися маленькі свята-сюрпризи, які організовуються для того, щоб принести дитині задоволення.

В основну класифікацію сімейних свят можуть бути закладені віковий, соціальний та тематичний принципи.

Найбільш традиційними сімейним святом є день народження одного з її членів. Діти, як правило, з нетерпінням його чекають. Проте дуже важливо, щоб воно запам'яталося не лише кількістю подарунків. Свято з приводе дня народження дитини будуть вдалими, якщо батьки зуміють правильно організувати його. Підкреслимо деякі важливі моменти.

Класифікація сімейних свят

Свята для членів сім'ї різного віку	Свята для членів сім'ї з різними соціальними ролями	Свята різноманітної тематики
Дитяче, доросле	Для сина, доньки, мами, батька, бабуся, дідуся, чотириноного друга	День народження, Хрестини, іменини, День знань, "Ми тебе чекали", "Вітаємо переможця" та ін.

Перш за все слід пам'ятати, що день народження дитини – це її свято! Відповідно, все, що буде відбуватися в цей день, повинно приносити задоволення саме їй. Досвід показує, що дуже часто батьки запрошують родичів та друзів, накривають стіл, промовляють одні й ті ж тости і в кінці кінців забувають про дитину. Винуватець свята залишається в своєму ігровому куточку, відданий сам собі. Щоб уникнути цього, добре організувати улюблені його ігри, приготувати те, що він любить, та ін. З дитиною 5-7 років можна задалегідь обговорити ті заходи, які будуть для неї цікавими.

Далі треба визначити етапи підготовки дня народження, тобто композицію свята: розробку сценарію, підготовка сувенірів для гостей.

Композицію свята необхідно продумувати, якщо воно не зводиться лише до прийому гостей. День народження з самого ранку можна починати з сюрпризів.

Ранкове вручення подарунку можна організувати по-різному.

Наступна умова, яка забезпечить успішність святкування дня народження, пов'язана із зіставленням сценарію.

Сценарій – це детальна літературно-художня розробка культурно-ділової програми (Л.С. Жаркова). робота над сценарієм включає декілька етапів:

- * народження замислу;
- * визначення ідеї сценарію;
- * підбір літературно-художнього, ігрового, художньо-спортивного та ін. матеріалу;
- * компонування підбраного матеріалу відповідно з задумом та ідеєю;
- * визначення художньо-виразних засобів.

При складанні сценарію необхідно враховувати вік дитини, її інтереси, особливості характеру, кількість запрошених, умови проведення свята та ін.

Сценарії можуть бути односюжетними та безсюжетними.

В односюжетному всі епізоди поєднані одним змістом (наприклад, «Незвичайна пригода», «Мамине котеня», «Якщо в дім прийшов робот...», тощо).

Безсюжетні сценарії складаються з окремих ігор, розваг, конкурсів, не поєднаних єдиним змістом.

Робота над змістом сценарію починається з появи задуму, в основі якого може лежати спостереження за дитиною, визначення області її інтересів, прочитана книга, телепередача та ін.

Потім відібрані ігри та забави необхідно відповідно виставити з логікою сюжету. При цьому враховувати таке:

Сценарій повинен мати зав'язку, кульмінацію та розв'язку.

Емоційний «пік» сценарію має припадати на другу половину дійства.

Емоційно й рухливо насичені епізоди слід чергувати зі спокійними.

В сценарії необхідно передбачити достатню кількість часу для самостійних ігор та розваг дітей.

Ці вимоги відносяться як до сюжетних, так і до безсюжетних сценаріїв.

Дитина приймає участь в обговоренні сценарію, підборі ігор, розваг, підготовці сюрпризних моментів та сувенірів для гостей. Після того, як сценарій розроблено, можна продумати і оформлення житла, де буде проводитися свято: доречні новорічні гірлянди вогнів, різноманітні віночки, квіткові композиції, повітряні кульку та ін. Добре, якщо оформлення відповідає сюжету, сценарію. Але головне, щоб інтер'єр сприяв створенню святкової атмосфери.

Для гостей, окрім ігор та розваг, треба приготувати сувеніри та призи (для нагородження переможців в конкурсі). В якості сувенірів можуть використовуватися маски, іграшки-забави, ручки, олівці і т.д. Сувеніри та призи можна виготовити самим, можна придбати їх в магазині. Сюрпризи для гостей дозволять створити атмосферу загальної веселості. Разом з тим гості відчують, що їх чекали, до їх приходу готувалися.

Як подарунок для самого іменинника, зазвичай батьки намагаються придбати яку-небудь корисну річ. Наприклад, сорочку, чоботи, брюки, плаття.

Звичайно, одяг, взуття потрібні, і їх все одно куплять. Але в день народження краще подарувати дитині те, що їй дуже хочеться мати.

Отже, добре продумана композиція свята повинна сприяти збереженню позитивного емоційного настрою у всіх присутніх, запобігати перевтомі, розвивати інтерес, задовольнити потребу дітей в самостійності та активності.

Всі інші сімейні свята готуються та проводяться відповідно з тими вимогами, які були виділені вище.

Свята-сюрпризи не потребують такої довгої підготовки. Вони розраховані на те, щоб доставити дитині радість, стимулювати її активність, удосконалювати уміння та навички. В якості свята-сюрпризи може бути запланована поїздка до парку, до лісу, в гості, та ін.

Підводячи підсумок, зазначимо: сімейне свято – це одна з дуже важливих форм дозвілля, вона сприяє згуртованості сім'ї, виховує уважне ставлення один до одного, розвиває вміння доставити радість оточуючим.

Календарні свята. До календарних свят відносять державні та народні. Таку назву вони отримали від слова “календар”, а воно в свою чергу походить від латинського слова *calendae* (календи), тобто перший день кожного місяця.

Державні свята в нашій країні мають особливість періодично змінюватися. Не склалося і традицій їх проведення.

Народні ж свята складаються століттями, а в житті кожної людини були особливими подіями. З одного боку, підведенням деяких підсумків (збір врожаю, проводи зими та ін.), з іншого – спілкуванням, розмовою з природою, її силами. В свято по уявленню наших предків, людина чи допомагала сонцю, весні, літу, чи сама черпала в них силу.

Говорячи про організацію дозвілля дітей в сім'ї, звернемося до народних свят, які в силу історично складених, притаманних їм моральних та естетичних цінностей мають великий виховний ефект. Слід відзначити, що кожна сім'я вибирає те чи інше свято на власний розсуд, орієнтуючись на національний склад, традиції, можливості та інтереси всіх членів сім'ї.

Спочатку слід визначити, які ж народні свята розумно відзначити з дітьми. Справа в тому, що треба враховувати семантику (зміст) свят, традиції. Їх проведення; відповідно можна рекомендувати для сімейного дозвілля такі з них – Різдво, Пасха, Трійця [2, 14-19].

Родинні виховні заходи дають змогу активізувати батьків, з пасивних спостерігачів перетворити їх в учасників організації навчально-виховного процесу молодших школярів, виявляти інтереси й вподобання кожної сім'ї, організувати спільне дозвілля батьків і дітей, забезпечувати спадкоємність поколінь, відроджувати звичаї і традиції нашого народу. Ефективність родинних виховних заходів значною мірою залежить від методичного вміння вчителя правильно їх підготувати і провести. Цей процес містить: вибір теми і форми проведення виховного заходу, добір доцільної системи малих підготовчих заходів, визначення дати і місця проведення, оформлення залу, визначення учасників, складання сценарію, хід виховного заходу.

Тематика родинних виховних заходів зумовлена основними напрямками орієнтовного змісту виховання молодших школярів у національній школі (див.: Орієнтований зміст виховання в національній школі.), підпорядковується навчально-виховним завданням і психологічним особливостям молодших школярів.

Мета родинного виховного заходу природно триєдина і містить у собі виховні, розвивальні і навчальні цілі, що сприяють формуванню, пробудженню, закріпленню й розвитку у молодших школярів морально-етичних та громадських якостей: любові до рідного краю, села, міста, країни, звичку до праці, усвідомлення себе громадянином України, прагнення бути добрим, турботливим, оберігати навколишнє середовище, шанувати народні традиції і звичаї, розуміти красу природи, предметів побуту, праці, людських взаємин тощо. Слід пам'ятати, що зміни в якості особистості дитини відбуваються поступово: формуючи їх, треба не раз повертатися до однієї і тієї ж мети. Тому недоцільно до окремого заходу ставити мету «виховати чи «сформувати», а треба ставити конкретні виховні завдання, які посилено розв'язати під час підготовки і проведення певного заходу, наприклад: «виховувати вдячність», «викликати бажання наслідувати», «розвивати спостережливість», «заохочувати до праці», «пробуджувати почуття».

Творчого підходу вчителя потребує підготовка виховного заходу; по-перше, вчитель має зацікавити, заінтригувати ідеєю його проведення всіх членів класної родини (дітей, батьків, дідусів, бабусь); по-друге, добре і чітко продумати систему малих підготовчих заходів, до якої входять конкурси, цікаві зустрічі, екскурсії, пошукову роботу, читання і обговорення тематичної літератури, перегляд і обговорення фільмів і діафільмів, підготовку номерів художньої самодіяльності, інсценування тощо, щоб діти впродовж підготовчого періоду багато чого навчилися, жили перспективою радості завтрашнього дня.

Ефективність проведення родинного виховного заходу залежить від чітко визначеної дати і місця проведення. Це може бути класна кімната, актовий або спортивний зали школи, їдальня, бібліотека, ігрова кімната та ін.

Зал бажано оформити яскраво і тематично, а учасників розмістити так, щоб вони могли вільно проходити і спілкуватись один з одним. Потрібно також подбати про місце для проведення ігор і розваг, бо успішне проведення зміни видів діяльності молодших школярів.

Сценарій має бути лаконічним, послідовним, емоційно насиченим і відтворювати ту роботу, яка була проведена протягом підготовчого періоду. Матеріалом для сценарію можуть стати тематичні вірші, пісні, легенди, оповідання, бувальщини, загадки, прислів'я, приказки, народні усмішки, магнітофонні записи, відеокасети з посиланнями на першоджерелах та авторів.

Добре сприймаються та засвоюються молодшими школярами римовані тексти, складені самими вчителями.

Враховувати, якою мірою вдалося досягти триєдиної мети, зорієнтуватися, обговорити проведений родинний виховний захід можна за схемою.

Схема аналізу родинного виховного заходу:

1. Доцільність теми. Актуальність.
2. Відповідність мети.
3. Своєчасність проведення заходу.
4. Тривалість підготовчого періоду. Система підготовчих заходів.
5. Відповідальність змісту заходу програмним завданням навчально-виховного процесу.
6. Насиченість заходу інформацією та емоційними моментами.
7. Відповідальність змісту заходу формі його проведення.
8. Культура проведення заходу: чіткість, послідовність запланованих дій, артистичність ведучих.
9. Участь і роль батьків в організації і проведенні заходу.
10. Задоволеність школярів проведеним заходом.
11. Оцінка якості та наслідків заходу.

Форма та зміст літнього сімейного відпочинку багато в чому визначається матеріальними можливостями батьків. Саме цей фактор є вирішальним при виборі «куди поїхати». Безумовно, подорож до американського чи французького Диснейленду – вельми захоплива форма відпочинку для сім'ї з великим достатком. Проте тривалий період акліматизації дитини, різниця в часових поясах, висока її чутливість до рідного роду інфекцій, складності з дорогою, відсутність звичайної їжі та інші обставини виступають досить вагомими аргументами в користь перенесення далеких подорожей з дітьми до 6-7 років на більш пізній період.

Не рекомендується планувати далекі подорожі з маленькими дітьми в близьке зарубіжжя, так як це також пов'язано зі змінами клімату та може привести до захворювання дитини.

Якщо дитині вже виповнилося 5 років і вона досить добре загартована, батьки можуть спланувати спільну подорож і відпочинок з дитиною до моря, в гори та ін. Враження, отримані в цьому віці, залишаються в пам'яті на все життя. Комплекс оздоровчих заходів, пов'язаних з купанням в морі чи

прогулянками горами, дозволяє набути той запас життєвої енергії, яким вона буде «живитися» на протязі року. Саме тому найбільша кількість дитячих та сімейних оздоровниць розташовані на півдні України, сам клімат регіону – гарний профілактичний засіб від захворювань органів дихання та серцево-судинної системи.

При виборі форми та місця для сімейного відпочинку можна користатися щорічними довідниками, в яких зібрана інформація про самі різноманітні форми відпочинку дітей з батьками в країнах СНД та за кордоном. Представники фірм, агенцій, що займаються сімейним відпочинком пропонують широкий спектр оздоровчо-виховних та розважальних послуг для батьків та дітей.

Більшість сімей в питанні вибору місця відпочинку покладаються на свої знання, звички, сімейні традиції та ін. Як показує здоровий глузд та досвід, поїздки з молодшими школярами краще планувати в ті місця, де батьки були раніше (тим більше якщо сім'я їде відпочивати «диким» способом) щоб «перестрахувати» себе від зайвих турбот та складностей по пошуку підходящого житла базару, пошти, аптеки та ін. при визначенні місця відпочинку з дітьми, що мають відхилення у здоров'ї, необхідно порадитися з лікарем та визначити ті кліматичні умови, які найбільше сприятливі для дитини та будуть сприяти покращенню її стану.

Необхідно детально продумати зміст діяльності дитини в дорозі. Якщо поїздка спланована на власному автомобілі і досить тривала за часом (більше доби), то вона обов'язково повинна передбачати короткочасний відпочинок в лісосмузі, де діти з дорослими можуть виконати декілька ігрових вправ та поїсти. Почуття стомленості, що виникає від знаходження на протязі довгого часу в відносно нерухомому стані, одномаїття блимаючих за вікном картин, швидко минає, якщо дорослі запропонують виконати «веселу» гімнастику. Можна запропонувати комплекс вправ на виправлення хребта та покращення кровотоку в нижні кінцівки («потягнись», поворот вліво, вправо «млин» – кругові оберти руками, «велосипед» – згинання та розгинання ніг лежачи на спині, присідання, стрибки). Досить ефективними є рухливі ігри типу «Дожени», «Вище ноги від землі» та ін. виконання фізичних вправ визиває активну роботу м'язів, а це в свою чергу посилює кровообіг і тим самим підвищує інтенсивність роботи серця, дихання, активізує діяльність нервової системи, в цілому – збагачує кров'ю мозок. Все це сприяє відновленню емоційно-позитивного стану психіки дитини. Зникає стомленість, і діти знов з задоволенням продовжують подорож. На ніч слід зупинитися в кемпінзі чи заночувати в палатках в лісосмузі. Рух краще відновити після короткої гімнастики та сніданку рано вранці (близько 6 години), коли сонце ще низько над горизонтом, а траса не перевантажена транспортом.

Якщо спланувати подорож залізничним транспортом, то в дорогу необхідно взяти настільні ігри, книги, електронні іграшки. В дорозі слід дотримуватися звичного розпорядку дня. А в якості фізкультхвилинок можна

запропонувати дитині декілька вправ, які виконуються на обмеженому просторі.

Під час стоянок необхідно виходити з дітьми на платформу, щоб трохи порухатися та подихати свіжим повітрям.

Відпочинок на морі пов'язаний не лише з гарними враженнями. Він може бути охмарений хвилюваннями та хворобами, якщо батьки не притримуються принципу поступовості та індивідуального підходу до підбору засобів оздоровлення. В цьому випадку сонце та вода можуть стати не друзями, а ворогами і залишити в пам'яті дитини і на тілі довго не загоюванні «рани». В зв'язку з цим батьки повинні продумати жорсткий розпорядок дня, якого треба дотримуватися та пояснити його доцільність дітям.

Відомо, що найкращий час для отримання сонячних ванн – це рано вранці. Тому підйом має бути раннім (не пізніше 8 години). Після легкого сніданку можна відразу йти до моря. Раніше години (з 9 до 10) є самими оптимальними для оздоровлення. При цьому необхідно заздалегідь попідклубатися про обладнання місця відпочинку, щоб дитина більшу частину часу знаходилася під навісом. В перші дні дитині достатньо 10-15 хвилин перебування на відкритому сонці, потім поступово термін можна збільшувати до 20-30 хвилин. При цьому рекомендується користуватися захисними кремами, емульсіями, що захищатимуть шкіру дитини від опіків. Голова дитини має весь час бути закрита панамкою, кепкою, шапкою та ін.

Купання в морі для більшості дітей пов'язане лише з приємними відчуттями, і вони готові тривалий час проводити в воді. Тому батькам слід дозувати час купання (для уникання переохолодження та сонячних опіків). Проте деякі діти відчують страх перед морською стихією, відмовляються увійти у воду. Батькам не слід силоміць затягувати дітей у море та доводити до істерики. подібні експерименти, зазвичай, не дають позитивних результатів. Умовляння типу “Дивися – ніхто не боїться купатися” викликають ще більшу негативну реакцію. Краще надати дитині право самій визначити, коли та при яких умовах вона зробить перший крок до води. А стимулювати її можуть плаваючі іграшки (м'яч, пароплавчики, та ін.) лагідний голос матері, ігри інших дітей поруч. Батьки ні на хвилину не повинні залишати дітей в воді без нагляду. Слід розповісти їм про правила безпечної поведінки на морі.

Щоб час, проведений на морі, був змістовним та веселим, можна організувати спільні ігри дітей з батьками: «Собачка», «Літаюча тарілка», «Квача». Їх можна проводити на березі та на міліні. Діти дуже люблять ігри в воді типу «Риболовля та морські рибки» (діти – рибки заходять у воду, а батьки, що стоять на глибині, намагаються їх догнати), «Море хвилюється» (під текст «Море хвилюється раз, море хвилюється два, море хвилюється три – морська фігура завмри» діти зображають різні морські фігури. На слово «завмри» намагаються завмерти в певній позі та витримати рівновагу на воді, а ведучий – батько чи мати – торкаються тих, хто не зумів це зробити). Якщо діти вже вміють плавати, то можна організувати гонки «Хто швидше допливе до

берега», змагання «Хто далі пронирне», ігрові вправи «Дістань з дна камінець», «Перекід у воді» та ін.

Після 11 години час краще проводити в затінку (в парку, в приміщенні), можна почитати, пограти в спокійні ігри, помалювати.

Після 16.00 можна знов піти на море, а ввечері – прогулятися в дитячому парку, сходити в музей, на виставку, до театру, оглянути місцеві визначні місця, організувати сімейну святкову вечерю «Ура! Канікули!» або «Привіт, море!»

Варіантів дуже багато. Діти з задоволенням приймають участь в укладанні програми відпочинку та є найліпшими «контролерами» втілення її у життя.

Вечір біля моря – чудовий час для занять образотворчим мистецтвом. Розмістившись всією сім'єю в мальовничому місці, легко навчити дитину бачити – та створювати власними руками – прекрасне. Можна взяти з собою альбом та фарби. На заході цікаво посидіти біля моря та помріяти, провести конкурс на саму цікаву фантастичну історію, конкурс – вікторину «Хто заспіває більше пісень про море, про вітер, про чайок».

Сім'ї з невисоким матеріальним прибутком можуть спланувати відпочинок, не від'їжджаючи далеко від дому. Головне – обов'язково змінити проживання в міській квартирі на відпочинок в природних умовах. (Наприклад, відпочинок на дачі, в селі).

На дачній ділянці необхідно обладнати місце для відпочинку та занять спортом всією сім'єю. Нехай це буде зовсім невеликий майданчик (близько 10 кв.м.), але при раціональному плануванні можна на ньому розмістити гойдалки, перекладинку, канат, драбину, баскетбольне кільце, найпростіші тренажери та ін. На майданчику влаштовуються індивідуальні тренування, веселі змагання типу «Хто довше провісить на поперечині», «Хто самий сильний» (підтримання), «Влучний стрілок», які приносять задоволення і дорослим, і дітям.

На дачі повинні бути: набір різних настільно-друкованих ігор; комплект образотворчих засобів (фломастери, фарби, олівці); папір, пластилін, клей.

Щоб відпочинок на дачі мав не лише оздоровчий, а й виховний та пізнавальний вплив, батьки продумують деякі суспільно значущі обов'язки для дитини. Так, у неї може бути персональна ділянка, кущ, деревце, за яким вона буде доглядати на протязі всього сезону, починаючи з посадки і до збору врожаю. Старшим дошкільникам доручають годування домашніх тварин, миття посуду, прибирання території та ін. Разом з дорослими вони виготовляють календар погоди та ведуть спостереження за її змінами.

Якщо ділянка розташована неподалік від лісу, водоймища, то сімейні прогулянки стануть добрим додатком до відпочинку на дачі. З урахуванням особливостей природного оточення, віку дітей, погоди та ін. це можуть бути ранкові пробіжки по лісовій стежці з купанням в річці чи озері, похід по гриби та ягоди, подорож в сусіднє село, велосипедні прогулянки.

Кожна сім'я сама визначає найбільш доступні форми організації відпочинку на дачі. Якщо підійти до даного питання з вигадкою, фантазією, то батьки разом з дітьми здатні скласти цікаву оздоровчо-розважальну програму спільного відпочинку. До участі в ній можна залучити сусідів, друзів. І тоді літо на дачі видається нічим не гірше, ніж в готелі, який багато коштує на морі. Діти мають бути головними лицями цієї програми та вирішувати самі відповідальні питання. В цьому випадку вони виявляють максимум ініціативи та творчості.

Канікули на дачі можуть проходити по єдиному сюжету «Місто майстрів», «Пригоди на нежилому острові», «В казковому королівстві», «Земляни та прибульці», «Подорож до машини часу» тощо. В цьому випадку кожен член сім'ї отримує певну роль та розіграє її відповідно до сюжету. Діти заздалегідь готують атрибути, декорації зі старих непотрібних речей, природного матеріалу та ін. В залежності від сюжету обігруються всі режимні моменти, включаючи приймання їжі (наприклад, біля вогнища в пов'язках на стегнах чи з космічного посуду в літаючій тарілці), сон (прибирання космічного сміття чи висаджування розсади квітів мудрості) та ін.

Програму відпочинку можна побудувати по мозаїчному принципу: передбачити різні по змісту та по формі проведені дні тижня. Наприклад, день здоров'я (насичений оздоровчо-фізкультурними заходами), день музики (передбачають підготовку силами дітей та дорослих концертної програми), день трудолюбивих, день сміху, день винахідників та ін. На сімейній раді вирішується, хто буде відповідати за випуск інформаційної газети. Діти можуть прикрасити веранду чи свою кімнату малюнками, фотографіями, зробленими за темою дня.

Таким чином, кожен вид літнього сімейного відпочинку принесе очікуваний результат лише в тому випадку, якщо буде заздалегідь спланований, продуманий та направлений на отримання задоволення батьками та дітьми від спільного змістовного проведення часу [4, 81-86].

Одна з найбільш розповсюджених форм літнього відпочинку дітей, підлітків та юнацтва – літні табори різноманітного профілю. Раніше була збудована сітка всім добре відомих піонерських таборів. Сьогодні переважно на їхній базі розгорнулись оздоровчо-виховні заклади з різними програмами відпочинку: для обдарованих дітей і підлітків, спортивні табори для важких підлітків, сімейні табори, табори скаутів та піонерів, табори з денним перебуванням, трудові, історичні, табори фольклорних ремесел. Робота соціального педагога в літніх оздоровчо-виховних таборах має свої особливості, пов'язані з завданнями, що стоять перед ними: загартування здоров'я дітей, відпочинок та виховання в різноманітній для них діяльності, яка організується на основі дитячого самоуправління. В таборах відносини дорослих та дітей будуються на основі взаєморозуміння та співпраці. В таборах збираються вихованці різного віку та соціального положення (в тому числі діти з притулків, дитячих будинків, шкіл-інтернатів, з багатодітних сімей, сімей групи соціального ризику). Все це готує соціального педагога до роботи в літньому оздоровчо-виховному закладі. Він повинен знати норми харчування

інструкції по організації багатоденних походів, ігор та купання, по попередженню нещасних випадків, надання медичної допомоги.

Форми роботи педагога можуть бути самі різні: спортивні ігри та змагання, походи та екскурсії, перегляд телепередач, шоу, ярмарки, конкурси тощо. Самою розповсюдженою формою організації дозвілля в літніх таборах є ігри. Час літньої зміни (за всякчас місяць) дозволяє підготувати проведення масових структурно складних ігор, які включають в себе інші форми дозвіллевой діяльності. Такі ігри розвивають ініціативу та творчість дітей, виховують у них такі соціально-цінні якості як колективізм та взаємна допомога.

В таборі на природі створюються сприятливі умови для виховання дітей на народних традиціях. Наприклад, в літніх оздоровчо-виховних закладах діти можуть вивчати пісенний фольклор. Такі заняття потребують від соціального педагога знання про основи народної культури, пісень, танців, народних обрядів, звичаїв, вміння декламувати, грати на простих народних інструментах.

В таборах проводяться різноманітні конкурси, наприклад, «Музика та поезія», вони не тільки доповнюють знання дітей, але й несуть виховний заряд. Діти з задоволенням займаються підготовкою вистав.

Серед форм організації дозвілля в літніх таборах практикується музично-ритмічні ігри, різноманітні конкурси (пісні та поезії, акторської майстерності, жарту) [3, 155-157].

Завдання вожатих та вихователів у літньому оздоровчому таборі – організувати змістовий відпочинок дітей, зробити його цікавим. Цьому сприяє правильно організована натуралістична робота, куди входять: проведення екскурсій в природу, різноманітні досліди, спостереження, безпосередня участь у суспільно корисній праці.

Навчально-виховне значення натуралістичної роботи важко переоцінити. Вона збагачує дітей знаннями про природу, вчить сприймати її як єдине ціле, розвиває спостережливість, здатність сприймати прекрасне, виховує почуття любові, бережливе ставлення до рідної природи.

В таборі відпочинку змінюються форми навчально-виховної роботи. Якщо в школі основною формою такої роботи був урок, то в літньому оздоровчому таборі – екскурсія та гурток, але екскурсії, що проводяться в таборі, відрізняються від шкільних. Вони не обмежені тематикою шкільної програми, проводяться у вільний від занять у школі час, не обмежені часом (уроком), а також кількістю учнів. В природі можна знайти багато об'єктів для постановки дослідів та проведення спостережень за ними.

Зупинимось на організації та методиці проведення екскурсій в літньому таборі.

Перед від'їздом у табір потрібно ознайомитись з літературою, необхідною для роботи в природі. Перебуваючи в таборі, слід заздалегідь вибрати місця проведення майбутніх екскурсій, дібрати обладнання для натуралістичної роботи (гербарні папки, газети, лупи, пінцети, пробірки та ін.). Потім необхідно вибрати тематику екскурсії та скласти план. Екскурсію в

загоні краще проводити до обіду, бо після обіду діти працюють в гуртках. Ознайомившись з місцем проведення екскурсії, необхідно обрати маршрут, залежно від розміру об'єктів, за якими проводитимуться спостереження.

Тривалість екскурсії залежить від її змісту, вікових особливостей дітей. Наприклад, з учнями 3-4-х класів екскурсії проводяться не більше години.

Перед проведенням екскурсії керівник ознайомлює екскурсантів з темою, метою екскурсії, її планом, з тим обсягом знань, який отримують під час екскурсії. На екскурсії, перш ніж розпочати пояснення, керівник повинен переконатися, чи всі діти на місці. Розташувати їх потрібно так, щоб усі бачили той об'єкт, який вивчається. Де, як не на екскурсії, керівник може підняти питання про необхідність дбайливого ставлення до рослин, знайти і показати, як пошкоджена кора дерева чи обламана гілка позначається на житті рослини. Прикладом може бути і береза, на якій кільцями знята кора, і молоді ялинки та сосни із зламаними верхівками. Керівник під час екскурсії має виховувати в учнів почуття відповідальності за рідну природу.

Велику роль відіграють екскурсії у розумінні прекрасного у природі. Засобами естетичного виховання при цьому є сама природа. Діти, особливо молодші школярі, часто не бачать, не помічають як краси навколишньої природи в цілому, так і окремих її компонентів. Тут мало дивитись – треба вміти бачити, мало слухати – треба ще й почути. Як відзначає В.О.Сухомлинський, «виховання естетичної культури потребує тривалих вправ органів чуттів, насамперед зору і слуху». Він рекомендує подорожувати у світ природи в такий час і в такі місця, де можна було б забезпечити багатство сприймань. Красиве в навколишній природі є всюди – треба тільки вміти відкрити дітям цю красу. Важливо включити в процес сприймання всі органи чуттів: зір, слух, дотик. Доцільно ставити перед дітьми завдання, які б спрямували їхню увагу на естетичні властивості об'єктів природи, зацікавили їх, стимулювати до порівнянь. У відповідний момент необхідно обов'язково звертати увагу на форму листя різних рослин, на строкату ковдру луків, на ліс, що синіє вдалині, на темну перед дощем річку, на грозові хмари та ін. Естетичні почуття виникають і при сприйманні ароматів природи. Необхідно, щоб діти відчули і медовий запах липи, і солодкуватий – білої акації, і ледь гіркуватий – берези, вдихнули тонкі пахощі ялинової хвої, прілого листя. Сприйняття запахів збагачує естетичні почуття людини.

Передавати свої враження від побаченого і почутого допоможе образне слово (творчість класиків, видатних майстрів слова). Неперевершені зразки опису природи можна знайти у творах М. Рильського, Т.Шевченка, П.Тичини, О.Гончара, М.Стельмаха, Г.Квітки-Основ'яненка, О.Довженка, О.Вишні, І.Нечуя-Левицького, М.Коцюбинського, І.Франка, Лесі Українки, Л. Костенко та багатьох інших майстрів слова.

Необхідно виділити ще один важливий момент екскурсії – зацікавленість. Керівник повинен пам'ятати про те, що діти знаходяться не на уроці в школі, а на екскурсії в таборі. Тому під час проведення екскурсій необхідно поєднувати навчання з елементами зацікавленості. Передусім ставити перед дітьми цікаві

питання, відповіді на які вони б знаходили в самій природі. Ось декілька прикладів:

Чим відрізняється кора молоді берези від старої?

У яких порід дерев дозрівання насіння відбувається влітку?

Відповідаючи на ці запитання, учні не обмежуються оглядом тільки однієї рослини. Вони спостерігають за кількома рослинами, порівнюють їх, роблять відповідні висновки.

Крім того, екскурсоводу необхідно продумати до кожної теми екскурсії досліди, короткочасні та тривалі спостереження, практичні роботи, які приводять до цікавих висновків. Під час їх проведення необхідно звертати увагу учнів на запах, колір рослини, яку вони розглядають. Це допоможе розпізнати рослини. Якщо ж необхідно повторити вивчений матеріал, то найкраще скористатися вікториною. Це не тільки цікава гра, яка розширює кругозір дітей. Деякою мірою вона сприяє перевірці знань, що одержали учні під час екскурсії.

Ознайомлення з лісом можна розпочати з екскурсії на тему «Дерева, кущі і трав'янисті рослини нашого лісу».

Мета екскурсії – ознайомити дітей з деревами, кущами, трав'янистими рослинами мішаного лісу, їх біологічними особливостями та господарськими значеннями.

Екскурсійне обладнання: гербарні папки, газети, лопатки, олівці.

Спочатку екскурсовод проводить бесіду, приміром, за таким планом:

1. Ліс у зображенні поетів, письменників, художників та композиторів.
2. Ліси України.
3. Значення лісу в природі: а) утворення органічних речовин; б) збереження вологи та захист ґрунту; в) кормова база для тварин.
4. Значення лісу для сільського господарства.
5. Значення лісу для промисловості: а) ліс як сировина для хімічної промисловості; б) ліс як основний будівельний матеріал.
6. Ліс і охорона здоров'я людини.
7. Полезахисні лісові смуги та їх значення в боротьбі із засухою.
8. Охорона лісу від шкідників та пожеж.
9. Боротьба з негосподарським ставленням людини до лісу.

Бесіду краще проводити в лісі, щоб дати дітям можливість відпочити та настроїтись на роботу. В результаті бесіди за таким планом учні переконуються, що ліс – наше багатство, що його легко знищити і дуже важко виростити.

План екскурсії

Дерева змішаного лісу.

а) визначити, які дерева ростуть у лісі.

Практичне завдання: розпізнання дерев за формою крони, кольором кори, листям, плодами.

б) чим відрізняються листяні породи дерев від хвойних?

Бесіда на основі вивчення листяних та хвойних дерев.

в) чим відрізняється сосна від ялини.

Порівняти сосну і ялину.

д) дрібнолисті та широколисті дерева.

Бесіда на основі вивчення об'єктів: береза, сосна, ялина та ін.

ж) господарське використання деревних порід.

Чагарники лісу:

а) чим відрізняється кущ від дерева?

Бесіда на основі порівняння ліщини і берези.

б) світлолюбиві та тіневитривалі кущі.

Ознайомлення з світлолюбивим кущем на прикладі бузини.

в) які рослини більше отримують світла в лісі – дерева чи кущі?

Порівняння високих дерев та розміщених під ними кущів.

д) господарське використання кущів.

Трав'яниста рослинність лісу:

а) трав'янистий покрив лісу.

Бесіда. Ознайомлення з найбільш поширеними трав'янистими рослинами лісу: копитняк, вороняче око, конвалія та ін. [7, 28-30].

Серед сучасних організаційних форм практичної виховної роботи особлива роль належить об'єднанням учнів за їхніми інтересами. Досліджуючи проблему педагогічної взаємодії в об'єднаннях школярів, ми звернули увагу на психолого-педагогічні та соціальні події, які сприяють чи перешкоджають взаєморозумінню, взаємопроникненню та взаємозбагаченню суб'єктів навчально-виховного процесу.

Суб'єктами діяльності об'єднань школярів є їх учасники і керівник. Керівник гуртка – взірець, ідеал для кожного члена гуртка. 252 опитних учасники шкільних об'єднань визнали своїх керівників авторитетними, на яких вони хочуть бути схожими. У спільній з дорослими діяльності хлопчики і дівчатка навчаються не тільки основних прийомів, навичок тієї чи іншої діяльності, їм передається світогляд, світосприйняття керівника. Його привабливість, симпатія сприяють тому, що діти прагнуть бути схожими на нього.

Таким чином, між керівником об'єднання за інтересами та його членами створюються особистісно значущі стосунки референтності та авторитетності. Вони дають змогу керівникові суттєво впливати на формування у дітей ціннісних орієнтацій та поведінкових стереотипів.

Мотивом, що забезпечує учневі суб'єктну позицію щодо об'єднання, є інтерес. Він спонукає до діяльності і водночас є умовою того, що дитина сприймає позитивно запропоновані шляхи опанування діяльності та налагодження міжособистих стосунків.

Школяр самостійно робить вибір, а значить, як самоцінна особистість, котра відповідає за свій вибір. Добровільність, непримусовість участі у справах об'єднання забезпечують прагнення учнів контактувати, без опору коритися встановленим правилам, активніше брати участь у справах об'єднання.

На практиці найчастіше зустрічаємо комбінований тип стосунків. Та все ж у діяльності об'єднань громадського спрямування (клуби екологічного, культурологічного та ін. напрямків) переважає вербальний. Вербально-мануальні стосунки характерні для об'єднань з ручних або технічних видів праці. У співочих, драматичних та хореографічних колективах зустрічаємо вербально-мімічний та вербально-пантомімічний типи стосунків.

Так, у хореографічному гуртку керівник працює усіма гуртківцями. Підлітки бачать один одного, знаходяться поряд, але у прямі контакти не вступають, що характерно для фронтальної структури. Під час репетиції хореографічних етюдів, композицій тощо, спостерігається кругова структура організації учасників, де всі члени об'єднання одночасно працюють і володіють інформацією про хід діяльності, спостерігають за реакціями, рухами один одного та враховують їх у наступних діях.

На заняттях об'єднань «Чарівний клубок», «Гачком і спицями», «Ікебана», «Умілі руки» комбінуються фронтальна та ієрархічна структури організації учасників діяльності. Під час повідомлення нової теми, демонстрації зразка вибору, пояснення технологічної послідовності виконання роботи спостерігається фронтальна структура. При виконанні завдань – ієрархічна: старші та майстерніші допомагають молодшим і початківцям. У фотогуртку переважають комбіновані типи стосунків. Цікаві сюжети для фотографування кожен учень шукає самостійно. Члени одного гуртка в такі моменти не можуть безпосередньо сприймати, бачити або чути один одного.

Не обмежені структурою учасників та особливостями оволодіння діяльністю стосунки зустрічаються в об'єднаннях «Господиня», «Природа і поезія», колекціонерів автомобілей, «Літературному товаристві», клубі для дівчаток «Дзеркальце». Ніяких перешкод для вільного міжособистісного спілкування учасників не виникає, кожен із членів об'єднання, опановуючи зміст діяльності, може вільно взаємодіяти з рештою.

Майже всі розглянуті нами варіанти структур організації учасників діяльності в об'єднаннях школярів за інтересами тією чи іншою мірою обмежені.

Під час перших 3-4 занять відбувається адаптація дитини в групі чи об'єднанні впливає пристосування до діяльності: чим складніша діяльність, тим довший час адаптації. Наші спостереження дають підставу стверджувати, що чим інтенсивніше спілкування, тим адаптаційний період коротший.

Наступний період формування стосунків між гуртківцями визначаємо як «інкубаційний». У цей час члени групи набувають якостей, які сприяють формуванню системи цінностей, стильових особливостей стосунків між членами об'єднання. При активізації зв'язків дитина – група – особистість формуються якісно нові стосунки, вже на вищому рівні. Таким чином відбувається перехід від пасивного способу взаємодії у групі через удосконалення індивідуальних адаптаційних механізмів та взаємовпливу зв'язків учень - група до активної участі в діяльності об'єднання.

Спостерігаючи за процесом діяльності об'єднань школярів, ми звернули увагу на зміну стосунків між членами об'єднання під час підготовки до творчих звітів, зустрічей, змагань тощо. Саме в такі періоди з'являється прагнення координувати свої дії відповідно до дій інших учасників творчої групи. У соціолого-психологічній літературі це явища називається ефектом "ми – вони". Таким чином, у момент, коли група виходить за рамки особистого існування, вступає у взаємодію з іншими групами як сукупними суб'єктами, вона сама визначає як спільність, як суб'єкт діяльності.

Оволодіння діяльністю сприяє розвиткові загальних і спеціальних здібностей учня, формує його ставлення до неї, до своїх здобутків та здобутків інших гуртківців щодо опанування її. Порівняння особистих досягнень з подібними характеристиками інших об'єднань викликає необхідність складання програм розвитку (індивідуального та колективного), визначення тих завдань, умінь і навичок, які школярі отримують найближчим часом або у перспективі за допомогою керівника об'єднання. Цей період не завершальний. Розвиток взаємин між членами групи продовжується, доки вона існує, і завершується тоді, коли об'єднання перестає функціонувати як організована система. З огляду на це усвідомлюємо необхідність активізації педагогічних впливів не тільки кожної з існуючих форм позакласної роботи, а й розробки якісно нових моделей занять. Вони мають відповідати інтересам дітей та забезпечувати стимулюючий вплив на становлення і розвиток їхньої особистості [9, 53-54].

Запитання для самоперевірки

1. Які тенденції характерні для сімейного дозвілля?
2. Які функції виконує сімейне дозвілля?
3. В чому полягає специфіка дозвіллевої роботи з безпритульними дітьми?
4. На яких принципах ґрунтується організація сімейного дозвілля?
5. Які форми роботи доцільно використовувати в центрах сімейного дозвілля?

Література

1. Анохин Е.В. Психолого-педагогические особенности деятельности детских разновозрастных объединений / Сумской гос. пед. ин-т им. А.С.Макаренка. - Сумы, 1998.
2. Бочарова Н.И., Тихонова О.Г. Организация досуга детей в семье: Учебное пособие для студ. высших пед. учебных заведений. - М.: Изд.центр «Академия», 2001 – 208 с.
3. Василькова Ю.В. Лекции по соц. педагогике. – М., 1998
4. Гнутель Я.Б. Виховна робота в сучасних умовах: теорія й методика – Тернопіль, 1998, 262 с.
5. Культура и досуг в семьях с детьми-инвалидами: Сб.ст. — М.:МГУКИ, 2001.
6. Проблемы семьи и профессиональной деятельности на Западе //Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. Науч.-информ. сб. - М., 2001. - Вып. 6.

7. Сапронова О. Натуралістична робота в літньому таборі // Початкова школа 1998, 28-31 с.
8. Смирнова Е.Р. Когда в семье ребенок-инвалид // Социс. -1997.-№1.
9. Сос Н. Педагогічна взаємодія школярів в об'єднаннях за інтересами. // Початкова школа 1998, №8, с.53.
10. Социальная работа: теория и практика: Учеб. пособие /Отв. ред. д.п.н., проф. Е. И. Холостова, д.и.н., проф.А.С. Сорвина. -М.: ИНФРА-М, 2001.

3.4. Особливості дозвілєвої роботи з дорослими та людьми похилого віку (для самостійного вивчення)

Робота з дорослим населенням: працівниками виробничої сфери, бізнесменами, представниками культурно-мистецьких та наукових кіл, військовими. Її особливості враховуються при організації роботи різноманітних соціокультурних установ та об'єднань, завдяки яким особистість має можливість гармонійно розвиватися, задовольняти свої духовні потреби, підвищувати культурний рівень.

Культурно-освітня діяльність як домінуючий освітній напрямок та дієвий механізм прогресивного розвитку суспільства з орієнтацією на систему загальнолюдських цінностей.

Освітня діяльність дорослих, що реалізується ними на дозвіллі. Дозвілєві форми освітньої діяльності.

Актуалізація культуротворчої складової освіти дорослих.

Дозвілєві заклади, що створюються при підприємствах, корпораціях, компаніях, фірмах використовуються для забезпечення інтересів як органів управління організаціями (формування певних стереотипів поведінки, створення системи ціннісних і соціально-культурних переваг, «культури» своєї фірми для використання творчого потенціалу особистості, акцентування на моральних стимулах до праці), так і окремої людини (поліпшення фізичного й морального стану індивіда, ефективний відпочинок у сімейному колі, налагодження взаєморозуміння між людьми).

Форми й методи роботи дозвілєвих закладів з дорослими.

Основні види дозвілєвої діяльності з дорослими: освітня, культурно-творча, рекреаційна, фізкультурно-оздоровча.

Чинники, що вплинули на організацію дозвілєвого обслуговування населення: помітне зростання цієї вікової категорії населення у суспільстві; ціннісне ставлення суспільства до людей похилого віку; зміни на ринку праці; сформована культура і традиції дозвілля у цієї категорії населення; суттєве збагачення видів дозвілєвої діяльності для людини «золотої» пори; збільшення вільного часу; зміни у споживанні дозвілєвих послуг; збільшення можливостей людини похилого віку оволодівати новими галузями знань та професійними навичками; соціальна активність осіб похилого віку.

Міжнародні документи, якими керуються працівники дозвілєвої сфери у роботі з особами похилого віку: «Загальною декларацією прав людини», «Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права»,

«Конвенцією про захист прав людини та основних свобод», «Декларацією прав старої людини», Резолюціями ООН «Зробити повноцінним життя осіб похилого віку» та «Глобальні завдання з проблем старіння на період до 2001 року»; документами регіонального значення: Африканською Хартією прав Людини і Народів, Міжамериканською Конвенцією Прав Людини, Європейською Конвенцією Прав Людини, Європейською Соціальною Хартією.

Прямий зв'язок між соціальною, культурною, творчою активністю особистості та розвитком психічних захворювань: ризик психічних хвороб у осіб, які захоплюються різноманітними видами дозвілєвої діяльності зменшується вдвічі порівняно з тими, хто уникає дозвілєвої творчості.

Види впливу естетичного спрямування на осіб похилого віку: мистецтвотерапія, бібліотерапія, терапія спогадів.

Діяльність і функції клубів-будинків: удосконаленні форм і методів дозвілєвої діяльності й обслуговування людей похилого віку; розвиткові народної творчості, ініціатив особистості та її самодіяльності на основі активної участі в роботі закладу; створенні умов для виступів майстрів, художніх колективів, окремих виконавців, а також представників різних галузей науки, культури, освіти; задоволенні інтелектуальних і творчих потреб та інтересів особистості.

Максимальна реалізація потенціалу людини похилого віку з віковою інвалідністю.

Найпоширеніші недоліки у дозвілєвому обслуговуванні осіб похилого віку: недостатня підготовка особистості до старості, неповне використання потенціалу людини похилого віку, порушення принципу диференційованого підходу, невідповідність архітектурних форм клубу його функціям, кадрової проблема.

Головні аспекти успішної реалізації дозвілєвих заходів: види дозвілєвої діяльності, що орієнтуються на творчу активність особистості; спортивна і фізкультурно-оздоровча діяльність; створення «хобі-груп» на основі єдності художніх, естетичних, релігійних, літературних та інших інтересів; задоволення потреб у людському спілкуванні.

Основні принципи дозвілєвої діяльності з особами похилого віку: дотримання прав та свобод людини, забезпечення рівних можливостей у отриманні дозвілєвих послуг, доступність дозвілєвих закладів для осіб похилого віку та врахування потреб цієї категорії населення, регулярність та систематичність організації дозвілєвої діяльності, диференційований підхід у дозвілєвому обслуговуванні.

Сутність дозвілєвої роботи з особами похилого віку: розкриття потенційних резервних здібностей осіб похилого віку; збереження та накопиченні практичного досвіду, набутого літніми людьми; функціонування дозвілєвих установ, що сприяють задоволенню потреб людини похилого віку як особливої соціальної групи населення, створюють умови для подальшого розвитку та підтримки особистісних можливостей; розвиток нетрадиційних форм зайнятості; можливість підвищення якості освіти та професійного

удосконалення відповідно до концепції неперервної освіти; створення інфраструктури дозвілля з метою надання соціально-культурних та дозвіллевих послуг з урахуванням потреб та можливостей осіб похилого віку.

Запитання для самоперевірки

1. Які вчені досліджують дозвіллеву роботу з дорослими?
2. Які характерні ознаки осіб даної вікової категорії?
3. В чому полягає сутність освітніх аспектів дозвіллевої діяльності з дорослими?
4. Які чинники впливають на розвиток дозвіллевої діяльності дорослих?
5. Які пріоритетні напрями дозвіллевої роботи з дорослими?
6. Які дозвіллеві заклади популярні серед дорослих і чому?
7. Які основні показники старіння населення?
8. В чому полягає сутність дозвіллевої діяльності для людей похилого віку?
9. Які форми та методи дозвіллевої діяльності використовуються у роботі з особами похилого віку?
10. В чому полягає специфіка роботи клубів-будинків?
11. Які служби користуються популярністю в дозвіллевих закладах і чому?
12. На яких принципах будується дозвіллева робота з особами похилого віку?
13. Чим можна пояснити популярність дозвіллевих закладів типу клубів "Голден Ейдж"?

Література

1. Андрагог в открытом обществе: (Материалы рос.-пол. семинара) /Под ред.:Е.А. Соколовская, Т.В. Шадрина. — Спб.: Б.и.,2000.
2. Винк М. Книга памяти для пожилых. — К.: Сфера, 1998.
3. Висьневска-Рошковска К. Новая жизнь после шестидесяти / Пер. с польск.; общ. ред. и предисл. А.В. Толстых. — М.: Прогресс, 1989.
4. Волынская Л.Б. Престижность возраста // Социс. — 2000. -№7.
5. Догляд за літніми людьми у Швеції // Соціальна політика і соціальна робота. — 2001. - № 1.
6. Досуговая деятельность людей "третьего возраста" //Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. — Информ. сб. - М., 1993. - Вып. 1.
7. Лесохина Л.Н. К образу образованных людей. (Теория и практика образования взрослых). — СПб., 1998.
8. О международном годе пожилых (1999 г.): Информационная записка. — М., 1997.
9. Образование взрослых и досуг в современной Европе. — Прага: "Орбис", 1966.
10. Организация спортивного досуга населения ФРГ // Культура и искусство за рубежом. Сер. Культурно-просветительная работа. Самодетельное творчество. Экспресс-информ. 1988. Вып. 1.
11. Особенности социальной работы с пожилыми людьми // Социальная работа: теория и практика: Учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2001.

12. Социально-досуговая терапия для пожилых и ее новые средства (из опыта работы США) // Культура в современном мире: опы, проблемы, решения. - Информ. сб. - М., 1998. — Вып.2.

13. Яцемирская Р.С., Беленькая И.Г. Социальная геронтология: Учебное пособие. - М.: ВЛАДОС, 1999.

3.5. Дозвіллева діяльність з особами з обмеженими можливостями

Визначення поняття «інвалідність». Чинники, що викликали зростання інвалідності у світі: війни та їх наслідки, нужденність та проживання в антисанітарних умовах, неграмотності населення, відсутність знань про інвалідність та шляхи її попередження й лікування, низький рівень медичного обслуговування, фізичні та соціальні переешкоди, слабкість соціальної, освітньої, культурної інфраструктури, стихійні лихом, забруднення природного середовища, стреси та іншими психологічні проблеми, неправильне застосуванням лікувальних препаратів, розповсюдження наркотиків і стимуляторів.

Основні міжнародні документи, що регулюють роботу з інвалідами є «Загальна декларація прав людини», «Декларація про права інвалідів», «Керівництво по забезпеченню рівних можливостей для інвалідів» (десятиліття інвалідів ООН, 1983-1992 роки), «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів», «Декларація про права розумово відсталих осіб».

Термін «забезпечення рівних можливостей».

Дозвіллеві проекти для інвалідів.

Основні завдання дозвіллевої роботи з інвалідами: стимулювання їх до соціально-культурної творчості; розробка та реалізація соціальних, рекреаційних, дозвіллевих, культурних програм; формування відповідних соціально-культурних інститутів для дозвіллевого обслуговування інвалідів; підготовка спеціалістів дозвіллевої сфери для роботи з інвалідами.

Клуб-будинок, що орієнтується на соціально-культурну роботу з інвалідами в громаді.

Рівень цивілізації суспільства багато в чому обумовлюється його відношенням до дітей, у тому числі й з обмеженими можливостями. Створення умов для успішної корекції порушень у розвитку дитини, виховання, навчання, її соціально-трудої адаптації й інтеграції належить до числа найважливіших його завдань. У цей час формується мережу дозвіллевих реабілітаційних установ і організацій.

Цілі соціально-психологічної реабілітації полягають зокрема у тому, щоб формувати міжособистісні відносини з метою адаптації їх у колективі, організувати дозвілля й відновити фізичні й духовні сили, соціальну активність дітей-інвалідів. Соціальна адаптація саме й передбачає включення особистості в соціальне середовище через знаходження статусу й місця в суспільстві, щоб

інваліди почували себе його повноцінними членами й адаптувалися в праці, побуті, сімейному житті й у житті колективу.

Існують **три рівні адаптації**: фізіологічна (біологічна), професійна, соціально-психологічна.

Фізіологічна адаптація являє собою сукупність фізіологічних реакцій по пристосовності організму до умов, що змінилися, формуванню системи функціональних зв'язків, які впливають на здоров'я інваліда (терапія працею), заняття фізкультурою й спортом. Тут важливо виробити динамічний стереотип, що формується протягом 1-1,5 років. Правильно підібрана праця стимулює компенсаторні процеси.

Професійна адаптація — процес оволодіння працівником необхідними знаннями й навичками.

Психологічна адаптація припускає створення комфортних взаємин у колективі, приведення у відповідність характеру праці структурі особистості, її установкам, стимулам і методам.

Соціальна адаптація — вищий рівень адаптації інваліда, тобто входження його в трудовий колектив, підпорядкування правилам поведінки, включення в активну діяльність цього колективу.

Як відомо, фізіологічною реабілітацією дітей-інвалідів займаються спеціальні лікувальні установи, професійною реабілітацією - спеціальні навчальні заклади. Призначення культурно-дозвіллевих установ полягає в тому, щоб сприяти соціально-психологічній реабілітації дітей-інвалідів своїми специфічними засобами, і насамперед включенням їх у самодіяльні колективи однолітків з метою оволодіння ними тим або іншому виду творчості: навчання гри на інструменті, освоєння народного промыслу, заняття в спортивних колективах, включення в ігрову діяльність. Другий напрямок соціально-психологічної реабілітації дітей з обмеженими можливостями - це масова культурно-виховна діяльність, що сприяє створенню необхідного психологічного настрою, тобто зм'якшує переживання дітей із приводу своєї неповноцінності, підвищує їхню активність, розширює уявлення про світ, розвиває взаємини, підвищує ініціативу, інтереси, словом, сприяє моральному зростанню й самоствердженню особистості.

В організації реабілітаційної роботи більшу допомогу може зробити лікувальна педагогіка А.А. Дубровського. Суть цієї педагогіки зводиться до наступного: захопити дітей-інвалідів самовдосконаленням, створенням добра; прищепити їм любов до природи, розвинути тягу до творчості й самовиховання. Основними напрямками діяльності соціального педагога Дубровський вважає проведення етичних бесід, тобто моральну освіту, організацію дитячого самоврядування, обов'язкова участь дітей у праці, заняття гімнастикою, співробітництво з вихователями. Тут особливо доречні спільні колективні ігри й залучення у творчість. Паралельно необхідні заняття по психотерапії. Дубровський стверджує, що розуміння, великодушність, милосердя, терпимість і віра в дитину - головні ліки.

Основними напрямками процесу реабілітації дітей-інвалідів є терапія середовищем, організація навчального процесу, культурно-масова й оздоровча робота, психогігієна сімейного виховання.

При організації дозвілєвої діяльності соціальному педагогові необхідно враховувати психологічні особливості дітей з обмеженими можливостями: звуження сфери прояву активності, швидку виснаженість організму, різкі коливання інтересів, недостатню впевненість у своїх силах, слабкий прояв наполегливості, самостійності, підвищену реактивність, хворобливість, ранимість, деяку замкнутість і головне відчуття своєї неповноцінності. Завдання соціального педагога - психологічно активізувати дітей-інвалідів з урахуванням перспективи їхнього життя, дотримуючи при цьому правильний тон і стиль.

Дозвілєві установи й установи культури організують реабілітаційну діяльність: ведуть індивідуальну роботу з дітьми-інвалідами й організують шефство над дитячими лікарнями, притулками, школами-інтернатами, реабілітаційними центрами. Шефська робота полягає в проведенні концертів, спектаклів, організації в окремих випадках самодіяльних колективів як у будинку культури.

До засобів реабілітації варто віднести спорт, ігри, екскурсії, заняття художньою й прикладною технічною творчістю, ділові комерційні, логічні ігри, ритуали, свята, обряди, конкурси, фестивалі, оздоровчі процедури й психологічні розвантаження, засоби масової інформації. Шляхи вдосконалювання цієї діяльності складаються в створенні товариств інвалідів, використанні позаклубних форм дозвілля, розвитку творчості. Ефективні також такі форми, як аукціони, конкурси, дискусії, клуби, спортивні змагання, спеціальні тренінги, творче спілкування. Все це сприяє формуванню творчої особистості, розвитку почуття колективізму, прискорює розумовий розвиток, створює життєвий оптимізм і активність, виховує позитивні риси характеру.

Для реалізації дозвілєвих завдань розробляються цільові програми: «Школа батьків. Всі разом», «Три Т: Труд, талант, творчість», «Допоможи собі сам», «Соціальний патронаж», «Підстав плече», «Долоня в долоню». Розкриємо зміст деяких програм.

Програма «Долоня в долоню»: ціль - підтримка й допомога дітям і сім'ям з особливими проблемами. Соціальна реабілітація – це організація груп оздоровлення, проведення спортивних свят, змагань, конкурсів, концертів, спектаклів, колективних днів народження, виставок робіт творчих студій, що вчаться, забезпечення квитками в дитячі театри, цирку, на виставки, бібліотечне обслуговування. Соціально-творча реабілітація передбачає розробку соціально-культурних програм, організацію безкоштовних курсів художньої й спортивної спрямованості, творчих майстерень по виготовленню ляльок і роботу театру ляльок, сприяння в організації літнього відпочинку дітей-інвалідів.

Програма «Три Т: труд, талант, творчість» має на меті соціальну реабілітацію дітей-інвалідів через включення їх в активну дозвілєву

діяльність. Тут передбачені такі форми культурного дозвілля, як вечори, концерти, спектаклі, робота музичної вітальні, відвідування виставок, дитячих вистав, аматорські об'єднання (клуб аматорів шахів, друзів театру, садівників і городників, акваріумістів та ін.). У програму входить діяльність клубу спілкування молодих інвалідів, літературно-художньої студії, відеоклубу, військово-історичної студії «Солдатики», що користується особливою популярністю в дітей від 7 до 14 років. На заняттях діти ліплять із пластиліну солдатиків різних історичних епох, одягають їх згідно звичаям, грають на макетах бойові бої. У ході цих захоплюючих занять вони оволодівають історичними знаннями, здобувають навички колективної діяльності, прилучаються до творчості.

Діти з вадами інтелектуального розвитку й слабо адаптовані разом з батьками відвідують дитячий центр милосердя «Клуб рятувальників», у якому здобувають навички колективної діяльності, розвивають паростки творчості, учаться проявляти ініціативу, морально розвиваються.

Дитячий театр ляльок «Вікторія» – діючий засіб для найповнішого розкріпачення дітей з фізичними вадами. Починаючи з виготовлення ляльок у майстерні, закінчуючи їх «пожвавленням» у спектаклі, дитина проживає «маленьке життя» разом зі своїм персонажем. У майстерні діти здобувають навички роботи з різними матеріалами, що дає можливість освоєння певної професії.

Дитячий танцювально-театральний колектив «Гра» вирішує завдання творчої реабілітації дітей-інвалідів. У колективі діти-інваліди займаються разом зі здоровими дітьми. Крім цього, діти-інваліди займаються й у гуртках образотворчого мистецтва, керамічної іграшки, м'якої іграшки, дизайну, моделювання й конструювання космічних ракет, навчання грі на гітарі, на фортепіано, на флейті. Підвищеним інтересом користується студія естетичного розвитку дітей 3-5 років, що включає в себе заняття музикою, ритмікою, розвитком мовлення, з мистецтвом, ліпленням, ігровою англійською мовою. Підсумком роботи є творчі виставки.

Запитання для самоперевірки

1. Що таке "дефект", "інвалідність", "непрацездатність"?
2. Чим зумовлене зростання інвалідності у світі?
3. Які міжнародні документи регулюють дозвіллеву діяльність щодо інвалідів?
4. В чому полягає принцип доступності?
5. В чому полягає сутність дозвіллевої програми "Мистецтво для інвалідів"?
6. Які дозвіллеві проекти для інвалідів ви могли б назвати?

Література

1. Гончарова О. Соціальна робота і культурно-дозвіллева діяльність: на перехресті спільного досвіду // Посвіт. — 2000. - № 1.
2. Декларация о правах инвалидов // Права человека: Сб. международных договоров ООН. — Нью-Йорк, 1989.

3. Куцевич В. Архітектурне безбар'єрне середовище для інвалідів // Соціальна політика і соціальна робота. — 1998. - № 4(8).
4. Кучинский С.С., Шевчук С.П., Шалес И.А. Досуг как фактор социальной реабилитации инвалидов // Социологические исследования. - 1993. - № 5.
5. Кьюен М., Макклейн Дж. Социальная помощь лицам с ограниченными возможностями // Гуманистический подход к охране здоровья. — М.: Аспект Пресс, 1998.
6. Орлова Е.В. Музей и изобразительное искусство для людей с ограниченными возможностями (инвалидов) в Великобритании и США // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. — Науч.-инф. сб. — Вып. I. — М.: Изд. РГБ, 1996.
7. Права інвалідів в Україні. Зб. правових документів. — К.: Сфера, 2002.
8. Преподавание и изучение прав человека. — Нью-Йорк: ООН, 1992.
9. Социальная работа с инвалидами // Социальная работа: теория и практика: Учебн. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2001.

РОЗДІЛ 4 ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОЗВІЛЛЕВОЇ РОБОТИ

4.1. Дозвіллева діяльність в клубах і дозвіллевих центрах

Завдання 1. Скласти **хронологічну таблицю**: «Історія розвитку культурно-дозвіллевої діяльності».

Завдання 2. Підготувати повідомлення «Історія становлення і розвитку дозвіллевої індустрії в Україні».

Оформити повідомлення у вигляді **презентації**.

Завдання 3 (творче).

Уявіть, що Ви – Князь Володимир Великий (розбудова міста Києва)

... або Ярослав Мудрий (будівництво у Києві Софійського собору).

... або Данила Галицький (будівництво міста Львів) ..., тощо.

... або Йосиф де Рибас (заснування і будівництво міста Одеса і порту)...

1. Як би Ви провели екскурсію містом (Київ, як столиці держави), інших міст України?
2. У якому костюмі до них вийшли?
3. Як звернулися б до присутніх і представили себе?
4. Про що б розповіли і що б показали екскурсантам?

Потрібно підготувати **текст своєї розповіді** (в основі може бути біографічна розповідь) та відобразити це у **презентації**.

Завдання 4. Зробити історичних аналіз розвитку клубної культури на прикладі діяльності Ротарі-клубів. Оформити у вигляді повідомлення.

Завдання 5. Скласти **перелік нормативно-правових документів**, що регулюють забезпечення культурно-дозвіллевої діяльності.

Завдання 6. Підготувати **презентацію** на тему: «Соціальна сутність і психологічне призначення відпочинку». Здійснити методичний аналіз форм відпочинку (художньо оформити).

Завдання 7. Використовуючи матеріали інтернет-джерел проаналізувати досвід роботи закладів клубного типу, пріоритетними для яких є соціальна робота (з «важкими» підлітками, злочинцями, професійна орієнтація серед молоді, надання соціально-культурної допомоги людям похилого віку, емігрантам, жінкам тощо). (за власним вибором студента).

Завдання 8. Змістовно описати досвід роботи клубних об'єднань щодо організації культурно-дозвіллевої роботи з дітьми та молоддю одного із закладів позашкільної освіти, культурних центрів різного рівня (міжнародного, клубного об'єднання в Україні та м. Одеса (окремо за кожним рівнем).

4.2. Робота парку як дозвіллевого центру

Завдання 1. Використовуючи матеріали підручника «Дозвілля в зарубіжних країнах: Підручник. Київ : Кондор, 2005. стр. 87 та матеріали інтернет джерел змістовно розгляньте особливості роботи природних й тематичних паркових комплексів. Проаналізуйте можливості використання національного і закордонного паркового комплексу щодо організації дозвілля різних вікових груп населення. Матеріали продемонструйте у вигляді презентацій.

Завдання 2. Ознайомтеся з повідомленням офіційного інтернет-представництва Президента України Володимира Зеленського від 17 грудня 20220 року про впровадження соціального проєкту «Активні парки – локації здорової України» за посиланням

<https://www.president.gov.ua/ru/news/glava-derzhavi-zapochatkovuye-socialnij-proekt-aktivni-parki-65633ini>

та Постановою Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2021 р. № 326 «Про затвердження Положення про соціальний проєкт «Активні парки — локації здорової України» за посиланням

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-socialnij-proekt-aktivni-parki-lokaciyi-zdorovoyi-ukrayini-i070421-326>.

Згідно положеннями цих документів запропонуйте нові форми залучення різних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, до оздоровчої рухової активності у місцях масового відпочинку; розробіть заходи щодо організації оздоровчої рухової активності громадян у місцях масового відпочинку в рамках реалізації Соціального проєкту.

Які громадські організації можна залучити до реалізації Соціального проєкту.

4.3. Дозвілля в туристичних комплексах та готелях

Завдання: Розробіть програму анімаційних заходів для туристичного комплексу чи готелю за наступними типами: санаторно-оздоровчий, природньо-рекреаційний, спортивно-видовищний, культурно-розвиваючий чи видовищно-розважальний.

4.4. Дозвільна діяльність за місцем проживання

Завдання 1. Створіть Facebook-подію та активно використовуйте опцію запрошень.

Завдання 2. Створіть зворотній відлік в Instagram Stories;

Завдання 3. Зробіть розсилку зручними комунікаціями вашим потенційним глядачам. Не забудьте про використання офіційного хештегу.

4.5. Музей як дозвільний центр

Завдання 1. Написати есе «Яким повинен бути сучасний музей?»

Завдання 2. Створити на основі тексту есе «Яким повинен бути сучасний музей?» «Хмарку слів», використовуючи онлайн сервіси «Створення хмар слів» (актуалізація знань з цього питання).

Завдання 3 (творче) Відвідати віртуальні відеоекскурсії музеїв-світу (за власним вибором) та написати твір-есе, описавши власні враження.

1. Віртуальна просвіта: поки карантин, можна «відвідати» відомі музеї онлайн.

Одні з найпопулярніших музеїв усього світу можна відвідати, не виходячи з дому. Це стало доступним завдяки діджиталізації. Крім турів з оглядом в 360 градусів, можна подивитися відеоанонси і трансляції головних виставок.

- Наприклад, мадридський Прадо и парижський Лувр и Орсе. Можна вивчати і творчість окремих митців, таких, як Ван Гог – його картини пропонують розглянути буквально до деталей.

- Компанія Google запустила безкоштовний віртуальний тур по Версальському палацу, який розташований у Франції. Користувачі можуть прогулятися по палацу і відвідати сад і кімнати, детально розглянути інтер'єр, картини і скульптури.

- Віртуальні екскурсії можна подивитися на сайті одного з найзнаменитіших символів Парижа - Лувра.

- У Флоренції, в відомій галереї Уффіці, зібрана велика колекція шедеврів музеїв європейського образотворчого мистецтва.

- Знамениту Сикстинську капелу, розташовану в Ватикані, і де можна розглянути шедеври Боттічеллі і Мікеланджело, також можна відвідати, не виходячи з дому.

- Онлайн можна відвідати відомий історико-археологічний музей Великобританії. А також Художній музей з одним з наймасштабніших зборів британського мистецтва з 1500 року до наших днів. До слова, тут же знаходиться твір Мілле "Офелія".

- Один з найпопулярніших музеїв - музей Ван Гога, де знаходяться майже всі найбільші його відомі картини, крім «Зоряної ночі».

- На офіційному сайті музею Акрополя можна «організувати» віртуальну прогулянку по найвідомішою місцевої визначної пам'ятки.

В Іспанії розташований відомий музей Сальвадора Далі, тут онлайн можна розглянути одну з найбільших колекцій його робіт.

- На сайті музею мистецтв Метрополітен, який розташований на Манхеттені (Нью-Йорк), відвідувачам для ознайомлення пропонують велику кількість колекцій сучасного мистецтва. Тут знаходиться близько 200 тисяч експонатів, серед яких - картини Ван Гога, Джексона Поллока та Пабло Пікассо.

- А в Лос-Анджелесі на сайті Музею Гетті зібрано близько п'ятнадцяти тисяч експонатів для ознайомлення, вони також у вільному доступі.

- Музей американського мистецтва Уїтні в Нью-Йорку зібрав в собі американське мистецтво ХХ-ХХІ століть: живопис, скульптура, графіка, фотографія і відеоарт. Подивитися онлайн можна більш 23 тисяч робіт від 3500 авторів.

- У Відні знаходиться галерея Бельведер, тут онлайн можна побачити художній музей в палаці з колекцією живопису різних епох. Тут зберігається найвідоміша картина "Поцілунок" Густава Клімта.

Завдання 4. За результатами рефлексії вивчення теми, створити сенкан «МУЗЕЙ, як дозвіллевий центр».

Що таке сенкан Ви зможете ознайомитися за посиланням:

https://potkalo.blogspot.com/p/blog-page_73.html?view=classic

4.6. Хобі-групи як інститути дозвілля

Завдання . Розкажіть про своє хобі. Яке його значення для Вас?

Методичні поради до написання есе:

1. Не вигадуйте собі хобі. Якщо ви вирішили розповісти про хобі, то воно повинно бути дійсно вашим, а не вигаданим.

2. Зв'яжуйте хобі і корисні навички для роботи. Добре, коли ви можете пов'язувати улюблені захоплення з навичками, корисними для себе. Наприклад, завдяки захопленню якимось із видів спорту, у вас вироблена витривалість, що важливо для практично будь-якої роботи.

3. Розповідайте актуальну інформацію. Добре, якщо ви колись ходили в музичну школу, але чи потрібно повідомляти про це, якщо кришку рояля не піднесли вже років десять? Захоплення, яке було вам цікаво 10-20 років тому, не можна назвати вашим хобі.

4. Відзначаєте досягнення. Не потрібно детально описувати кожне із захоплень - досить вказати досягнення, якщо вони є. Наприклад, «кандидат у

майстри спорту», «1-е місце на конкурсі танців». До слова, подібні досягнення дозволяють рекрутеру оцінити, цілеспрямований знали що ви людина.

5. Розповідайте про хобі з ентузіазмом, поділіться своїми історіями, пов'язаними з захопленнями.

4.7. Соціально-орієнтовані ігри як спільна дозвілєва діяльність

Завдання 1. Створіть ситуацію вибору за наступною тематикою:

- Ситуація вибору «Порадуй друга»

Мета - виявити вміння дітей виявити увагу до однолітку в умовах вибору лінії поведінки.

- Ситуація вибору «Чергові»

Мета - виявити вміння дітей проявити увагу до однолітків, враховувати як особисті бажання, а й потреби інших дітей.

- Ситуація вибору «Для себе та для інших»

Мета - виявити вміння дитини бути справедливим по відношенню до одноліткам, враховувати як свої інтереси, а й інтереси інших дітей. Уміння поставити себе на місце однолітка та зрозуміти його бажання.

Завдання 2. Створіть сценарій соціально-орієнтованої ігри за наступними групами: гра для робочого настрою; гра для соціального залучення до справи, гра розминка, гра для творчого самоствердження, вільна гра.

4.8. Дитяча дозвілєва діяльність як одна з умов соціального впливу на особистість

Завдання 1. Складіть таблицю «Дитячі об'єднання в дозвілєвих установах» Самостійно визначте форму таблиці.

Завдання 2. Складіть доповідь та зробіть висновки за результатами аналізу розвитку дозвілєвої установи, відповідаючи за запитання, використовуючи матеріали інтернет-ресурсів. Підготуйтеся до обговорення доповіді у групі.

1. Що можна вважати досягненнями в роботі дозвілєвої установи?

2. Чи можна вважати досягненням: виконання виробничих показників; розробку авторських програм; перемоги дітей на творчих конкурсах; підвищення особистісної самооцінки дітей?

3. Які зміни в суспільстві й у системі освіти в цей час можуть сприяти досягненням дозвілєвих установ?

4. Які зміни в суспільстві й у системі освіти в цей час можуть перешкоджати розвитку дозвілєвих установ?

5. Якими можливостями володіють дозвілєві установи, щоб послабити вплив негативних факторів суспільства?

4.9. Культурно-дозвілєва діяльність із підлітками з девіантною поведінкою

Завдання 1. Ознайомтеся з методикою «Форум театру» за наступним алгоритмом:

1. Перегляньте відео вистави форум-театрів проведених Центром толерантності Єврейського музею. Зверніть особливу увагу на роботу модераторів. Відео: «Вибір», «Цькування», «Мій друг наркоман», «Кохання+», «Інь Ян» (про гендерні стереотипи)

2. Вивчіть «Робочий зошит із використання форум-театру у роботі громадських організацій».

3. Зберіть інформацію про роботи форум театру в Україні.

4. Вивчіть матеріали Центру толерантності «Форум-театр для чайників або як створити спектакль форум-театру».

5. Проаналізуйте статтю «Подолання відмінностей. Концепція боротьби з дискримінацією в Європі»;

6. Вивчіть сценарії форум-театрів:

- «Моя гідність – моя цінність» за посиланням

<https://vseosvita.ua/library/scenarij-forum-teatru-moa-gidnist-moa-cinnist-392526.html>

2. «Відмовитися можна лише один раз – ПЕРШИЙ. Вміє сказати «НІ»!» за посиланням

https://infourok.ru/scenariy_forum-teatra_otkazatsya_mozhno_tolko_odin_raz_-_pervyy_umej_skazat_net-163974.htm

6. Створіть за зразком сценарію вистави за технологією форум-театру за напрямом: профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі.

4.10. Дозвілєва робота з сім'ями

Завдання 1: Розробіть та проведіть просвітницький тренінг з батьками з формування дозвілєвих потреб.

Завдання 2: Підготовка до організації та проведення свята як спеціальної події.

Завдання 3. Розробіть анімаційну програму сімейного дозвілля.

4.11. Особливості дозвілєвої роботи з дорослими та людьми похилого віку

Завдання: Розробіть методику створення івент-події як культурно-дозвілєва робота

Створіть івент-подію (он-лайн челленж), використовуючи методичні рекомендації. Зробіть аналітичний звіт за результатами проведення челленжу (форма у вигляді презентації, структура звіту – вільна). Тему та інформаційний привід студент обирає самостійно.

Як організувати челлендж

1. Визначитися з темою і цільовою аудиторією. Дуже важливо вибрати тему челленджу, яка потрапить в цільову аудиторію. А для цього важливо, звичайно, її визначити. Тому обов'язково продумайте, хто братиме участь у вашому Челлендж і яка тема йому актуальна.

2. Продумати формат. До того, як ви вирішите зробити анонс, гарненько продумайте всі важливі моменти.

- Скільки триватиме челлендж
- Старт / фініш
- Чи будуть практичні завдання і як ви їх будете перевіряти (і чи будете?)

І так далі.

3. Підготувати анонс. Для анонса необхідно продумати хороший - чіпляє і інформативний - текст, а також зробити класний візуал («живі» фотографії або відео).

4. Зайнятися просуванням. Це, мабуть, головне. І саме просування допомагає зробити челлендж успішним.

Як залучити аудиторію

Потрібно орієнтуватися на коло лояльної до мене аудиторії (друзів, знайомих і т.п.), Тому Челлендж збирають за допомогою моїх постів в Інстаграм і Фейсбук + сторіз.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ № 7.

Створення івент-події як культурно-дозвіллева робота

Крім виконання всіх попередніх практичних завдань, необхідно організувати та підготувати звіт (у формі презентації) **обов'язковий заліковий захід, який є допуском до складання екзамену з навчальної дисципліни «Система культурно-дозвіллевої роботи»**. У звіті повинно бути відображено проведення **ВЛАСНОГО** заходу, а і **УЧАСТЬ У ЗАХОДАХ**, які були організовані Вашими врівгруппниками.

Вам необхідно буде організувати, провести і взяти участь у челленджах соціальних мережах (Інстаграм, Фейсбук).

Навіщо він (ЧЕЛЛЕНДЖ) взагалі потрібен і як обернути його на веселу розвагу, або на подію на користь суспільства, тобто зробити його соціально спрямованим.

Навіщо потрібні челлендж?

Дослівно з англійської слово «challenge» перекладається як «виклик». Вважається, щоб у людини виробилася стійка звичка, вона повина займатися однією справою 21 день поспіль. Але змусити себе три тижні робити ранкову зарядку, пробігати 3 кілометри або не доторкатися до фаст-фуду досить складно. Ось і придумав *Homo sapiens* кидати виклик самому собі або близьким, використовую молодіжний сленг - «брати на слабо». А щоб не включити, як то кажуть, задню, закликати в свідки відразу всіх друзів з соціальних мереж.

Челлендж - це виклик, який автор блогу / власник аккаунта кидає друзям, аудиторії або всьому світу після виконання певної дії. **Головне** при цьому - не тільки щось зробити або показати свою крутість, скільки *надихнути аудиторію повторити за вами, прийняти виклик і кинути аналогічний своєму близькому колі знайомих*. Саме в цьому головна відмінність челенджу від флешмобу та інших активностей в мережі.

Результат презентувати у вигляді фото-, відео- звіту, у текстовому або аудіоформаті!!!

Найбільш гучними Челлендж 2020 року можна вважати, мабуть:

- челлендж з колажами з чотирьох соцмереж #DollyPartonChallenge;
- обмін одягом в рамках #fliptheswitchchallenge;
- карантинний челлендж #StayAtHome. Ці Челлендж розважальні та мотиваційні.

Соціально-спрямовані різновиди Челленджу

Як челлендж може бути використаний з метою організації культурно-дозвілдової діяльності?

Є три способи організувати челлендж так, щоб він приніс користь для суспільства і культури.

Перший - коли предмет челенджу безпосередньо пов'язаний зі споживанням будь-якого продукту. Наприклад, Ви як умовний виробник зубної пасти створили крутий ополіскувач спеціально для вечірнього чищення зубів і запускаєте челлендж «Здорові зуби за 21 день».

Другий - механіка челенджу передбачає *repost* публікації. Таким чином про твою сторінці дізнаються друзі учасників.

Третій - *активність*.

Як запустити заліковий челлендж?

Кроків не так багато, але все важливі.

1. **Визначитесь з метою.** Мета повинна чітко визначити перспективи й результат.
2. **Вивчи цільову аудиторію (ЦА).** Взагалі «класичний» крок, який присутній, мабуть, у всіх маркетингових витівках. Щоб зачепити читача, потрібно знати про його «болях» і бажаннях.
3. **Продумай ідею челенджу.** Найвідповідальніше. Тут важливо і торкнутися хайпову тему, і заінтригувати цільову аудиторію. Підключай фантазію. Ось тобі для натхнення декілька прикладів. *Як ідей для челенджу використовуйте розвиток цих тем:*

- **21 день без алкоголю або тютюну;**
- **3 тижні присідань;**
- **відмова від соціальних мереж;**
- **щоденне читання 30 сторінок;**
- **кожен день - нове іноземне слово;**
- **ні дня без написаної сторінки.**
- ***Спорт, ЗСЖ, танці. Ваші досягнення і гумор на цю тему.***
- ***Життя людини і його спогади.***
- ***Минуле людини (досягнення, спогади, історія сім'ї).***
- ***Турбота про когось або чимось: люди, природа, фонди і так далі і багато іншого.***
- **«Як я сортую сміття» - челлендж, соціально-екологічної спрямованості зробити фото чи відео, як під час генерального прибирання вдома Ви збираєте макулатуру, кришечки та інші відходи, які підлягають вторинній переробці та залучити до цієї справи своїх друзів.**

4. **Пропиши механіку.** Учасникам має бути зрозуміло, що від них вимагається. Крім того, механіка челенджу повинна приводити до виконання поставленого в першому пункті цілі.

5. **Просувати челлендж.** Якщо у твоїй сторінки і так багато живих і активних передплатників, можна спробувати органічне поширення челенджу.

1. **Хештег.** Допоможуть отримати хороший охоплення і потрапити в рекомендоване, але тільки якщо вони мають відношення до теми Вашого поста. Тому використовуються теги, відповідні тематиці челенджу. Використовуйте низькочастотні теги, під якими розміщено менше 10 тисяч публікацій, або середньо частотні - від 10 до 500 тисяч.

2. **Геолокація.** Використовуючи геотеги, Ви залучаєте тих, хто знаходиться поруч. Вказуйте найпопулярніші місця або ТЦ Вашого міста, які мають високі показники переглядів.

3. **Відмітки.** Відзначайте людей на публікації з Челленджем.

Успішність активності залежить від багатьох факторів. Неможливо передбачити заздалегідь, яка ідея вистрілить, а ось підготувати ґрунт - цілком.

Що повинно бути в успішному Челленджі?

Важливу роль при цьому відіграє соціальна мережа або месенджер, в якому заплановано поширення активності.

Довіра до особи, яка пропонує взяти участь.

Яскраві емоції. Здивуйте, розсмішіте, допоможіть згадати важливі події з дитинства або студентства, знайти старі фото, показати свою майстерність або викликати яскраву реакцію у широкої аудиторії. Схема взаємодії з користувачем проста:

ідея з емоціями + інтерес користувача + його дії + відгук вашої і його аудиторії.

Чим більше емоційної наповненості в ідеї і її втіленні, тим більша ймовірність отримати вірусний ефект.

Хайп. Щось модне, яскраве, всім трохи обридла або абсолютно нове. Звичайно, можна використовувати не тільки позитив, а й негатив. Сентиментальність, демонстрація скелетів в шафі, обурення, осуд дій, спірні активності.

Продумана механіка. Чим простіше, тим краще. Ідеально, якщо від користувача потрібно тільки повторити і зняти це, проявивши себе найкращим чином. Саме такі активності злітають найкраще. У Instagram простота не завжди в фаворі через візуального характеру мережі, тому вирішальну роль грає сама ідея.

Можливість проявити себе на всі сто. Як я можу це робити, як я виглядаю, як я, як мені, я, Я. Я вмію, а ви? Це повністю описує будь-челендж. Адже кількість лайків під постом - ідеальний спосіб потішити самолюбство.

Тимчасове обмеження. Якщо вам потрібен швидкий ефект. Візьми участь або програй. Додаткова мотивація для підтримки активності.

Вибирати, чим саме ви будете залучати користувачів, потрібно після визначення головної мети. Подумайте, чого ви хочете досягти, який ефект має бути від виклику і так далі.

Вам необхідно організувати Челленж для залучення уваги до соціальних проблем (благодійність, волонтерство, порятунок природи і так далі, культура, змістовне дозвілля). В цьому випадку емоційна складова тут на першому місці.

Отже 3, 2, 1, старт: Ви знімаєте відео або фото, ставите стікер (скористатися стікером з хештегом), вибираєте в ньому активність, пишеть свою назву, відзначаєте друзів. Готово!

Чого не можна робити при запуску Челленджу

1. **Обманювати аудиторію.** Посилати людей в неіснуючі локації, видавати фотошоп за реальний результат. Ви можете завдати шкоди юним передплатникам. Завжди пам'ятайте, що життя і здоров'я людей і всіх живих істот - головне.

2. **Запускати активність просто так,** коли у активності немає мети.

3. **Використовувати чужі візуали.** Запустити щось з картинками з стоків, які ви будете видавати за свої - верх цинізму. У соціальних мережах і так.

4. **Торкатися небезпечної теми.** Релігія, расова приналежність, діти в макіяжі, Хейт частини будь-якого співтовариства або групи людей, шкоду природі, тваринам і подібне - під заборону. Ви зустрінете на хвилю негативу

5. **Пропонувати небезпечні дії.** Закликати облизнути кришку унітазу використовувати льодяники і колу на кухні, відкритий вогонь і так далі не можна. При створенні ідеї мозок включають, а не навпаки !!!

5. **Порушувати правила.** Прикро, якщо пост видалять за порушення принципів спільноти або демонстрацію заборонених частин тіла.

6. **Рекламувати ліки, неперевірені методи лікування, шаманства тощо.** Тут без коментарів.

Пам'ятайте, що ваша щирість і креатив допоможуть торкнутися сердець ваших друзів по соціальним мережам. Вам потрібно не тільки отримати

призначений для користувача контент, а й подарувати людям можливість проявити себе, отримати яскраві емоції в моменті, розважити.

Удачі в запуску!

4.12. Дозвіллева діяльність з особами з обмеженими можливостями

Завдання 1. (діагностичне)

1. Розробити зміст експрес-анкети (10-15 питань) з метою вивчення культурно-дозвіллевих потреб людей з обмеженими можливостями.

Завдання 2 (творче)

Для реалізації дозвіллевих завдань розробіть цільові програми: «Школа батьків. Всі разом», «Три Т: Труд, талант, творчість», «Допоможи собі сам», «Соціальний патронаж», «Підстав плече», «Долоня в долоню», «Дитячий театр ляльок», «Дитячий танцювально-театральний колектив» (за власним вибором).

Зміст деяких програм.

Програма «Долоня в долоню»: ціль - підтримка й допомога дітям і сім'ям з особливими проблемами. Соціальна реабілітація - це організація груп оздоровлення, проведення спортивних свят, змагань, конкурсів, концертів, спектаклів, колективних днів народження, виставок робіт творчих студій, що вчаться, забезпечення квитками в дитячі театри, цирку, на виставки, бібліотечне обслуговування. Соціально-творча реабілітація передбачає розробку соціально-культурних програм, організацію безкоштовних курсів художньої й спортивної спрямованості, творчих майстерень по виготовленню ляльок і роботу театру ляльок, сприяння в організації літнього відпочинку дітей-інвалідів.

Програма «Три Т: труд, талант, творчість» має на меті соціальну реабілітацію дітей-інвалідів через включення їх в активну дозвіллеву діяльність. Тут передбачені такі форми культурного дозвілля, як вечори, концерти, спектаклі, робота музичної вітальні, відвідування виставок, дитячих вистав, аматорські об'єднання (клуб аматорів шахів, друзів театру, садівників і городників, акваріумістів та ін.). У програму входить діяльність клубу спілкування молодих інвалідів, літературно-художньої студії, відеоклубу, воєнно-історичної студії «Солдатики», що користується особливою популярністю в дітей від 7 до 14 років. На заняттях діти ліплять із пластиліну солдатиків різних історичних епох, одягають їх згідно звичаям, грають на макетах бойові бої. У ході цих захоплюючих занять вони оволодівають історичними знаннями, здобувають навички колективної діяльності, прилучаються до творчості.

Діти з вадами інтелектуального розвитку й слабо адаптовані разом з батьками відвідують дитячий центр милосердя «Клуб рятувальників», у якому здобувають навички колективної діяльності, розвивають паростки творчості, учаться проявляти ініціативу, морально розвиваються.

Дитячий театр ляльок «Вікторія» - діючий засіб для найповнішого розкріпачення дітей з фізичними вадами. Починаючи з виготовлення ляльок у майстерні, закінчуючи їх «пожвавленням» у спектаклі, дитина проживає

«маленьке життя» разом зі своїм персонажем. У майстерні діти здобувають навички роботи з різними матеріалами, що дає можливість освоєння певної професії.

Дитячий танцювально-театральний колектив «Гра» вирішує завдання творчої реабілітації дітей-інвалідів. У колективі діти-інваліди займаються разом зі здоровими дітьми. Крім цього, діти-інваліди займаються й у гуртках образотворчого мистецтва, керамічної іграшки, м'якої іграшки, дизайну, моделювання й конструювання космічних ракет, навчання гри на гітарі, на фортепіано, на флейті. Підвищеним інтересом користується студія естетичного розвитку дітей 3-5 років, що включає в себе заняття музикою, ритмікою, розвитком мовлення, з мистецтвом, ліпленням, ігровою англійською мовою. Підсумком роботи є творчі виставки.

Завдання 3 (творче)

1. Розробити проєкт культурно-дозвілєвої програми (мету, завдання, етапи реалізації, очікувані результати), який можна запропонувати особам з обмеженими можливостями

2. Розкрити роль національних традицій в організації змістовного дозвілля людей з обмеженими можливостями у Вашому регіоні.

3. В чому полягає сутність дозвілєвої програми «Мистецтво для інвалідів»?

4. Які дозвілєві проєкти для інвалідів ви могли б назвати?

5. Довести або спростувати необхідність організації дозвілєвої діяльності як засобу подолання соціокультурного відчуження особистості з особливими потребами.

6. Підготувати матеріали про міжнародні та всеукраїнські фестивалі і різноманітні творчі заходи творчості людей з обмеженими можливостями.

4.13. Специфіка дозвілєвої роботи з підлітками та молоддю

Завдання 1. Складіть таблицю «Дитячі об'єднання в дозвілєвих установах» Самостійно визначте форму таблиці.

Завдання 2. Обговоріть запропоновані нижче питання. Їхнє обговорення допоможе зробити висновки за результатами аналізу розвитку дозвілєвої установи (*складіть доповідь за результатами обговорення*).

1. Що можна вважати досягненнями в роботі дозвілєвої установи? Чи можна вважати досягненням: виконання виробничих показників; розробку авторських програм; перемоги дітей на творчих конкурсах; підвищення особистісної самооцінки дітей?

2. Які зміни в суспільстві й у системі освіти в цей час можуть сприяти досягненням дозвілєвих установ?

3. Які зміни в суспільстві й у системі освіти в цей час можуть перешкоджати розвитку дозвілєвих установ?

4. Якими можливостями володіють дозвілєві установи, щоб послабити вплив негативних факторів суспільства?

4.14. Специфіка дозвільного обслуговування інвалідів

Завдання 1. Скласти дозвільну програми роботи з інвалідами, спираючись на Міжнародні документи, що регулюють роботу з інвалідами.

Завдання 2. Скласти дозвільних проект для молодих інвалідів з обмеженнями руху.

Завдання 3. Розробити план програми стимулювання осіб з обмеженими можливостями до соціально-культурної творчості.

Завдання 4. Скласти програму роботи клубу-будинку, що орієнтується на соціально-культурну роботу з інвалідами в громаді.

1. Гончарова О. Соціальна робота і культурно-дозвільна діяльність: на перехресті спільного досвіду // Посвіт. — 2000. - № 1.
2. Декларация о правах инвалидов // Права человека: Сб. международных договоров ООН. — Нью-Йорк, 1989.
3. Здоровье и здравоохранение в Нидерландах. — К.: Сфера, 1998.
4. Куцевич В. Архітектурне безбар'єрне середовище для інвалідів // Соціальна політика і соціальна робота. — 1998. - № 4(8).
5. Кучинский С.С., Шевчук С.П., Шалес И.А. Досуг как фактор социальной реабилитации инвалидов // Социологические исследования. - 1993. - № 5.
6. Кьюен М., Макклейн Дж. Социальная помощь лицам с ограниченными возможностями // Гуманистический подход к охране здоровья. — М.: Аспект Пресс, 1998.
7. Международная классификация дефектов, инвалидности и нетрудоспособности (МКДИН). Всемирная организация здравоохранения. - Женева, 1980.
8. Орлова Е.В. Музей и изобразительное искусство для людей с ограниченными возможностями (инвалидов) в Великобритании и США // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. — Науч.-инф. сб. — Вып. I. — М.: Изд. РГБ, 1996.
9. Права інвалідів в Україні. 36. правових документів. — К.: Сфера, 2002.
10. Преподавание и изучение прав человека. — Нью-Йорк: ООН, 1992.
11. Социальная работа с инвалидами // Социальная работа: теория и практика: Учебн. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2001.

4.15. Специфіка організації дозвільної діяльності з сім'ями

Завдання 1. Розробити програму заходу сімейного дозвілля «Батьки і діти в сучасному суспільстві».

Завдання 2. Розробити сценарій морально-правового вечора для батьків дітей з девіантною поведінкою «Відвести біду».

Завдання 3. Проаналізуйте китайську притчу «Ладна сім'я».

Жила була на світі сім'я. Вона була не проста. Більше 100 чоловік налічувалося в цій сім'ї. І займала вона ціле сіло. Так і жили всією сім'єю й всім селом. Ви спитаєте: ну й що, чи мало більших сімейств на світі, але справа в тому, що сім'я була особлива - мир і лад панували в тій родині й, стало бути, на селі. Ні сварок, ні лайки, ні, Боже спаси, бійок і розбратів.

Дійшов слух про цю сім'ю до самого владика країни. І він вирішив перевірити, чи правду мовлять люди. Прибув він у село, і душа його зраділа: навкруги чистота, краса, статок і мир. Добре дітям, спокійно старим. Зачудувався владика. Вирішив довідатися, як жителі села домоглися такого ладу, прийшов до глави сім'ї; розкажи, як ти довиваєшся такої згоди й миру у твоїй сім'ї. Той взяв аркуш паперу й став щось писати. Писав довго. Видно, не дуже сильний був у грамоті.

Потім передав аркуш владичі. Той взяв папір і став розбирати карлючки старого. Розібрав із трудом й зачудувався. Три слова були написані на папері: ЛЮБОВ, ПРОЩЕННЯ, ТЕРПІННЯ.

І наприкінці аркуша: Сто разів ЛЮБОВ, Сто разів ПРОЩЕННЯ, Сто разів ТЕРПІННЯ. Прочитав владика, почував, як водитися, за вухом і запитав:

- І все?

- Так - відповів старий, - це і є основа життя всякої гарної сім'ї. - И, подумавши, додав: - И миру теж».

Завдання 4. Розробіть соціально-виховний захід для дітей і батьків «Ладна сім'я».

Завдання 5. Розробити сценарій розважальної програми для дітей і батьків «Мій дім – моя фортеця».

Завдання 6. Розробити дозвільний проєкт «Сільського сімейного клубу».

4.16. Системи організації відпочинку молоді та форми проведення дозвілля

Туристично-краєзнавча діяльність як ефективний засіб організації дозвілля молоді. Форми організації туристично-краєзнавчої діяльності (багатоденні походи, екскурсії, походи вихідного дня, краєзнавчий гурток, туристичний клуб). Літні табори відпочинку та їх значення для оздоровлення, виховання етичних норм спілкування.

Позакласна робота як одна із форм організації дозвілля учнів та студентів. Завдання та основні види організації позакласної роботи. Гурток як форма організації дозвілля. Завдані . та принципи організації гурткової роботи (добровільність, дотримання правил, підбір членів гуртка за віком).

Завдання 1:

1. Заповнити таблицю:

Види гуртків	Їх характеристика

Завдання 2. Розробити маршрут триденного туристичного походу з необхідним обґрунтуванням форм організації відпочинку.

Завдання 3. Розробити сценарій спортивно-туристичної конкурсної програми «Мама, тато, я – туристична сім'я».

Завдання 4. Розробити сценарій конкурсної-ігрової програми «Екологічна мозаїка».

Завдання 5. Зробити аналіз основних форм організації дозвілля з підлітками, молоддю.

Завдання 6. Розробити план роботи (на зміну) літнього табору з організації дозвілля дітей.

Завдання 7. Розробіть заняття для підлітків за темою: «Значення природи для здоров'я й відпочинку людини» спираючись на схему:

Зміст заняття

Усвідомлення значення природи для здоров'я й відпочинку людини. Відпочинок на природі як максимально корисний для емоційного й психологічного самопочуття. Самооцінка підлітками інтересів. Необхідність збереження чистоти природного світу. Як відпочивати на природі. Значення повітря для енергетики людини. Негативні аероіони.

Методики: «Мої інтереси й природа», «Як відпочивати на природі», «Щоденник самовиховання».

Мої інтереси й природа

Інструкція для учнів

Спробуй оцінити, які галузі праці й відпочинку є для тебе найцікавішими в житті. Для цього ти зараз отримаєш список «Сфери інтересів» і можливі варіанти відповідей. Напроти кожного пункту в цьому списку став відповідь цифрою, що відповідає твоєму виборі.

Можна варіанти відповідей написати на дошці, а сфери інтересів називати вголос один за одним: учні ставлять у зошиті номер сфери інтересу й поруч свою відповідь.

На дошці.

Варіанти відповідей

- ця сфера для мене не значима;
- малозначима;
- має середню значимість;
- значима;
- дуже значима.

Сфери інтересів

1. Перегляд телепередач, відеофільмів.
2. Спілкування в сім'ї.
3. Навчання.
4. Заняття в спортивній секції, фізкультурою.
5. Спілкування із протилежною статтю.
6. Домашня праця (прибирання, готування їжі, шиття й ін.).
7. Спілкування із учителем, з керівником гуртка, секції.
8. Музика (кожна).
9. Бізнес, підприємництво.
10. Комп'ютер, комп'ютерні ігри.
11. Спілкування із хлопцями із класу.
12. Одяг.

13. Самовиховання особистості.
14. Спілкування із друзями.
15. Живопис, малювання, ліплення, макраме й т.п.
16. Туристичні походи.
17. Екскурсії в музеї, на виставки.
18. Технічна творчість (аудіотехніка, комп'ютери, конструювання, моделювання й ін.).
19. Спілкування із природою.
20. Читання художньої літератури (поза програмою).
21. Виготовлення своїми руками яких-небудь виробів, предметів.
22. Інші види творчої діяльності (поезія, проза, моделювання, біологічні дослідження тощо).

Проведіть групове обговорення відповідей. Групове обговорення проводиться в такий спосіб.

Після тестування за допомогою учнів підрахуйте середній бал по відповідях всіх тих, хто приймав участь в опитуванні на пункти 16 (туристичні походи) і 19 (спілкування із природою). На дошці записуються відповіді учнів за пунктом 16, підсумовуються й діляться на число що відповідали. Аналогічно за пунктом 19.

Як правило, середній бал значимості інтересів за цими пунктами дуже високий і наближається до п'яти балів, особливо великий інтерес підлітки мають до туристичних походів. Інші сфери інтересів також, безсумнівно, становлять інтерес для них: тут зустрічаються високі бали значимості. Але одному подобається читання, іншому - дивитися «відео» або грати на комп'ютері. Такого одностайного інтересу, як до туристичних походів, мабуть, більше немає за жодним пунктом. На цьому співвідношенні й будується обговорення результатів.

А можна й не рахувати середній бал, а просто попросити підняти руки тих, хто поставив оцінку «5» по цих пунктах. Звичайно піднімається цілий ліс рук, супроводжуваний схвальними емоційними вигуками учнів. Така наочність дійсно переконує, що туристичні походи й спілкування із природою значимі для більшості присутніх.

Під час обговорення задаються навідні запитання.

1. У які місця ви любите здійснювати походи?
2. З ким ви більше любите ходити в походи: із друзями або з батьками?
3. Які природні місця вам найбільше подобаються?
4. Яка діяльність у поході найцікавіша?
5. Чому так добре відпочивати у поході на природу? та ін.

У результаті міркувань і обговорення підлітки приходять до висновків про красу природи; про відпочинок на природі як максимально корисний для емоційного, психологічного самопочуття людини, для її здоров'я; про необхідність збереження чистоти природного світу.

Проведіть обговорення результатів по всій сукупності сфери інтересів індивідуально для кожного підлітка.

Як відпочивати на природі

Продовжуючи заняття, для учнів дається пізнавальна інформація про відпочинок у приміських зонах. Актуально сприймаються повідомлення про правила поведінки на природі, про вплив на самопочуття людини негативних аероіонів.

Інформація для учнів

Дотепер ще можна чути: «Так хіба відпочиваючий може нанести природі таку ж шкоду, як сучасне промислове підприємство? Хіба маємо ми моральне право обмежувати поведінку людей на відпочинку?»

На жаль, ті що відпочивають не тільки можуть, але й завдають колосальної шкоди тим нечисленним куточкам природного середовища, які ще збереглися і які з особливою люттю відвідуються для так званого безпосереднього спілкування із природою. *Приведіть конкретний приклад нанесення шкоди природі у Вашім регіоні.*

Ще одним негативним фактором, що впливає на природу в зонах відпочинку, є сміття.

Таким чином, маса відпочиваючих здатна істотно змінити природу своєю діяльністю, погіршити природні умови відпочинку для себе й для тих, хто прийде сюди через 5-10 років.

Природа для всіх, виходить, кожному треба вміти поводитися так, щоб не завдавати шкоди іншим людям. Із цього слідує, що при спілкуванні із природою й дітям, і дорослим необхідно дотримувати наступних правил:

- Не розводити багаття без необхідності.
- При виборі місця для багаття намагатися використовувати старі кострища або кам'янисті ділянки, щоб не наносити збитку органічному світу ґрунту й рослинності.
- Для багать використовувати трусок або відмерлий сухостій.
- Коли покидаєте місце стоянки необхідно багаття загасити водою або піском; харчові відходи закопати, попередньо зрізавши шматочок дернини й прикривши нею потім закопане місце; нехарчові відходи (целофан, консервні банки, скляний посуд) взяти із собою й викинути в спеціальне місце для сміття.
- При ходінні по лісі намагатися йти стежками «гусаком».
- Не слід рвати польові квіти: вони швидко в'януть, втрачаючи красу, і, як правило, викидаються ще в дорозі.
- Якщо зустрічається поранена тварина або птах, пташеня, що випало із гнізда, необхідно надати допомогу або звернутися до дорослого.
- Не кидати в дорозі обгортки від цукерок, недокурки та ін., а збирати й при нагоді спалити в багатті.

Інформація для учнів

Негативні аероіони вдосталь містяться в чистому повітрі лісів і лугов і особливо біля водоспадів і морського берега під час прибою; їх дуже мало на міських вулицях, позбавлених дерев, і майже зовсім немає в закритих приміщеннях (класах, квартирах, магазинах, громадському транспорті та ін.). Від вмісту негативних аероіонів у повітрі, яке вдихується, залежать загальне

самопочуття людини, уважність, працездатність, функціональний стан нервової системи, кров'яний тиск та ін. Професор А. Л. Чижевський піввіку назад довів, що терапевтичні дозування негативних аероіонів сприяють лікуванню або радикальному полегшенню безлічі хвороб всіх систем людського організму. У цьому - одна із причин, чому необхідне спілкування з живою природою.

Попросіть підлітків заповнити «Щоденник самовиховання» за враженнями від заняття.

Проаналізуйте ефективність проведеного заняття і обґрунтуйте свої висновки.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти картотеку форм дозвілля для учнівської, студентської, працюючої молоді (за вибором студентів).
2. Розробити сценарний план дитячого ранку.
3. Підготувати сценарій шкільного вечора.
4. Розробити план роботи гуртка (на вибір) на одне півріччя.

4.17. Методика організації дозвільної діяльності

Групова дозвільна діяльність. Аматорство як форма групового дозвілля. Різновиди аматорських об'єднань та їх характеристика. Масова культурно-дозвільна діяльність. Загальнодоступність, довільність, не регламентованість масового дозвілля. Форми масової дозвільної діяльності. Основні вікові групи та їх характеристика. Диференційний підхід до організації культурно-дозвільної діяльності серед різних вікових груп.

Поняття про технологію й методику культурно-дозвільної діяльності з дітьми й підлітками. Керування педагогічним процесом у дитячих установах вимагає великої майстерності й мистецтва, а отже, оволодіння технологією цього процесу. Сукупність процесів і операцій, що забезпечують нормальне функціонування соціально-культурних інститутів, і складає технологію, що постійно розвивається й удосконалюється залежно від вимог часу. Це ми добре бачимо сьогодні, коли відбувається переоцінка всіх цінностей, у тому числі й у сфері культурно-дозвільної діяльності. З одного боку, вона спрощується, раціоналізується, а з іншого боку, ускладнюється, тому що соціально-культурні інститути для дітей і підлітків поставлені в складні умови.

У культурно-дозвільній діяльності застосовуються наступні види технологій:

оздоровчі — медико-біологічні, валеологічні, курортні, лікувально-профілактичні, спортивно-оздоровчі;

культурно-орієнтовані — вивчення, збереження, відновлення, освоєння й використання культурних цінностей у сучасному середовищі. Ці технології використовуються в музеях, парках, заповідниках, бібліотеках;

культурно-творчі — створення й розвиток культурних цінностей, технічна творчість. Ці технології використовуються в установах культури й техніки;

екологічні — вивчення, освоєння й охорона природи в процесі дозвілля;

технології *підприємництва* й економічного забезпечення соціально-культурної сфери, тобто комерційні й некомерційні, маркетингові, рекламні, благодійні технології;

рекреативні — відпочинок і розваги;

освітні — репродуктивні, творчі, комунікативні, ігрові, пошукові, інформаційні;

соціально-захисні — технології, які використовують держави й приватні фірми у вигляді меценатства, спонсорства, піклування, посередництва, реабілітації й адаптації дітей і підлітків;

управлінські, проектні, інноваційні й дослідницькі.

Як і у всякій діяльності, у культурно-дозвільній діяльності з дітьми, і підлітками є певні *цикли*, відбуваються педагогічні *процеси* й відповідні *операції*. Причому в кожній дитячій установі ці цикли мають свою специфіку. Наприклад, якщо в школі здійснюється постійний і безперервний педагогічний процес, то в позашкільних установах і особливо в дозвільних установах існують яскраво виражені сезонні цикли – весняно-літній і осінньо-зимовий, які обумовлюють і технологію культурно-дозвільної діяльності. У весняно-літній період переважає робота в стаціонарних умовах із застосуванням циклічних форм. Під *циклом* розуміють сукупність ідентичних взаємозалежних процесів. Такими циклами в культурно-дозвільній діяльності є сезонні цикли й цикли тих або інших форм роботи: свят, ранків і т.д. Цикли, у свою чергу, підрозділяються на процеси виховання, освіти, творчості й відпочинку дітей і підлітків. У процесі культурно-дозвільній діяльності здійснюються певні *операції*, тобто організуються ті або інші заходи щодо формування особистості.

Цикли, процеси й операції культурно-дозвільної діяльності будуються на основі певних принципів, основних ідей, вимог, при дотриманні яких досягається найбільший ефект: *оптимальність, ритмічність і рівномірність*.

Завдання:

1. Заповнити таблицю:

Класифікаційна ознака дозвільної діяльності	Групи дозвільної діяльності	Приклади типів форм дозвільної діяльності

4.18. Методика організації дозвільної діяльності

Технологія культурно-дозвільної діяльності припускає застосування системи методів. Стосовно культурно-дозвільної діяльності вона означає спосіб, шлях; прийом формування особистості дітей і підлітків, передача їм досвіду попередніх поколінь в галузі культури. Методи засновані на закономірностях культурно-виховної діяльності й визначаються соціальними умовами життя дітей і підлітків, їхніми психологічними особливостями, специфікою дитячих установ.

Завдання:

1. Скласти план роботи клубного закладу з старшокласниками під час шкільних канікул.

2. Здійснити аналіз особливостей проведення національних свят, та обрядів.

3. Заповнити таблицю:

Вимоги до сучасного культурно-дозвільного закладу	Форми популяризації дозвілля

Завдання для самостійної роботи

5. Описати досвід роботи з молоддю одного із закладів позашкільної освіти м.Одеси.

6. Розробити сценарій вечора відпочинку в умовах краєзнавчо-туристичного походу.

4.19. Ігрова діяльність в системі культурно-дозвільної діяльності молоді

Поняття та значення гри у житті людини. Сутність та завдання гри, її функції. Класифікація ігор: характеристика та особливості ігор за віком, за часом, за місцем дії, за змістом, за інтелектуальним та фізичним навантаженням. Методика проведення рольових ігор.

Завдання для практичних занять

1. Підготувати та провести соціально-орієнтовні ігри (на вибір).

2. Заповнити таблицю:

Різновиди ігор	Як можна використати її в організації дозвілля

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити епізод сюжетно-ігрової програми «Чи вірно що мрія - вітрило життя?» (*Є велика мудрість у тому, щоб зберегти схильність до мріяння, мрії надають миру інтерес і смисл. Мрії, якщо вони послідовні й розумні, стають ще прекрасніші, коли вони створюють реальний світ за своїм образом й за своєю подобою. Франс*).

2. Здійснити методичний аналіз підготовки та проведення рухливих та малорухливих ігор.

3. Розробити ігротеку для соціальної роботи на вулиці.

4.20. Практична робота з проектування та проведення різних форм організації дозвілля

Завдання:

1. Розробити сценарій та провести ток-шоу.

2. Розробити структуру та зміст програми „Вечорниці”.

3. Розробити сценарний план конкурсної програми.

Форма контролю: контрольна робота і презентація одного із проектів.

4. Під час проходження соціально-педагогічної практики проведіть батьківські збори за одним із запропонованих сценаріїв.

Батьківські збори - творчий звіт «Вільний час - для душі й з користю!» за сценарієм розробленим Н.А. Алексєєвою.

Мета:

- * представити батькам коло захоплень і способів проведення вільного часу сучасними підлітками;
- * показати роль батьків у розумній організації вільного часу підлітків.

Учасники: батьки, учні 7-го класу, соціальний педагог.

Підготовка:

Оформлення виставки виробів, грамот, медалей, дипломів учнів класу.

Підготовка виступів з учнями й батьків про їхні захоплення.

Учні готують рекламні паузи або пародії на телевізійні рекламні ролики.

Серед учнів проводиться дослідження з методики «Незакінчені речення» на тему «Вільний час». Учнем пропонується продовжити наступні речення:

Вільний час - це...

Моє улюблене заняття...

У вільний час я найбільше люблю...

Якби я мав досить грошей, я б...

Головна мета мого життя - ...

Учні класу, які займаються в музичних школах, готують концертні номери.

Оформлення, обладнання й інвентар:

Кабінет, у якому проводяться збори, прикрашений кулями; стільці розставлені півколом.

Оформлено виставку досягнень учнів класу.

Підготовлено апаратуру для відео перегляду.

Хід зборів.

I. Вступне слово соціального педагога.

Вільний час... Як часто ми чуємо це словосполучення. Ми мріємо про те, щоб у нас було його побільше, вважаємо, що нам всім катастрофічно його не вистачає для відпочинку, для розвитку. Прийнято також вважати, що сучасні підлітки настільки переобтяжені, що фактично не мають вільного часу. Однак аналіз даних анкетування не підтвердив цього твердження.

Здається, вам буде цікаво детальніше довідатися про це дослідження, у якому брало участь близько 2 тисяч підлітків. В інтервалі від години до чотирьох підлітки, як правило, вільні. Подивимося, на що ж вони витрачають цей вільний час.

25% дітей гуляють на вулиці із друзями; 18% слухають музику або дивляться телевізор; 15% читають і трудяться по дому; 14% відвідують гуртки й секції.

Телевізор займає досить велике місце в сфері дозвілля підлітків. Діти люблять дивитися серіали, мультфільми, кінофільми. Близько 40% школярів небайдужі до телеігр і відеокліпів, а також до реклами. Реклама впливає на формування естетичних і моральних цінностей підлітків, які є основними

споживачами рекламної продукції. Кожний п'ятий підліток зізнався, що йому подобається дивитися всі підряд рекламні ролики. Таким чином, рекламні кліше формують стиль у моді, музичні смаки, мову підлітків.

Учні нашого класу провели аналіз телевізійної реклами, критично осмислили те, що бачать, і приготували пародії на деякі з реклам.

II. Пародії на телевізійну рекламу.

III. Анкетування сучасних підлітків виявило ще один сумний факт. Рік у рік зменшується число дітей, що відвідує секції й гуртки. У нашому класі є учні, які вже по кілька років відвідують гуртки, музичні школи, спортивні секції, тобто проводять свій вільний час насичено й з користю. У них уже є реальні досягнення. Невелику екскурсію по цій виставці досягнень підготували наші учні.

IV. Екскурсія по виставці досягнень учнів класу.

V. Віддавна люди займаються колекціонуванням різних предметів. Напевно, тут є присутні батьки, які у свій час теж збирали значки, листівки, марки. А як ви думаєте, що воліють збирати сьгоднішні підлітки? Дослідження й спостереження показують, що вони воліють збирати банки з-під пива, вирізки з газет і журналів, вкладиші від жувальних гумок, касети. І лише деякі хлопці, продовжуючи традиції своїх батьків, збирають марки, значки. Деякі хлопці нашого класу теж є колекціонерами. Про те, що вони збирають і чому, вони розкажуть самі й представлять вам свої колекції.

VI. Подання учнями найцікавіших колекцій, зібраних ними.

VII. Склався ще один стереотип, пов'язаний із сучасними підлітками. Вважається, що засоби масової інформації сприяли витисненню з душ дітей чистого прагнення до прекрасного, до порядного сімейного життя. Проведені дослідження показують, що багато дітей все-таки зберегли в душах патріотизм, бажання берегти й охороняти природу, доглядати за старими й хворими людьми, молодшими дітьми. Діти виявляють бажання благоустроювати рідне село, селище, місто, а також бажали б брати участь в обговоренні життєвих питань разом з дорослими, робити наукові відкриття й винаходити нове.

Вертаючись до розмови про дітей нашого класу, хотілося б відзначити наступні аспекти ... (далі соціальним педагогом дається короткий якісний аналіз даних дослідження з методики «Незакінчені речення»).

VIII. Іноді ми легковажно вирішуємо, що вільний час - це несерйозна проблема, є справи важніші, але ж красиво, з користю провести свій вільний час теж треба вміти. І цьому теж треба вчити дітей і підлітків. Тут ми не можемо не згадати про роль і приклад батьків.

На жаль, сучасні дослідження показують, у наш стрімкий час батьки все менше часу знаходять на спілкування з дітьми, тим більше на спільне проведення вільного часу. Так, наприклад, батьки витрачають на виховання дітей 9,6% свого вільного часу, що складає 21 хвилину, а в неділю кількість часу зростає до 35 хвилин. По даним ще одного дослідження вийшло, що частка вільного часу, витраченого батьками на спілкування й виховання дітей і заняття

з ними протягом тижня (включаючи суботи й неділі), коливається від 8-9 годин у матерів до 6 годин у батьків. Є про що задуматися.

Дуже приємно відзначити, що в нашому класі є родини, де діти й батьки цікаво проводять разом вихідні, мають однакові захоплення.

ІХ. Виступи сімей, що мають цікаві спільні захоплення.

У ході творчих звітів демонструються відеозаписи, фотографії, а також, можливо, вироби, виготовлені мамами й татами разом з дітьми.

Х. Заключна частина зборів.

Подяка батькам і дітям за активну участь у зборах.

Маленький концерт, складений з номерів, підготовлених учнями класу.

Закінчуючи нашу розмову, хочеться навести слова знаменитого педагога й лікаря, тонкого психолога, знавця сімейних відносин Бенджаміна Спока: «Я давно знаю міцні родини, де які-небудь спільні захоплення, будь: те заняття спортом, туризм або колекціонування платівок, марок, монет, допомагають зберегти дружбу й взаємини між батьками й дітьми. Але успіх прийде тільки тоді, якщо дорослі дійсно захоплені цим: будь-яка штучність незабаром видасть себе й розчарує сина або дочку. Підліткам не дуже подобається, коли «старі» при їхніх друзях намагаються грати в молодих. Тут треба точно почувати ту грань у спілкуванні, перейти яку неважко, але повернути довіру, що похитнулася, і повагу вже складніше».

Звернути увагу батьків на стиль спілкування з дитиною й невербальні (немовні) прояви почуттів стосовно неї.

Батьківські збори - організаційно-діяльнісна гра «Вільний час і сімейне дозвілля» (складена С.В. Заваденко й Є.Н. Прейскурантом).

Мета:

- * актуалізувати проблему дозвілля підлітків, що вчаться;
- * спонукати батьків і дітей до спільного проведення дозвілля;
- * виробити рекомендації для батьків і учнів-підлітків по спільному проведенню часу.

Учасники: учні 8-го класу і їхніх батьки, соціальний педагог.

Підготовка.

1. Проведення колективної творчої справи «Світ наших інтересів» з метою виявлення найбільш яскравих інтересів учнів класу. (До батьківських зборів учні групами готують презентацію своїх інтересів.)

2. Анкетування учнів.

Анкета «Моє дозвілля»

1. Мій вільний час - це...
2. Вільний час найчастіше в мене буває...
3. У вільний час я звичайно...
4. Мені подобається, що у вільний час...
5. У вільний час я із друзями, подругами...
6. Я відвідую гурток (студію, секцію) _____ -й рік _____ раз у тиждень по _____ годин занятті.

7. Я вчуся в музичній (художньої) школі в _____-й рік і відвідую її _____ раз у тиждень по _____ годин занять.
8. Основні захоплення в моїй родині...
9. Всією родиною ми...
10. Я мрію про те, що у свій вільний час...
11. У вільний час я з батьками...
12. Я мрію, що з батьками я...

Підготовка експонатів для виставки сімейних досягнень.

Підготовка запрошень на батьківські збори й вручення їх батькам.

Оформлення, обладнання й інвентар.

1. На дошці пишеться тема зборів і епіграфи:

Мы знаем – время растяжимо.

Оно зависит от того,

Какого рода содержимым

Вы наполняете его... *(Н. Заболоцкий)*

Бережи й збирай час, відвоюй себе для себе самого... Усе в нас чуже, один лише час наш... Не упускай ні години, удержуй у руках сьогоднішній день, менше будеш залежати від завтрашнього... *(З порад Л.А. Сенеки).*

Якби молодість знала, якби старість могла... *(Народна приказка)*

На аркушах ватману зображуються діаграми результатів анкетування учнів.

Оформляється виставка «Світ наших захоплень».

Для кожної групи учасників (беруть участь 2-3 групи батьків і 3 групи учнів) обладнується робоче місце: стіл, 5-8 стільців, аркуші-протоколи результатів групової роботи, ручки, олівці й папір для записів.

Хід зборів.

I. Учасники зборів (батьки й діти) займають місце за робочими столами тієї або іншої групи. Кожна група вибирає секретаря, що фіксує результати своєї групи.

II. Проведення гри в наступному порядку:

Перший етап - вступ. Соціальний педагог пояснює цілі й завдання гри.

Другий етап - презентація інтересів учнів. Групи учнів у творчій формі розповідають про свої інтереси й захоплення.

Третій етап - розминка. Групи продовжують речення:

«Вільний час, це - ...»

Четвертий етап - виявлення проблем і протиріч в організації вільного часу й сімейного дозвілля. Групи учнів і батьків називають основні проблеми й протиріччя у використанні вільного часу й організації сімейного дозвілля.

П'ятий етап - мозковий штурм за рішенням ключових проблем і протиріч вільного часу й сімейного дозвілля. Ігрові групи пропонують способи раціонального використання вільного часу й організації сімейного дозвілля.

Шостий етап - ухвалення рішення.

Рішення батьківських зборів.

1. Створити в класі клуб сімейного дозвілля.

2. Оргкомітету доручити підготувати й представити батьківським зборам програму діяльності сімейного дозвілля.

III. Обговорення ходу й результатів збори.

Література

1. Азаров Ю.П. Семейная педагогика. М., 1993.
2. Бим-Бад Б.М. Мудрость воспитания: Хрестоматия для родителей. М., 1998.
3. Волкова Е.М. Трудные дети или трудные родители? М., 1992.
4. Калейдоскоп родительских собраний: Методические разработки. Выпуск 2 /Под ред. Н.А. Алексеевой. – М.: ТЦ Сфера, 2002. – С. 105-107.
5. Макаренко А.С. Книга для родителей. М., 1987.
6. Подольный Р.Г. Освоение времени. М., 1989.
7. Семья и школа: диктат или сотрудничество / Авт.-сост. О.А. Щекина. СПб., 1997.
8. Сухомлинский В.А. Родительская педагогика. М., 1987.
9. Фромм А. Азбука для родителей. М., 1994.
10. Чечет В.В. Педагогика семейного воспитания. Минск, 1998.

ДОДАТКИ

Додаток А

ІНДИВІДУАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

1. Виконайте індивідуально-дослідне завдання за однією з тем:

1. Історія розвитку дозвіллевої сфери (на прикладі окремих напрямів дозвіллевої діяльності, окремих видів дозвілля, окремих закладів дозвіллевої сфери).

Основні питання:

- * Який зв'язок між змінами в суспільстві, в системі дозвіллевої діяльності?
- * Як змінювалися запити особистості с дозвіллевій сфері?
- * Який вплив дозвіллева діяльність спричинили на розвиток соціальних потреб?
- * Які основні тенденції розвитку дозвіллевої сфери як соціального інституту?

2. Дитина в дозвіллевій сфері.

Основні питання:

- * Яка динаміка соціального складу дітей, що залячені в систему дозвіллевої діяльності?
- * Який зв'язок між профілями дитячих дозвіллевих об'єднань і складом дітей?
- * Які освітні успіхи дітей, які залучені в дозвіллевій об'єднання?
- * Чим відрізняються діти, які залучені, і ти, що не залучені в систему дозвіллевої діяльності?

3. Батьки: їх відношення до дозвіллевої діяльності дітей.

Основні питання:

- * На які групи можна поділити батьків за їх відношенням до дозвілля дітей?
- * Чи існує зв'язок між відношенням батьків до дозвілля дітей і рівнем їх освіти?
- * Чи спроможна освітня установа впливати на відношення батьків до дозвілля дітей?

2. Відвідайте муніципальний музей приватних колекцій імені Л.В.Блещунова (м. Одеса). Розробіть методичку культурно-просвітницького заходу «Пишемо історію родини». З цією метою проведіть дослідження власної родини і складіть її родовід за планом:

Чому це потрібно?	Напишіть твір на тему «Неповага до предків – ознака дикості...»
Відповідальність перед родом	Міні диспут «И пам'ять їх з роду в рід». - Що позначають ці слова з Біблії?
Пишемо родовід	Уважно прочитайте вірш Д.Сударєва «Мій родовід». З якими твердженнями поета ви згодні? Які вам здаються сумнівними? Які рядки носять необ'єктивний характер?

	Разом з людьми старшого віку заповніть всі можливі гілки дерева вашого роду.
Наука генеалогія (Генеалогія є історія того або іншого роду у всіх проявах життя... Л.М.Савелов	Вчитайтеся уважно в листи о. Павла Флоренського. Ознайомтеся з уривками зі статей, присвячених питанням генеалогії Л.Савелова й о. Павла Флоренського, що в них спільного, чим відрізняється підхід двох учених до завдань генеалогії? Савелов Л.М. Родовідні записи. - М., 1909. Савелов Л.М. Лекції по російській генеалогії, читані в Московському археологічному інституті. - М., 1908-1909. Флоренский П.А. Дітям моїм. - М.: Московський робітник, 1992.
Імена оживають	За допомогою старших родичів згадайте й запишіть у зошит всіх родичів, що жили раніше.
Стовбур родовідного дерева: Зумій розчутити цю луну, глибинним нервом відчутти, щоб, не плутаючи, далі їхати, щоб не в сліпу далі плисти	Вивчіть напам'ять вірш С. Вікулова «Пам'ять роду». Вікулов С. Пам'ять роду // Розмови - розмови. - М.: Сучасник, 1985. Познайомтеся із щоденниковими записами Л.М. Толстого. Зверніть увагу на роль щоденника в реалізації його програми самовдосконалення. По можливості познайомтеся із щоденниками Ф.М.Достоевського, М.М.Пришвіна, А.М.Островського, О.А.Блока. У чому їхня принципова відмінність? Заведіть щоденник. Щовечора неодмінно приділяйте йому хоча б десять хвилин, робіть записи про конкретні справи, зустрічі, учинки. Оцінюйте їх. Постарайтеся приділити увагу в щоденнику записам родичам.
Про сімейний архів	Уважно перегляньте всі, що зберігаються у вашім будинку папери Обговоріть з батьками або людьми старшого віку, яким способом вам краще почати створення архіву. Познайомтеся із запропонованою класифікацією структури сімейного архіву. Підберіть необхідні папки для зберігання різних груп матеріалів, підпишіть їх. Заведіть реєстраційну книгу документів сімейного архіву й зробіть опис матеріалів, що зберігаються в будинку.
Люблю це таїнство роду	Прочитайте уважно вірш «Нарис Растрелли» С. Копыткина. Якими словами автор підкреслює стародавність будинку? Що поет включає в поняття «таїнство роду»? Вивчіть вірш напам'ять. Роздивитися речі, книги, інші предмети домашнього побуту у вашому будинку. Виділіть серед них, ті, котрими користувалися ваші дідуся й бабусі або люди більше старшого покоління. Обговоріть питання своєрідної охорони цих речей з батьками.

	Напишіть твір на тему: «Скринька моєї бабусі».
Пам'ять роду (Ти – пам'ять роду й пам'ять крові... С. Вікулов)	Чи існує у вашому роді «свій закон росту». Для цього ви повинні виявити ідею роду й імпульси в кожному зі членів роду, що збільшують і множать цю ідею за такими критеріями: 1. Значення індивідуума для здійснення родової ідеї. 2. Державно-суспільна значимість члена роду. 3. Ідеї, не характерні для даного роду. Напишіть розділ «Завдання мого роду». Розділіть сторінку навпіл і ліву колонку позначте «Індивідуальне завдання», праву - «У родовому просторі». Цей розділ може бути складовою частиною кожного окремого члена роду або спільним для всіх.
Чи сьома вода на киселі? (види й ступені споріднення)	Напишіть твір на тему «Мій рід наприкінці ХІХ століття». Напишіть у зошиті міркування про ваших далеких родичів за назвою «Сьома вода на киселі». Побудуйте родовідні схеми за окремими галузями, дослідіть їхній зміст.
Прізвище - прапор родини	Уважно дослідіть походження свого прізвища. Із чим воно пов'язано? Чи доповнює це дослідження ваші колишні вишукування новими даними про рід? У зошиті відведіть окремий розділ, присвячений прізвищам та іменам ваших предків.
Географія роду	У зошиті відведіть місце розділу «Географія мого роду». Родові лінії розпишіть по географічній приналежності. Накресліть карту «Географія мого роду». Позначте на ній яскравими позначками місця, пов'язані із проживанням членів вашого роду. Хрестиками позначте поховання своїх предків. Прокладіть до місця свого проживання червоним пунктиром лінії від географічних пунктів, пов'язаних з вашим родом. Постарайтеся створити галерею фотопейзажів, малюнків, акварелей, полотен, пов'язаних з географією вашого роду.
Легенди, домисли, загадки	Згадаєте перекази й легенди, що стосуються вашого роду, які вам доводилося чути від людей старшого покоління, запишіть їх у зошит хоча б уривчасто, але не розширюючи за рахунок домислів. Спробуйте відновити їхню вірогідність, розширити за рахунок розпитів інших родичів, від кого вам не доводилося цього чути. Проаналізуйте ваші записи розповідей родичів, зроблені раніше. Спробуйте виділити серед них достовірні події й факти, що межують із переказом, легендою.
Будинок - музей	Визначте найцінніші (у родовому уявленні) речі у своєму

	<p>будинку, з'ясуйте історію їхнього походження. Складіть паспорти на ці речі, відмічаючи їх у зошиті реєстрації, у якій би значилося:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Назва експоната. 2. Його опис. 3. Коротка історія речі, зв'язки її із предками. <p>Запишіть перекази, пов'язані з якими-небудь речами.</p>
Відновлюємо традиції	<p>Заведіть альбом з назву «Відновлюємо традиції». У зошиті відведіть місце для розділів: «Чесноти в моєму роді» і «Пороки». Виявляючи ті або інші якості у предків, заносьте їх у указані рубрики. З'ясуєте, яке найбільш шановане свято було у вашому роді. Постарайтеся відновити його. При виявленні певних традицій у своєму роді й при ухваленні рішення про їхнє відновлення в зошиті в розділі «Традиції роду» напишіть план відновлення даної традиції.</p>
Складаємо сімейний герб	<p>Ознайомтеся із книгою І.В. Борисова (Ільїна) Родові герби Росії. - М.: Вікторія, Бурштинова Розповідь, 1997. Вивчіть уважно зміст гербів, поміщених на ілюстраціях книги. Спробуйте співвіднести їхній зміст із аспектами геральдики. Які з деталей поміщених тут гербів ви могли б запозичити для родового герба?</p>
Філософія роду	<p>Визначте значення категорій генеалогії: початок роду, ідея роду, сплеск роду, занепад роду, цінність роду в окремі періоди, розквіт роду, життєво-історичне вираження ідеї роду, історичне завдання роду, ентилехія роду, цикли родового життя, роль циклів у прояві родової ідеї, періоди розвитку роду по інерції, життєва енергія роду і її прояви, збільшення життєвої енергії, періоди народження стійкого потомства, гілки роду й прояв у них родової ідеї, умови росту родової гілки, поява нових родових ідей і нових історичних завдань, представники роду, що найповніше виразили історичну сутність роду, закон росту роду, вік роду, вираження волі роду, співвідношення життя роду й життя окремих представників роду, періоди духовної напруги в житті представників роду, вузлові точки в житті роду, джерело життя роду, використання наданої можливості реалізувати ідею роду, життя роду як цілого, найближча мета життя роду, динаміка розвитку роду, будова й форма роду, родові самопізнання, якісна повнота роду, замкнутість поколінь у межах себе самого. Постарайтеся позначити хоча б приблизно ідею свого роду. Простежте, чи виникали на вашім дереві нові родові пагони й, отже, нові родові ідеї у вашому роді.</p>

Родова розпис поколінь	У чорновому варіанті розробіть родовідні розписи як першого (розпис поколінь ведеться від прямих предків) так і другого (відлік поколінь іде від родоначальника) типу. Зрівняйте їх. Визначте варіант, що більшою мірою вас влаштовує, і перенесіть його на гарний папір або в альбом. Складіть родовідні таблиці в чорновому варіанті а також оформіть їх для «вічного» зберігання.
------------------------	--

3. Розробіть авторську програму дозвіллевої діяльності з дітьми.

- Вивчіть досвід роботи із створення і розвитку дозвіллевої системи (в різних дозвіллевих установах) і оформіть отриману інформацію у вигляді проекту творчого завдання.
- Проведіть захист авторської програми дозвіллевої діяльності.
- Виконайте аналіз і оцінку власної дослідницької роботи.

4. Педагогічний потенціал дозвіллевих установ (дослідження може бути виконане на прикладі конкретної установи).

Основні питання

Які категорії дітей охоплює своєю діяльністю дозвіллеві установи? Який вплив їхня діяльність робить на розвиток дітей, їхній спосіб життя, соціальні контакти, інтереси, систему цінностей? У чому містяться докази такого впливу? Які проблеми батьків допомагає вирішити дозвіллеві установи? У чому специфіка соціально-педагогічних можливостей різних підрозділів зазначених установ? При яких умовах можна підвищити їхній соціально-педагогічний потенціал?

5. Педагогічне середовище дозвіллевої установи (дослідження може бути виконане на прикладі конкретної установи).

Основні питання

Що таке педагогічне середовище дозвіллевої установи? Як вона виявляється в самій атмосфері установи? Який зв'язок між педагогічним середовищем і педагогічним потенціалом? Від яких зовнішніх і внутрішніх факторів залежить педагогічне середовище? Чи змінюється воно? Чи можна управляти формуванням педагогічного середовища дозвіллевої установи? Як?

6. Соціальні партнери дозвіллевої установи (дослідження може бути виконане на прикладі конкретної установи).

Основні питання

З якими дозвіллевими установами, іншими освітніми установами й організаціями співробітничає дана установа? У чому полягає це співробітництво? У яких формах воно здійснюється? Чому воно зацікавлено в цьому співробітництві? Чому соціальні партнери дозвіллевої установи зацікавлені в даному співробітництві? При яких умовах можливий розвиток співробітництва із соціальними партнерами?

Рекомендації із самоосвіти

При аналізі діяльності дозвіллевих установ необхідно, насамперед, використовувати наявні нормативні документи: Закон України «Про освіту».

Для історико-педагогічного аналізу діяльності дозвіллевих установ рекомендуємо наступні роботи:

1. Буданова Г., Попова Г. Дом, Дворец пионеров и создание комплекса внешкольных учреждений // Воспитание школьников. — 1987. №5.
 2. Вагнер Е. Детский школьный клуб // Свобод, воспитание. — 1913. №4.
 3. Внешкольные учреждения: Пособие для работников внешкольных учреждений / Сост.: Л.И. Филатова, В.С. Муратова; под ред. Л.К. Балясной. — М., 1978.
 4. Вопросы воспитательной деятельности внешкольных учреждений: Сб. науч. тр. / НИИ общ. педагогики АПН СССР; под ред. Б.Е. Ширвиндта, М.Б.Коваль. — М., 1980.
 5. Воспитательная деятельность внешкольных учреждений: Сб. науч. тр. / Редкол.: М.Б. Коваль, М.П. Чумакова (отв. ред.), Б.Н. Ширвиндт. — М., 1985.
 6. Львов К.И., Полетаева М.В. Организация клубной работы с детьми. — М., 1930.
 7. Народное образование в СССР: Сб. документов 1917—1973 гг. — М., 1974.
 8. Невский В.А. Методы клубной работы. — М., 1922.
 9. Фролова Г.И. Организация и методика клубной работы с детьми и подростками: Учеб. пособие для ин-тов культуры. — М., 1986.
- Сучасні проблеми і досягнення в діяльності різних видів дозвіллевих установ розкриваються в таких роботах:
1. Внешкольное воспитание и образование: Опыт и перспективы: Сб. метод, материалов / Под ред. Н.В. Семяшкиной. — Архангельск, 1994. Вып. 1.
 2. Внешкольные воспитательные учреждения / Сост. А.В. Жилин, С.А. Кумалагова. — М., 1991.
 3. Дополнительное образование детей — фактор развития творческой личности:
 4. Коваль М.Б. Педагогика внешкольного учреждения. — Оренбург, 1993.
 5. Музей и школа: Пособие для учителя, — М., 1995.
 6. Сазонов Е.Ю. Город мастеров // Педагогический поиск: Сб. — М., 1987.
 7. Формы детских образовательных объединений в УВДО // Внешкольник. — Ярославль, 1997. № 2/5.
 8. Фрумин И.Д., Эльконин Б.Д. Образовательное пространство как пространство развития: («Школа взросления») // Вопросы психологии. - 1993. №1.

7. Методика аналізу складу дитячого контингенту

Соціально-педагогічні функції педагогічних дозвіллевих програм полягають у задоволенні й розвитку пізнавальних, освітніх, комунікативних потреб різних за віком, соціальним станом, системам цінностей дітей і

підлітків, що склалася. Задоволення й розвиток цих потреб відповідає інтересам і суспільства в цілому, і окремих його соціальних структур. Важливо, щоб у сферу діяльності дозвіллевих програм були залучені малята й старші підлітки, відмінники й слабковстигаючі, «благополучні» і «неблагополучні» діти, талановиті й ті, у кого здібності поки не виявилися. Розробляючи дозвіллеві програми, необхідно спробувати відповістити на запитання про те, якою мірою вони реалізують соціально-педагогічний потенціал системи дозвіллевих установ. Тому настільки важливо знати склад дитячого контингенту, його динаміку. Саме вони багато в чому визначають зміст і спрямованість дозвіллевих програм.

Для планування цілеспрямованої перспективної політики можна використовувати діагностичну програму збору даних про склад дитячого контингенту. Вона містить у собі наступне:

- * визначення основних показників складів учнів, що відвідують дозвіллеві установи, що дають уявлення про головні соціально-педагогічні характеристики дитячого контингенту;
- * розробку формалізованої структури бази даних про склад дитячого контингенту, що забезпечує системний аналіз соціально - педагогічних функцій дозвіллевих установ;
- * основні джерела інформації про склад дитячого контингенту, механізми їхнього збору й аналізу;
- * забезпечення моніторингу складу дитячого контингенту.

У єдину формалізовану базу даних про склад дитячого контингенту дозвіллевих установ доцільно включити наступні характеристики.

1. Вік і стать дітей. Розподіл по профілях дозвіллевих установ.

Це дозволить виявити демографічні характеристики дитячого контингенту, визначити зміст дозвіллевих потреб учнів різного віку й статі. Скорегувати технології соціально-педагогічної діяльності, привести їх у відповідність із віковими, психолого-фізіологічними особливостями дітей, що відвідують дозвіллеві установи. Дані про розподіл за профілями дають матеріал для проектування ресурсної бази установи (методичної, кадрової, матеріально-технічної). Аналіз попиту та пропозиції на різні дозвіллеві програми допоможе визначити напрямки бюджетного й позабюджетного фінансування, співвіднести можливості підтримки одних напрямків за рахунок інших. Результатом аналізу розподілу складу учнів за профілями дозвіллевої діяльності може стати коректування змісту дозвіллевої програми, виключення з неї витратних, малопривабливих напрямків.

2. Види навчальних закладів, які відвідуються дітьми крім дозвіллевих.

Аналіз відомостей про місце навчання дозволить виявити ступінь привабливості дозвіллевих програм для учнів, що навчаються по базовим і таким, що компенсують, розширеним і поглибленим програмам; для дітей, що воліють освоювати тільки дозвіллеві програми. Врахування пізнавальних інтересів вихованців, що навчаються в різних за рівнем і профілем навчальних закладах або такі, що відвідують тільки дозвіллеві, допоможе визначити

напрямки спільної діяльності з різними за типом й видом установи дошкільної, середньої спеціальної освіти; підтримати програми, що привертають увагу дітей і підлітків, що не вписали в систему основної освіти й дозвіллевих установ.

3. *Тривалість відвідування дозвіллевих установ.*

Дані слугують підставою для коректування дозвіллевої програми, дають матеріал для оцінки діяльності окремих колективів, їхньої здатності до розробки довгострокових, наступних програм розвитку учнів.

4. *Вид набору.*

Дані про вид набору (вільний, договірний) дають можливість (так само, як і показники п.1) оцінити тенденції попиту на різні за змістом дозвіллеві програми, розподілити форми їх бюджетного й позабюджетного фінансування, визначити перспективу окремих видів набору за кожним видом дозвіллевих програм. Аналіз дозволяє виявити напрямки, за якими ще має бути сформований попит, напрямки, від яких, можливо, варто відмовитися через неефективність прийнятих для їхньої пропаганди засобів, нарешті, напрямку стабільного попиту, що вимагають розвитку ресурсної бази.

5. *Діти групи постійної підтримки.*

До зазначеної групи доцільно віднести наступні категорії дітей: діти з багатодітних сімей; діти, що перебувають на обліку в ІДН; опікувані діти, що залишилися без піклування батьків.

Дані про таких дітей, по-перше, дозволяють виявити в діяльності установи наявність або відсутність соціально орієнтованої програми піклування, по-друге, уточнити розміри додаткового фінансування дозвіллевих програм. Якщо в числі замовників дозвіллевої програми є учні із груп постійної підтримки, таку програму варто зберегти, навіть якщо серед інших категорій дітей програма не занадто популярна.

6. *Платне відвідування.*

Дані про платні групи дають можливість не тільки відстежити резерви попиту на дозвіллеві послуги, але й визначити розміри позабюджетного фінансування окремих дозвіллевих програм.

7. *Район проживання (навчання).*

Розмаїтість дозвіллевих програм обумовлює їхню привабливість для дітей, що проживають поза районом місцезнаходження установи. У зв'язку із цим дані про район проживання, навчання здобувають особливу актуальність, а їхній облік, можливо, вплине на зміну режиму роботи установи.

Збір відомостей про склад учнів за виділеними параметрами рекомендується здійснювати паралельно за напрямками навчальної й позанавчальною діяльністю, аналізуючи в єдиному комплексі соціально-педагогічний потенціал навчальних і дозвіллевих програм. Рекомендується використовувати наступну форму бази даних складу учнів.

База даних складу учнів дозвіллевих установ

Показники контингенту		У цілому по установі			По напрямках діяльності
загальні	частки	всього	хлопці	дівчинки	назва напрямків
1. Вік дітей	1. Дошкільники 2.1- 4-й класи 3.5- 7-й класи 4.8- 9-й класи 5.10- 11-й класи 6. Не навчаються в школі: від 15 до 18 років. 7. Загальна кількість дітей				
2. Вид освітньої установи	1. Домашнє навчання 2. ДДУ 3. Мікрорайонна школа 4. Гімназія, ліцей 5. Корекційна ОУ 6. Школа-Інтернат 7. ПТУ, технікум 8. Вуз				
3. Тривалість відвідування дозвіллевої установи	1. Відвідують 1-й рік другий рік третій рік четвертий рік і більше 2. Освоюють дозвіллеву програму: першого року навчання другого року навчання третього року навчання четвертого року й більше				
4. Вид набору	1. Вільний 2. Договірний				
5. Діти групи постійної підтримки	1. Багатодітні родини 2. На обліку в ІДН 3. Опікувані				
6. Платне навчання	1. Часткова оплата 2. Повна оплата				

7. Район проживання (навчання)	1. Проживають на території району 2. Учаться на території району				
--------------------------------	---	--	--	--	--

Збір інформації зі складу дітей, що відвідують колективи дозвіллевих установ на постійній основі й що освоюють дозвіллеві програми, доцільно проводити в травні. Збір інформації ґрунтується на аналізі матеріалів навчальних журналів, особистих карток учнів, анкет учасників дозвіллевих програм.

Відомості про склад дитячого контингенту можуть бути використані для прийняття управлінських рішень наступного змісту.

Зміст відомостей	Управлінські рішення	
	за матеріалами поточного року	за матеріалами за кілька років
Вік дітей, розподіл по профілях	Оцінка виконання плану Розподіл засобів	Перспективне планування на основі аналізу тенденцій попиту на дозвіллеві послуги
Вид освітньої установи	Визначення партнерів для спільної діяльності	Визначення перспективних напрямків співробітництва
Діти групи постійної підтримки	Коректування списку спонсорів	Обґрунтування пропозицій про фінансування дозвіллевих програм
Район проживання (навчання)	Оцінка виконання плану	Перспективні заходи щодо організації набору. Оцінка тенденцій попиту
Вид набору	Оцінка виконання плану	Перспективні заходи щодо організації набору. Оцінка тенденцій попиту
Платне навчання	Заходи щодо регулювання	Оцінка можливостей поза-бюджетного фінансування
Тривалість відвідування установи	Оцінка діяльності окремих колективів	Коректування пакета предметних програм

8. Відберіть для аналізу дозвіллеву програму. Використовуючи рекомендації, проведіть експертну оцінку програм. Виявіть найбільш істотні достоїнства й недоліки програм.

Питання для обговорення:

1. Стверджується, що системостворюючим компонентом дозвіллевих програм є їхня спрямованість на практичну діяльність. Чи згодні ви із цим

твердженням? Чи відноситься воно до всіх напрямків діяльності дозвіллевої установи?

2. Чим, за вашими спостереженнями, різняться запити в галузі дозвілля різних статево-вікових груп?

3. Які програми, на ваш погляд, залучають у дозвіллі установи старшокласників?

4. Які програми можуть залучити підлітків, що слабо встигають у школі й не мають сформованих пізнавальних інтересів?

5. Детальне пророблення дозвіллевої програми сприяють або перешкоджає її гнучкості?

9. Виконаєте (спроєкуйте і захистіть) індивідуально-дослідницький проєкт за наступними темами:

*** Аналіз соціального замовлення на дозвіллі програми.**

Мета проєкту

Проектування дозвіллевої програми.

Завдання проєкту

1. Визначення методичних підходів до вивчення соціальних потреб замовників дозвіллевих програм.

2. Виявлення змісту інформації про соціальні потреби різних груп населення в дозвіллевих послугах.

Розробка дозвіллевої програми.

*** Соціально-педагогічні функції дозвіллевих програм.**

Мета проєкту

Розробка й апробація методики аналізу соціально-педагогічних функцій дозвіллевих програм установи на основі аналізу складу дитячого контингенту.

Завдання проєкту

На основі аналізу наукової й методичної літератури, педагогічного досвіду визначити зміст основних соціально-педагогічних функцій дозвіллевих установ. Виявити показники дитячого контингенту, що відбивають соціально-педагогічні результати діяльності дозвіллевої установи.

Апробувати методику збору й аналізу інформації зі складу дитячого контингенту.

Визначити зміст соціально-педагогічних функцій дозвіллевих програм.

*** Реалізація пізнавальних потреб дітей у дозвіллевих програмах.**

Мета проєкту

Проектування дозвіллевої програми на основі аналізу пізнавальних потреб дітей.

Завдання проєкту

Виявити основні групи потреб дитячого контингенту в дозвіллевих програмах, використовуючи аналіз наукової літератури, зміст соціального замовлення.

Розробити методику аналізу потреб дитячого контингенту.

Провести дослідження потреб дитячого контингенту.

Розробити процедуру узгодження освітніх і дозвіллевих програм з потребами дитячого контингенту.

Методичні рекомендації до створення соціально-культурного проєкту

Розпочинаючи проєкт, дайте відповіді на наступні питання:

1. Хто може вплинути на даний проєкт?
2. Хто визначає його успіх, і які його очікування?
3. Які обмеження для проєкту?
4. Як сформулювати загальне розуміння результатів проєкту?
5. Яким чином даний проєкт вплине на розвиток громади/організації?,
6. Яким чином вплив проєкту буде продовжуватись після його завершення?

Якщо думка про власний соціально-культурний проєкт завітала до тебе та ніяк не полишає – не опирайся та зкористайся порадами Вікторії Свідерської, члена організаційного комітету молодіжної конференції StudCamp 2017. «Я хочу створити соціальний проєкт. З чого почати?»

Етап 1: Ідея

Як і всі великі звершення, твоє почнеться із задуму. Обери те, що приноситиме не тільки користь навколишньому середовищу/людям/світу, а й задоволення тобі. Якщо ти горітимеш справою, то завжди розповідатимеш про неї натхненно та підкориш найвибагливішого слухача. В ідеалі – займайся тим, у чому тямшиш, а ще краще – де маєш знайомих. І пам'ятай, що твій соціальний проєкт обов'язково має вирішувати якусь проблему.

Етап 2: План

На цьому етапі потрібно детально розпланувати роботу над створенням соціального проєкту. Обов'язково досліди, чи заснована ймовірна проблема на реальних фактах. Дізнайся, що було зроблено в обраному напрямку раніше, які організації працюють у цій сфері зараз. Не зайве поспілкуватися з їхніми представниками, послухати про результати діяльності та можливі труднощі. Пам'ятай, що у соціальній сфері немає конкурентів, адже всі сили йдуть на подолання певної проблеми.

Також потрібно чітко прописати дедлайни для кожного завдання – вони здатні підвищити рівень самодисципліни, хоча й не завжди вдається їх дотримуватися.

Етап 3: Мета

Які результати ти хочеш отримати від проєкту? Чи повинен він викоринити проблему або ж тільки подолати якісь її прояви? Потрібно чітко усвідомлювати, що саме ця справа принесе світу. Мета, кінцева місія повинні бути глобальними. Ти також можеш ставити короткострокові цілі, щоб відчувати об'єм уже виконаної роботи.

Етап 4: Команда

Ніхто не каже, що своїми силами ти не здатен вирішити проблему, проте значно простіше працювати в команді. Збери людей, які надихають своїми успіхами, на яких зможеш покластися. Хтось буде крутим дизайнером і створюватиме прекрасні афіші/флаєри/постери. Хтось виявиться гарним

копірайтером і вестиме соціальні мережі проекту та писатиме такі тексти, що охочих підтримати проект буде більше щодня. Тобі ж може дістатися роль лідера команди, а бути ним дуже непросто: доведеться розподіляти ролі та завдання, усе дороблювати чи перероблювати.

Етап 5: Бюджет

На початку не варто очікувати на спонсорську допомогу. Найімовірніше, її не буде ще довго, і тобі доведеться вкладати власні гроші. Необхідно детально вести всі матеріальні звіти, щоб не забути про жодну копійку. Згодом, коли проектом почнуть цікавитися та виділяти гроші, тобі потрібно буде постійно звітуватися. Тож вчися цьому.

Етап 6: Робота зі ЗМІ

Маючи гарну ідею, круту команду та прописаний план роботи, ти все ще ризикуєш залишити проект поза суспільною увагою (як результат – не знайти фінансування). Щоб про нього заговорили, потрібно співпрацювати зі ЗМІ.

По-перше, створи базу видань, сайтів і телеканалів, яким було б цікаво розповісти про твою справу. Не обмежуйся лише місцевими ЗМІ – виходь на всеукраїнський рівень! По-друге, напиши ефектний прес-реліз, де зазнач усі переваги твого соціального проекту, особливості роботи команди, контакти та посилення на соціальні мережі. По-третє, створи такий інфопривід, щоб ЗМІ зацікавилися проектом. Це може бути презентація, акція чи унікальні результати роботи. Тобто будь-яка цікава новина, що стосується проекту.

Мине трохи часу, і ЗМІ самі почнуть цікавитися проектом – проте для цього потрібно виконати всі рекомендації.

До зазначених етапів можу додати такі поради:

- залучай волонтерів до заходів проекту, оголосивши набір у соцмережах;
- подавай проект на конкурси та гранти. Тут важлива не перемога, а саме участь, оскільки це досвід, плюс проект запам'ятається серед журі;
- шукай спонсорів і розповідай про проект усім навколо;
- необхідно чітко усвідомлювати, що соцпроект – це не бізнес. Часто доводиться працювати без заробітної плати, а мотивація команди падає. Та це не привід кинути все. Щоразу нагадуй собі та команді, заради чого ви все починали, яка кінцева мета.

Дотримуючись вищезазначених порад, ти зможеш створити власний соціальний проект і вирішити низку гострих проблем. А StudCamp бажає тобі успіху в цій справі!

Рекомендації для самоосвіти

У списку літератури представлені теоретичні й методичні матеріали, що відбивають сучасні підходи до організації дозвілєвої діяльності дітей, проектуванню дозвілєвих програм. Список містить видання, що містять опис різноманітного досвіду реалізації дозвілєвих програм.

1. Дополнительное образование детей — фактор развития творческой личности // Тезисы и материалы Всероссийской научно-практической конференции «Проблемы становления и развития образовательного процесса в учреждениях дополнительного образования детей». — СПб., 1998.

2. Петербургская школа: Образовательные программы. — СПб., 1999.
3. Петербургская школа: Теория и практика формирования многовариантной образовательной системы. — СПб., 1994.
4. Принципы обновления программного обеспечения в учреждениях дополнительного образования // Тезисы и материалы Всероссийской научно-практической конференции. — СПб., 1995.
5. Пономарев В.Д. Игровая технология праздничного досуга. — Кемерово, 1995.
6. Развитие дополнительного образования детей: взгляд на проблемы и перспективы: (По материалам городской научно-практической конференции «Проблемы развития дополнительного образования», апрель, 1997). — СПб., 1997.
7. Шмаков С.А. Игры учащихся — феномен культуры. — М., 1994.
8. Евладова Е.Б., Николаева Л.А. Дополнительное образование: Содержание и перспективы развития // Педагогика, 1995. № 5. — С. 39—43.
9. Логинова Л. Г. Об одном из подходов к классификации программ учреждений дополнительного образования // Принципы обновления программного обеспечения в учреждениях дополнительного образования // Тезисы и материалы Всероссийской научно-практической конференции — СПб., 1995. — С. 34—37.
10. Логинова Л. Г. Требования к программам дополнительного образования детей (подходы к определению) // Дополнительное образование детей—фактор развития творческой личности... — СПб., 1998. — С. 48—58.
11. Наумова ИМ., Добрецова Н.В. О подходах к систематизации Программ дополнительного образования // Принципы обновления программного обеспечения в учреждениях дополнительного образования // Тезисы и материалы Всероссийской научно-практической конференции. — СПб., 1995. — С. 28—34.
12. Титов Б. А. Социализация детей, подростков и юношества посредством развивающих игр // Принципы обновления программного обеспечения в учреждениях дополнительного образования... - СПб., 1995. - С. 81 - 83.
13. Титов Б. А. Социально-культурный потенциал системы дополнительного образования // Дополнительное образование детей — фактор развития творческой личности. — СПб., 1998. С. 18—22.
14. Тряпицына АЛ. Теория проектирования образовательных программ // Петербургская школа: теория и практика формирования многовариантной образовательной системы. — СПб., 1994. — С. 38—51.
15. Эхов С.Ф. Программа дополнительного образования детей: Логика развития и методическое обеспечение // Дополнительное образование детей — фактор развития творческой личности... — СПб., 1998.-С. 95-99.
16. Казакова Е.И. Проектирование образовательных программ: Методические материалы. — СПб., 1994.

17. Ключ к успеху. Авторские программы педагогов дополнительного образования. — М.: Восточное окружное управление Московского департамента образования, 1996.

18. Программное обеспечение учреждений дополнительного образования. Дворец детского творчества «У Вознесенского моста»: Из опыта работы. — СПб., 1995.

19. Методика проведения аттестации учреждений дополнительного образования детей: (Материалы для обсуждения) // Приложение к журналу «Внешкольник». Вып. 4. — М., 1997.

10. Соціальний педагог у сфері організації дозвілля: соціально-педагогічний портрет (робота може бути виконана на базі конкретної дозвілльєвої установи).

Основні питання

1. Який склад педагогів за їх віком, статі, базовій освіті, професійному досвіду, стажу роботи в дозвілльєвій установі? Які мотиви їхньої професійної діяльності? У чому полягають загальні професійні цінності педагогів? Чим вони відрізняються один від одного? На які групи можна розділити педагогів?

2. Педагог-Майстер у системі дозвілльєвих установ (на прикладі діяльності конкретних педагогів).

Основні питання

Кого вважають майстром? У чому проявляється педагогічна майстерність? Чим професійна діяльність педагога-майстра відрізняється від діяльності його колег? Чим відрізняється педагог-майстер від своїх колег - професійною компетентністю; особистісними якостями; чимось ще? Педагогом-Майстром народжуються або стають?

Рекомендації із самоосвіти

Нижче наводиться список літератури, що рекомендується для самоосвіти. У нього включені роботи психологів і педагогів, які допоможуть вам краще зрозуміти самих себе, оцінити свої педагогічні здібності й можливості.

1. Асмолов А.Г. Психология личности: Учебник. — М., 1990.

2. Бруднов А.К. Проблема становления и развития образовательного процесса в учреждениях дополнительного образования детей; Дополнительное образование детей — фактор развития творческой личности.—СПб., 1998.

3. Грановская Р.М., Никольская И.М. Защита личности. — М., 1999.

4. Демакова И.Д. Воспитание в условиях гуманизации образования. 2-е изд. — Ижевск, 1999.

5. Коваль М.Б. Педагогика внешкольного учреждения. — Оренбург, 1993.

6. Конкурс педагогических достижений: Методика, описание опыта дополнительного образования детей. — СПб., 1998.

7. Методическая деятельность: Словарь-справочник / Под ред. Титовой Е.В.—Л., 1991.

8. Методическая служба петербургского образования: Поиски и проблемы.—СПб., 1999.

9. Митина Л. М. Управлять и подавлять: Выбор стратегии профессиональной жизнедеятельности педагога. — М., 1999.
10. Рабочая книга педагога / Под ред. СП Вершловского. — СПб., 1998.
11. Ситников А.П. Акмеологический тренинг: Теория. Методика психотехнологии. — М., 1996.

11. Проведіть наукове дослідження проблем розвитку дозвіллевої сфери, вирішуючи наступні завдання:

Завдання 1. Виділіть один з напрямків дослідження проблем розвитку дозвіллевих установ; сформулюйте актуальні, на Ваш погляд, проблеми.

Завдання 2. Виберіть одну із проблем дозвіллевої діяльності для проведення передбачуваного дослідження, сформулюйте відповідно до неї тему, мету, об'єкт, предмет дослідження; визначте методологічну основу дослідження; спробуйте висунути його гіпотезу.

Завдання 3. Виберіть методи й методики для виконання передбачуваного дослідження з сформульованій вами темі.

Завдання 4. Сплануйте можливу програму експерименту, що дозволяє довести висунуту вами гіпотезу.

Завдання 5. Визначте практичне завдання, що ви хочете вирішити. Відповідно до цього сформулюйте проблему для локального практико-орієнтованого дослідження.

Завдання 7. Сплануйте й здійсніть локальне практико-орієнтоване дослідження, спрямоване на розв'язання висунутої вами при виконанні завдання практичного завдання.

Завдання 8. Підготуйтеся й проведіть дискусії за наступними темами.

1. Чи згодні ви з тим, що розвиток системи дозвіллевих установ визначається взаємозв'язком науки й практики?
2. Здійснення досліджень як частина професійної діяльності полегшує або ускладнює роботу практика - педагога?
3. Виберіть одну із проблем розвитку дозвіллевих установ, сформулюйте тему дослідження й захистите її актуальність на одному із занять.
4. Проведіть дослідження з обраній вами проблемі й обговоріть його результати.

Зразкові питання наукових досліджень із проблем розвитку досугових установ

Проаналізуйте пропоновані питання за основними напрямками наукових досліджень із проблем розвитку дозвіллевих установ.

1. Становлення, освіта (навчання, виховання, розвиток) особистості дитини в дозвіллевих установах.

Сучасні діти, що відвідують дозвіллеві установи, - які вони? Який їхній внутрішній мир: про що вони мріють, до чого прагнуть, чим дорожать, що для них найбільше значимо, чому вони прийшли у дозвіллеву установу, які особистісні проблеми хвилюють їх і т.д.? Що вміють ці діти? Як вони

спілкуються між собою й дорослими? Якою діяльністю воліють займатися сучасні школярі? Як змінюється дитина в процесі освоєння дозвілєвої програми? Як впливає на становлення особистості дитини її участь у соціальній творчості? Як у системі дозвілєвих установ можуть бути розширені можливості старшокласників для професійного самовизначення? Які особливості розвитку обдарованої дитини в дозвілєвих установах? А дитини із затримкою в розвитку? Чи мають які-небудь негативні наслідки для дитини дозвілєві заняття? Якщо так, то які? Чи можна їх уникнути? Якщо так, то як? Чи існують протиріччя між становленням дитини в дозвілєвих установах і шкільній освіті? Які саме? Як вони можуть бути вирішені? У чому полягає психолого-педагогічний супровід розвитку дитини в дозвілєвих установах?

2. Педагогічний потенціал різних організаційних форм дозвілєвих установ.

Які організаційні форми використовуються в дозвілєвих установах? Яким з них віддають перевагу соціальні педагоги в сфері організації дозвілля, а яким - діти? Від чого це залежить? Від кваліфікації соціального педагога? Від віку дитини? Від матеріальних умов забезпечення? Від чогось іншого? У чому полягає специфіка різних організаційних форм дозвілєвих установ? Які організаційні форми є найбільше педагогічно ефективними? Які мають низький педагогічний потенціал? Чим і як вимірюється педагогічний потенціал організаційних форм дозвілєвих установ?

3. Розвиток особистості педагога дозвілєвих установ.

У системі дозвілєвих установ розвивається тільки дитина або й педагог? Що значить розвивати особистість педагога дозвілєвих установ? Від кого залежить його розвиток? Що є визначальною умовою розвитку педагога? Участь в інноваційній діяльності? Повсякденна взаємодія з дітьми? Професійне спілкування з колегами? Щось ще? Які фактори стимулюють розвиток педагога дозвілєвих установ? Яку роль грає в цьому самоосвіта? У чому вона може полягати? Як співвідносяться кваліфікаційна категорія педагога і його прагнення до розвитку своєї особистості? Як співвідносяться розвиток особистості педагога дозвілєвих установ і розвиток дітей, що займаються в нього?

4. Сучасні моделі нових видів дозвілєвих установ.

Який педагогічний потенціал традиційних видів дозвілєвих установ? Які цілі дозвілєвих установ не можуть бути ефективно досягнуті в традиційних видах дозвілєвих установ? Який новий вид дозвілєвої установи необхідно створити для досягнення конкретної нереалізованої в традиційному виді установи мети цього виду установи? Яка модель цієї установи? Чи дозволила ця модель дійсно досягти наміченої мети дозвілєвих установ? Наскільки доцільне відкриття нових видів дозвілєвих установ у конкретному регіоні? Що є підставою для відкриття нового виду дозвілєвої установи? На яких реальних підставах ці установи відкриті у вашім регіоні? Яка їхня педагогічна ефективність?

5. Взаємодія (взаємозв'язок) шкільної освіти й дозвілєвих установ.

Чи здійснюється сьогодні на практиці взаємодія шкільної освіти й дозвілєвих установ? У чому ця взаємодія полягає? У створенні спільних програм?

Спільному включенні дітей у соціальну творчість? В об'єднанні кадрового потенціалу установ? У спільному використанні ресурсного забезпечення? У чомусь ще? Які варіанти взаємодії загальноосвітніх установ і дозвіллевих установ? Що є організаційно-правовою основою їхньої взаємодії? Які варіанти взаємодії в житті дитини шкільної освіти й дозвіллевих установ? Як організується сьогодні дозвіллева діяльність у сучасній школі? Яка якість цього виду діяльності в школі? Чи доцільно реалізовувати дозвіллеві програми в школі або вони повинні реалізовуватися тільки в спеціальних установах?

Рекомендації із самоосвіти

1. Прочитайте одну-дві книг по методології педагогічних досліджень. Наприклад:

1. Краевский В.В. Методология педагогического исследования: Пособие для педагога-исследователя. — Самара, 1994.

2. Кочетов АМ. Культура педагогического исследования. — Минск, 1996.

3. Методологические проблемы развития педагогической науки / Под ред. П.Р. Атутова и др. — М., 1985.

4. Педагогика: Учебн. пособие для студентов педагогических учебных заведений/В. А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.М. Мищенко, Е.Н. Шиянов.— М., 1998.

5. Российская педагогическая энциклопедия: В 2 т. / Гл. ред. В.В.Давыдов. — М.: Большая Российская энциклопедия, 1993. — Т.1. — А-М.

6. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований. — М., 1986.

7. Философия и методология науки: Учебн. пособие для студентов высших учебных заведений / Под ред. В.И. Купцова. — М., 1999.

8. Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. — М., 1997.

1. Виділіть особливості соціально-педагогічних досліджень, складіть поняттєво-термінологічний словник з науковедення.

2. Познайомтеся з кількома авторефератами дисертаційних досліджень із проблем дозвіллевої діяльності. Проаналізуйте їх з погляду структури й логіки виконання наукових досліджень, а також наукової й практичної значимості для вашої професійної діяльності.

3. Прочитайте одну-дві статті у періодичній літературі, у яких висвітлюються результати локальних практико-орієнтованих досліджень.

Складіть перелік журналів, які можуть бути використані при виконанні соціально-педагогічних досліджень із проблем дозвіллевої діяльності.

4. У зв'язку з тим, що робота над теоретичними джерелами проводиться на всіх етапах дослідження, рекомендуємо вам проробити питання про те, як аналізувати науково-педагогічну літературу. У цьому вам допоможуть такі книги:

1. Акулова О.В., Писарева С.А. Как написать квалификационную работу по педагогике: Учебн. пособие. — СПб., 1999.

2. Иениш Е.В. Библиографический поиск в научной работе: Справочное пособие-путеводитель / Под ред. И.К. Кирпичева. — М., 1982.

3. Павлова Е.П. Обучение конспектированию. — М., 1983.
 4. Поварин СИ. Как читать книги. — М., 1982.
 5. Проведення будь-якого дослідження пов'язане з вибором відповідних методів і методик. Про те, яким дослідницьким інструментарієм володіє соціальна педагогіка, як вибрати або розробити методи й методики дослідження, ви можете довідатися, звернувшись до наступних джерел.
 1. Введение в научное исследование по педагогике / Под ред. В.И. Журавлева. — М., 1988.
 2. Голубев Н.К. Диагностика и прогнозирование воспитательного процесса. — Л., 1987.
 3. Голубев Н.К., Битинас Б.Н. Введение в диагностику воспитания. — М., 1989.
 4. Изучение личности школьника учителем / Под ред. З.И. Васильевой и др. — М., 1991.
 5. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика /Пер. с нем. — М., 1991.
 6. Методы измерения и прогнозирования в исследовании воспитательного процесса / Под ред. З.И. Васильевой. — Л., 1986.
- Педагогическая диагностика в опытно-экспериментальной работе школы. — СПб.. 1993

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота – це вид індивідуальної роботи, яка не є аудиторним навантаженням та виконується у позанавчальний час. Проте самостійну роботу не слід розуміти як домашню.

Самостійна робота є обов'язковою та підзвітною частиною навчального процесу (обов'язкова для всіх студентів, вимагає звіту).

Самостійна робота є нормованою діяльністю (вимагає оцінки, обмежена у часі).

Самостійна робота виконується студентом самостійно та в основному – індивідуально.

Самостійна робота може мати пізнавальний характер, а також розвиваючий, практико-орієнтований або навчально-дослідницький характер.

Творча складова – невід'ємна частина самостійної роботи (варіативність у виборі та виконання завдання).

Принципи організації самостійної роботи студентів в рамках будь-якої дисципліни:

1. *самостійність* – розвиток пізнавальної самостійності студентів;
2. *нормованість* – встановлений мінімальний обсяг, обов'язковий для кожного студента;
3. *інформованість* студентів про цілі та завдання, терміни виконання, форми контролю та самоконтролю, трудомісткості самостійної роботи;
4. *варіативність* – можливість вибору змісту та рівня завдання залежно від особистих переваг;
5. *креативність*.

Ознаками (критерії оцінки) самостійної роботи студента:

- виконання самостійної роботи особисто студентом або самостійна частина колективної роботи;
- закінчена розробка (закінчений етап розробки), в якій розкриваються та аналізуються актуальні проблеми з певної теми та її окремих аспектів, (актуальні проблеми навчальної дисципліни «Теорія і практика соціальної роботи», та відповідної сфери практичної діяльності);
- демонстрація достатньої компетентності автора в питаннях, що розкриваються;
- має навчальну, наукову та/або практичну спрямованість та значимість (якщо це навчально-дослідницька робота);
- містить певні елементи новизни (якщо це є науково-дослідна робота).

Структура навчальної діяльності студента при виконанні самостійної роботи:

- осмислення мети; оцінка термінів навчальної діяльності; оволодіння методами діяльності; самоосвіта, самовиховання та самоконтроль; виявлення відхилень від мети, уточнення плану, коригування структури діяльності.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		Форма контролю
		Денна форма	Заочна форма	
1.	Дозвілля в житті людини. Соціальна сутність дозвілля	4	5	усне опитування, презентація розробка проекту програми (ігрової, дозвіллевої активності, цільової), написання есе
2.	Функції, принципи та форми дозвілля	4	5	
3.	Психолого-педагогічні засади культурно-дозвіллевої діяльності	4	6	
4.	Стан наукових досліджень дозвіллевої сфери	4	6	
5.	Дозвіллеві програми	4	5	
6.	Управління та підготовка кадрів дозвіллевої сфери	4	6	
7.	Дозвіллева діяльність в клубах і дозвіллевих центрах	4	5	
8.	Робота парку як дозвіллевого центру	2	5	
9.	Дозвілля в туристичних комплексах та готелях	4	5	
10.	Дозвіллева діяльність за місцем проживання	4	5	
11.	Музей як дозвіллевий центр	2	5	
12.	Хобі-групи як інститути дозвілля	4	6	
13.	Соціально-орієнтовані ігри як спільна дозвіллева діяльність	4	5	
14.	Дитяча дозвіллева діяльність як одна з умов соціального впливу на особистість	4	5	
15.	Культурно-дозвіллева діяльність із підлітками з девіантною поведінкою	4	6	
16.	Дозвіллева робота з сім'ями	4	6	
17.	Особливості дозвіллевої роботи з дорослими та людьми похилого віку	4	6	
18.	Дозвіллева діяльність з особами з обмеженими можливостями	4	6	
19.	Специфіка дозвіллевої роботи з	4	5	

	підлітками та молоддю			
20.	Специфіка дозвіллевого обслуговування інвалідів	4	6	
21.	Специфіка організації дозвілєвої діяльності з сім'ями	4	6	
22.	Системи організації відпочинку молоді та форми проведення дозвілля	4	6	
23.	Методика організації дозвілєвої діяльності	4	5	
24.	Технології організації дозвілєвої діяльності	4	6	
25.	Ігрова діяльність в системі культурно-дозвілєвої діяльності молоді	4	6	
26.	Практична робота з проектування та проведення різних форм організації дозвілля	4	6	
ВСЬОГО		100	144	

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА**Основна**

1. Бабенко Н. Б. Дозвілля сім'ї. Теоретичні та емпіричні аспекти : монографія. Н. Б. Бабенко. Київ : ДАКККіМ, 2001. 157 с.
2. Богданова О.С. Досуг младшего школьника. Москва : Учпедгиз. 1959. 48 с.
3. Бойко О. П. Культура дозвілля у суспільстві ризику : монографія. О. П. Бойко. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2011. 285 с.
Бочарова Н.И., Тихонова О.Г. Организация досуга детей в семье: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. Москва : Изд. центр «Академия», 2001. 208 с.
4. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство : навч. посібник. В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
5. Воловик А. Ф. Воловик В. А. Педагогіка дозвілля : підручник. А. Ф. Воловик, В. А. Воловик. – Харків : ХДАК, 1999. 332 с.
6. Воловик А., Воловик В. Педагогіка дозвілля: підручник. Харків, 1999. 167 с.
7. Герасименко Л. П. Педагогические условия совершенствования организации свободного времени подростков. Киев, 1996. 129 с.
8. Дозвілля школярів: ігри, конкурси, розваги : упоряд.: Л. Шелестова, Н. Чиренко, Н. Чернякова. Київ : Шкільний світ, 2012. 126 с.
9. Дуликов В.З. Социальные аспекты культурно-досуговой деятельности за рубежом. Москва : МГИК, 1999. 248 с.
- 10.Ерошенков И.Н. Культурно-досуговая деятельность в современных условиях: Лекция. Москва, 1994. 261 с.
- 11.Исаева И. Ю. Досуговая педагогика: учеб. Пособие. И. Ю. Исаева. Москва, 2016. 196 с.
- 12.Ковальчук Т. І. Основи педагогічної дозвіллевої діяльності : навч. посібник. Ч. І. Т. І. Ковальчук. Київ : ДАКККіМ, 2010. 277 с.
- 13.Марафон дитячого дозвілля : навч.-метод. Посібник. Л. О Дубровська. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 315 с.
- 14.Миронюк О. Г. Клуб і дозвілля молоді. Київ : Мистецтво, 1987. 112 с.
- 15.Молодь і дозвілля: теорія, методика і практика роботи з підлітками та молоддю за місцем проживання. Київ, 1996. 294 с.
- 16.Організація дозвілля дітей у дитячій ігротеці : посібник. С. Є. Лупаренко. Харків, 2014. 39 с.
- 17.Організація роботи у сфері дозвілля: інформаційна складова : монографія. Т. І. Ковальчук, Т. Ф. Мельничук. Київ, 2013. 535 с.
- 18.Паскаль О. В. Соціальна робота у сфері дозвілля : навч. Посібник. О. В. Паскаль. Одеса : Поліграф, 2007. 120 с.
- 19.Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах : підручник. І. В. Петрова. Київ : Кондор, 2005. 408 с.

20. Стрельцов Ю.А. Культурология досуга : Учебное пособие. Москва : МГУКИ, 2002. 234 с.
21. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів : навч.-метод. Посібник. Н. М. Флегонтова. Київ : Освіта України, 2008. 224 с.
22. Черний Г. П. Педагогическая технология массового праздника. Москва, 1990. 117 с.
23. Эльконин Д.Б. Психология игры. Москва : Педагогика, 1999. 173 с.
24. Яременко Н. В. Дозвіллезнавство: навч. посібник / Н. В. Яременко. Фастів : Поліфаст, 2007. 460 с.

Додаткова

1. Анохин Е.В. Психолого-педагогические особенности деятельности детских разновозрастных объединений. Сумы, 1998. 32 с.
2. Белецька І. В. Сімейне дозвілля як чинник формування сім'ї / І. В. Белецька . *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 4. С. 72-80.
3. Борытко Н.М. Досуг как сфера воспитания. *Культура. Искусство. Образование: проблемы, перспективы развития*: Материалы международной научно-практич. конф. Смоленск : СГИИБ, 1998. 145 с.
4. Буданова Г. Свободное время: за и против подростков. *Воспитание школьников*. 1996 №1. С. 17-22.
5. Вагнер Е. Детский школьный клуб. *Свободное воспитание*. 1913. №4. С. 42-49.
6. Гакман А. В. Закордонний досвід рекреаційно-оздоровчої діяльності у рамках дозвілля з людьми похилого віку / А. В. Гакман, М. Ю. Байдюк // Молодий вчений. – 2016. – №11 (38). – С. 116–119.
7. Гаранин Н.И., Булыгина И.И. Менеджмент туристической и гостиничной анимации. Москва : Советский спорт, 2003. 261 с.
8. Гончарова О. Соціальна робота і культурно-дозвільна діяльність: на перехресті спільного досвіду. *Посвіт*. 2000. № 1. С. 19-26.
9. Деловой туризм *Панорама культурной жизни зарубежных стран*. 2001. Вып. 11-12.
10. Донской В.Ф. Знакомьтесь - Ротари. Иркутск : Восточно-Сибирская правда, 1991. 167 с.
11. Досуговая деятельность людей «третьего возраста». *Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения*. Информационный сборник. Москва, 1993. - Вып. 1.
12. Дыбина О.В. Творчество – как сущностная характеристика человеческого бытия. Москва : Педагогическое общество России, 2001. 245 с.
13. Зацепина М.Б. Организация культурно-досуговой деятельности дошкольников. *Учебно-методическое пособие*. Москва : Педагогическое общество России, 2004. С. 7-51.
14. Зеленюк Г. О. Культурно-дозвільна діяльність Національного

- природного парку «Голосіївський» у роки незалежності України. Г. О. Зеленюк. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 4. С. 180-185.
15. Зязюн І. Клуб і добровільна асоціація як чинники громадянського суспільства в країнах Заходу. *Посвіт*. 2000. № 2. С. 39-48.
 16. Искусственные зоны отдыха: настоящее и будущее. *Панорама культурной жизни зарубежных стран*. – 1998. Вып. 1.
 17. Калейдоскоп родительских собраний: Методические разработки. Выпуск 2 / Под ред. Н.А. Алексеевой. – Москва : ТЦ Сфера, 2002. С. 105-107.
 18. Кирсанов В.В. Социально-педагогические проблемы организации досуга за рубежом. Харьков : ХГИК, 1998. 127 с.
 19. Киселева Т. Г. Теория досуга за рубежом. Курс лекций. Москва, 1992. 163 с.
 20. Киселева Т. Г., Красильников Ю. Д. Основы социально-культурной деятельности. Москва, 1995. 168 с.
 21. Кірсанов В.В. Класифікація функцій і підготовка кадрів соціокультурних аніматорів у французькій культурології дозвілля (60-90-ті роки). *Вісник Книжкової палати*. 2000. № 5.
 22. Копієвська О. Паркова робота з різними категоріями населення. *Посвіт*. 1997. № 1. С. 51-68.
 23. Культурно-досуговая деятельность : Учебник. Москва, 1998. 278 с.
 24. Куприянов Б.В., Рожков М.И., Фришман И.И. Организация и методика проведения игр с подростками : Взрослые игры для детей: Учебно-методическое пособие. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 216 с.
 25. Кучинский С.С., Шевчук С.П., Шалес И.А. Досуг как фактор социальной реабилитации инвалидов. *Социологические исследования*. 1993. № 5. С. 25-38.
 26. Музеи будущего. *Панорама культурной жизни зарубежных стран*. Москва : 2000. Вып. 9.
 27. Новикова И.А. Организация досуга подрастающего поколения в США: Традиции и современность. Учебное пособие. Санкт-Петербург, 1991. 267 с.
 28. Олійник О. О. Сімейне дозвілля як основа формування довірливих стосунків і реалізації психологічної допомоги / О. О. Олійник // Філософсько-психологічні аспекти духовності: довіра як основа змін в економіці та суспільстві : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 19 лют. 2016р. – Львів, 2016. – С. 220–222.
 29. Пангелов С. Характерні риси і передумови розвитку форми активного дозвілля людини у період середніх віків (V–VII ст.) / С. Пангелов // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2009. – № 2-3. – С. 89-93.
 30. Паркомания в Испании. *Панорама культурной жизни зарубежных стран*. 1999. Вып. 2-3.

31. Пономарев В.Д. Игровая технология праздничного досуга. Кемерово, 1995. 327 с.
32. Сазонов Е.Ю. Город мастеров. *Педагогический поиск*: Сборник. Москва, 1987.
33. Сос Н. Педагогічна взаємодія школярів в об'єднаннях за інтересами. *Початкова школа*. 1998, №8, с. 53-55.
34. Суханова С. Реабілітація молоді з обмеженими можливостями в територіальній громаді засобами анімації / С. Суханова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 33 (86). – С. 386–391.
35. Сысоева М.Е. Организация летнего отдыха детей: Учебно-методическое пособие Москва : Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 1999. 176 с.
36. Уолт Дисней: мифы и легенды. *Культура в современном мире*. Москва, 2001. Вып. 3.
37. Фролова Г.И. Организация и методика клубной работы с детьми и подростками: Учеб. пособие для ин-тов культуры. Москва, 1986. 241 с.
38. Холковська І. Л. Організація дозвілля дітей у літньому таборі: ігри, конкурси, розваги : метод. матеріали / І. Л. Холковська. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2012. – 224 с.
39. Цимбалюк Н. Дозвілля очима європейських соціологів. *Посвіт*. 2000. № 2. С. 48-56.
40. Чернишенко О. І. Соціокультурна анімація: міжнародний досвід, перспективи впровадження в Україні / О. І. Чернишенко // Вісник Черкаського університету : Педагогічні науки. – 2008. – № 123. – С.136–143.
41. Черняк И.В. Городские и развлекательные парки. *Научно-технические достижения и передовой опыт в области материально-технического оснащения учреждений культуры*. Информ. сб. - Москва, 1993. Вып. 1.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.nbu.gov.ua>
2. <http://studentam.net.ua>
3. <http://tourlib.net>
4. <http://refs.co.ua>
5. <http://culturalstudies.in.ua/>
6. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2012_5_2/19.pdf
7. http://miarud.at.ua/load/socialno_pedagogichna_dijalnost_u_pozashkilnij_sferi/1-1-0-7
8. http://ualib.com.ua/br_5147.html
9. <http://socpedagogika.narod.ru/sfera.html>
10. http://alma-mater.lnpu.edu.ua/magazines/soc-ped/Soc_ped_2011_1.pdf
11. http://crk-knteu.kiev.ua/55535-Teoreticheskie_osnovy_social_no_pedagogicheskoiy_raboty_s_uchashimisya_v_mikroraiyone.html
12. http://pnpu.edu.ua/ua/text/admissions_committee/magistr/soc_pedagogika.doc
- 13.

Навчальне видання

Паскаль Олена Вікторівна

Навчальний посібник

Система культурно-дозвілєвої роботи